

Manuál

plánování a vyhodnocování

udržitelného rozvoje

na regionální úrovni

Štěpán Hřebík ▶ Viktor Třebický ▶ Tomáš Gremlica

Tiráž:

Autoři:	RNDr. Štěpán Hřebík (EnviConsult, s.r.o.) RNDr. Viktor Třebický, Ph.D. (EnviConsult, s.r.o.) Mgr. Tomáš Gremlica (Ústav pro ekopolitiku, o.p.s.)
Jazyková korektura:	David Lein
Grafická úprava:	Miroslav Lupač
Vydalo:	Ministerstvo pro místní rozvoj České republiky
Náklad:	300 ks
Počet stran:	74

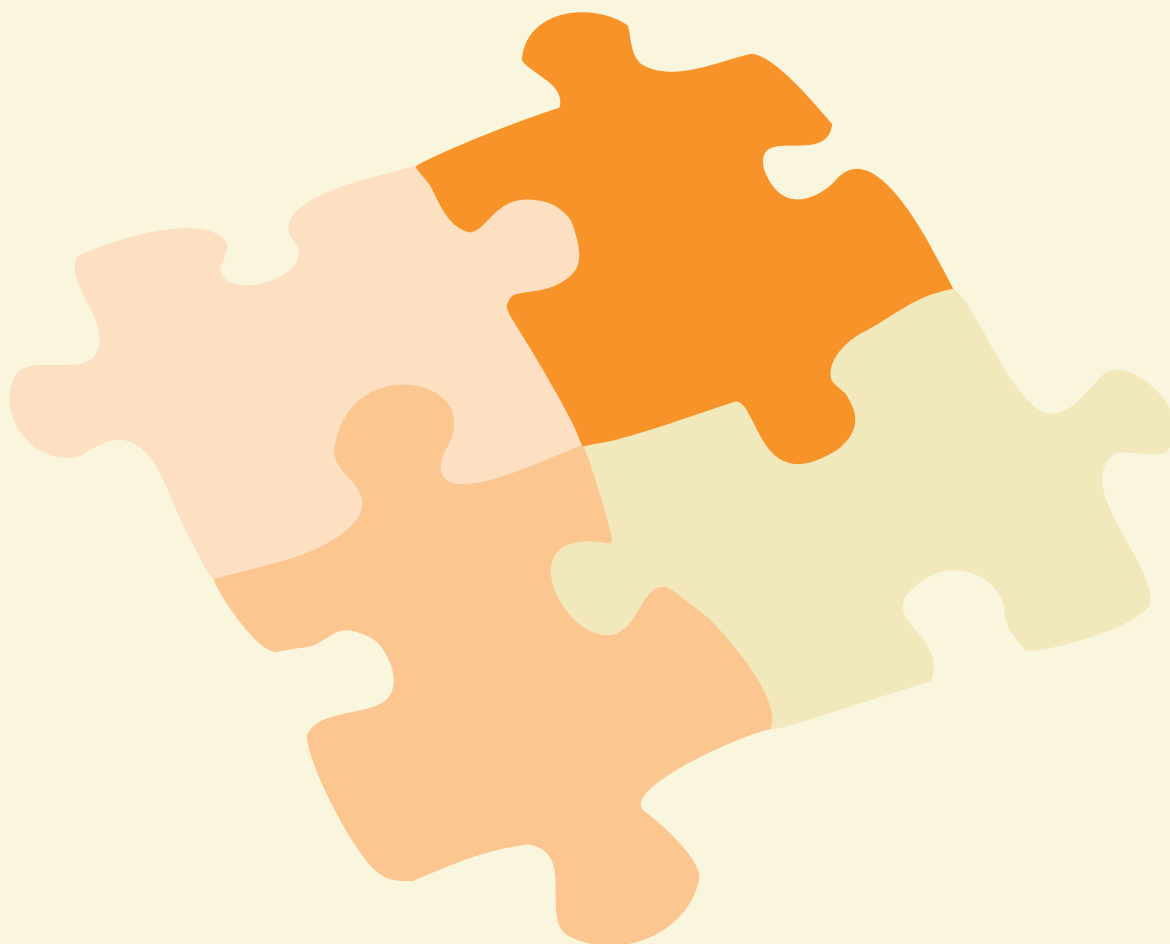
Doporučená citace publikace:

“Hřebík, Š., Třebický, V., Gremlica, T. (2005): Manuál plánování a vyhodnocování udržitelného rozvoje na regionální úrovni. EnviConsult, s.r.o., MMR ČR, Praha.”

OBSAH

1.	ÚVOD	5
1.1	Co je příčinou vzniku a obsahem publikace?	5
1.2	Jaký je cíl publikace?	5
1.3	Pro koho je publikace určena?	6
2.	CO JE UDRŽITELNÝ ROZVOJ, A PROČ HO REALIZOVAT?	7
2.1	Proč koncept udržitelného rozvoje? Je reálné jeho uplatnění v praxi?	7
2.2	Regionální úroveň a udržitelný rozvoj	9
2.3	Koho se udržitelný rozvoj regionu týká?	10
2.4	Nástroje pro plánování a realizaci udržitelného rozvoje na regionální úrovni	10
2.4.1	Strategické plánování	10
2.4.2	Indikátory udržitelného rozvoje	11
2.4.3	Zapojení zástupců zájmových skupin a veřejnosti	11
3.	ZPRACOVÁNÍ STRATEGICKÉHO PLÁNU UDRŽITELNÉHO ROZVOJE NA REGIONÁLNÍ ÚROVNI	13
3.1	Cíl: Proč zpracovat strategický plán? Definování významu jeho zpracování	14
3.2	Schéma postupu zpracování strategického plánu udržitelného rozvoje na regionální úrovni	16
3.3	Forma strategického plánu - hlavně stručně a přehledně	17
3.4	Proč a koho přizvat ke spolupráci?	18
3.4.1	Jakou formou zapojit zástupce zájmových skupin a veřejnost?	18
3.5	Analytická fáze zpracování: Jaká využívat data a informační zdroje?	20
3.5.1	Posouzení stávajících koncepčních materiálů z hlediska principů udržitelného rozvoje	20
3.5.2	Kvantitativní a kvalitativní sociologická šetření	27
3.5.3	Analýza relevantních dat, stanovení a hodnocení trendů	31
3.5.4	Syntéza všech pokladů pro přípravu návrhové části strategie	32
3.6	Fáze formulace návrhové části	33
3.6.1	Struktura a obsah návrhové části - klíč ke strategii	33
4.	VYUŽITÍ INDIKÁTORŮ UDRŽITELNÉHO ROZVOJE	38
4.1	Indikátory jako nezbytné nástroje plánování a hodnocení. Jak je definovat a jak s nimi pracovat?	40
4.2	Jaké typy indikátorů používat a pro jaké účely?	43
4.2.1	Programové indikátory	43
4.2.2	Titulkové indikátory	45
4.2.3	Matice priorit a titulkových indikátorů	46
4.3	Monitorovací program: Sledování, kontrola a vyhodnocování implementace strategického plánu udržitelného rozvoje	48
4.3.1	Aktualizace strategického plánu na základě indikátorů	48

5.	PROJEDNÁNÍ A PŘIPOMÍNKOVÁNÍ STRATEGICKÉHO PLÁNU	49
6.	ZÁVĚR: ZPRACOVÁNÍM STRATEGIE TO ZDALEKA NEKONČÍ	51
6.1	Vztah strategického plánu udržitelného rozvoje k ostatním koncepčním dokumentům na regionální úrovni - horizontální provázanost	52
6.1.1	Schválení strategického plánu udržitelného rozvoje regionální /krajskou/ autoritou	53
6.2	Vztah regionálního strategického plánu udržitelného rozvoje k národní a místní úrovni - vertikální provázanost	53
6.3	Teprve realizací strategie všechno začíná	53
7.	SEZNAM LITERATURY, ODKAZŮ A ZKRATEK	54
Příloha 1.	Přehled vývoje konceptu udržitelného rozvoje	56
Příloha 2.	Vzorový dotazník pro kvantitativní šetření široké veřejnosti regionu /kraje/ v souvislosti s přípravou strategického plánu udržitelného rozvoje	58
Příloha 3.	Burza indikátorů udržitelného rozvoje na místní a regionální úrovni: Struktura indikátorového listu	65
Příloha 4.	Pilotní projekt UNDP "Podpora při přípravě zpracování strategie udržitelného rozvoje ve vybraných krajích České republiky"	70
Příloha 5.	Doporučení z konference "Otázky udržitelného rozvoje"	72

1. ÚVOD

1.1 Co je příčinou vzniku a obsahem publikace?

Plánování a vyhodnocování udržitelného rozvoje na různých úrovních veřejné správy začíná být velmi vyhledávaným a preferovaným tématem. Poptávka zástupců relevantních organizací a institucí po podrobném manuálu, který by popsal jednotlivé fáze /etapy/ zpracování kvalitního strategického plánu a použití indikátorů udržitelného rozvoje, se objevila během realizace pilotního projektu "Podpora při přípravě strategie udržitelného rozvoje ve vybraných krajích České republiky". Projekt byl realizován Ústavem pro ekopolitiku, o.p.s., nestátní neziskovou organizací, pod hlavičkou UNDP, MMR ČR a MŽP ČR, ve spolupráci s krajskými úřady Libereckého a Ústeckého kraje a za spolufinancování SFŽP ČR. Hlavním cílem tohoto projektu bylo odzkoušet navržený metodický rámec v praxi a zpracovat strategie udržitelného rozvoje na krajské úrovni.

Tato publikace už představuje modifikovanou metodiku vycházející z praktických zkušeností získaných v reálných podmínkách dvou rozdílných krajů a je logickým pokračováním aktivit zabývajících se problematikou udržitelného rozvoje a využitím nástrojů pro jeho realizaci na úrovni regionů České republiky. Jejím zpracováním tak došlo k završení a zobecnění dosavadních výsledků a praktických zkušeností.

Zatímco podrobná metodika pro plánování udržitelného rozvoje na místní úrovni - místní Agenda 21 - byla již v ČR vytvořena, pro vyšší úrovně podobný materiál do současné doby nebyl připraven. Existuje pouze stručný návrh ve formě "Metodického pokynu pro zpracování regionálních strategií udržitelného rozvoje", který byl vypracován Ministerstvem životního prostředí ČR. Snahou této publikace je vysvětlit a popsat základní přístup k této nové, v praxi či zákonem zatím příliš nepokryté problematice tak, aby byla pochopena podstata termínu "udržitelný rozvoj" a následně vysvětlen soubor postupů jeho naplňování v reálném prostředí regionů za použití konkrétních nástrojů.

Státní fond životního prostředí ČR nabízí ve své gesci finanční prostředky pro plánování udržitelného rozvoje na regionální úrovni. Je to oblast č 9. Program pro zpracování krajských strategií udržitelného rozvoje. Evropská unie v nadcházejícím rozpočtovém období (2007 - 2013) stanovila udržitelný rozvoj jako své horizontální téma a na jeho uplatňování jsou tak plánovány nemalé finanční prostředky ze strukturálních fondů. Paradoxně zatím neexistovala standardizovaná metodika, která by byla garantovaná a podporovaná státem a podle níž by mohli zpracovatelé bez obav postupovat.

Potřeba zpracovat standardizovaný manuál resp. metodiku pro plánování a vyhodnocování udržitelného rozvoje na regionální úrovni je dána také minimální vzájemnou interakcí mezi místní a národní úrovní veřejné správy - národní strategie udržitelného rozvoje jsou formulovány vesměs příliš obecně a naopak místní procesy jsou často úspěšné v řešení dílčích aspektů, ale málokdy indukují potřebné změny v širším měřítku.

1.2 Jaký je cíl publikace?

Manuál si neklade za cíl obecně informovat o konceptu udržitelného rozvoje. Zkušeností autorů je, že obecné texty o udržitelném rozvoji se u cílových skupin "praktiků" z místní a regionální úrovně neseťkávají s úspěchem a nejsou pro ně prakticky využitelné. Cílem manuálu je proto hlavně předání praktických zkušeností s realizací udržitelného rozvoje na regionální úrovni s logickým přesahem na úroveň místní i národní. Uživatelé manuálu dostanou ucelenou sadu informací o plánování a vyhodnocování udržitelného rozvoje regionů v podmínkách České republiky po vstupu do Evropské unie.

Manuál se tedy zaměřuje na všechny možné aspekty využití jednotlivých nástrojů pro uplatnění udržitelného rozvoje v praxi. Obsahem manuálu je soubor postupných kroků při přípravě strategického plánu udržitelného rozvoje od analytické fáze, přes zpracování návrhové části, včetně jejího projednávání a připomínkování, až po závěrečnou fázi realizace strategických cílů. Samostatné kapitoly se zabývají podstatou kvalitního definování priorit (strategických cílů) na základě dílčích studií analytické části pro získání co nejpestřejšího souboru relevantních dat a informací:

- posuzování existujících strategických a koncepčních dokumentů z hlediska principů udržitelného rozvoje metodou SIA (Sustainability Impact Assessment);
- využití kvantitativních a kvalitativních sociologických šetření veřejnosti a zástupců zájmových skupin;
- využití sady indikátorů udržitelného rozvoje pro popis vývojových trendů regionu.

Zcela nezbytné pro realizaci konceptu udržitelného rozvoje je využití indikátorů pro sledování plánovaných priorit a rozvojových cílů. Výhodám použití titulkových a programových indikátorů pro hodnocení intenzity (míry) udržitelného rozvoje je věnována značná část této publikace.

Součástí manuálu je i popis potenciálních rizik při využití dílčích nástrojů plánování a vyhodnocování udržitelného rozvoje na regionální úrovni a jejich prevence, jakož i definování možných překážek při přípravě a zpracování strategických plánů a při hodnocení kvality jejich implementace.

Manuál také popisuje vztahy strategického plánu udržitelného rozvoje na regionální úrovni s ostatními koncepčními dokumenty a programy na místní úrovni (Agenda 21, Akce 21) a národní úrovni (Strategie udržitelného rozvoje České republiky).

1.3 Pro koho je publikace určena?

Cílové skupiny manuálu:

- Krajské úřady
- Zástupci mikroregionů
- Nestátní neziskové organizace
- Zástupci měst - obcí III. stupně
- Správy národních parků a chráněných krajinných oblastí
- Rozvojové agentury
- Regionální a komunální politici
- Rada vlády pro udržitelný rozvoj
- Pracovní skupina pro koordinaci krajských koncepcí udržitelného rozvoje
- Státní fond životního prostředí ČR
- Ministerstvo životního prostředí ČR
- Ministerstvo pro místní rozvoj ČR

2. CO JE UDRŽITELNÝ ROZVOJ, A PROČ HO REALIZOVAT?

Koncept udržitelného rozvoje můžeme chápat jako ideu, filozofii nebo politické přesvědčení či směr, který se opírá o soubor definovaných základních principů. Principy udržitelného rozvoje jsou často různě definovány, ale vždy mají obdobný obsah.

Udržitelný rozvoj je definován v zákoně č. 17/1992 Sb., o životním prostředí, ve znění pozdějších předpisů:

- *“Trvale udržitelný rozvoj společnosti je takový rozvoj, který současným i budoucím generacím zachovává možnost uspokojovat jejich základní životní potřeby a přitom nesnižuje rozmanitost přírody a zachovává přirozené funkce ekosystémů.”*

Principy udržitelného rozvoje podle Strategie udržitelného rozvoje České republiky

Princip:

- úcty k lidskému životu (etický princip), k přírodě a k civilizačním a kulturním hodnotám;
- generační odpovědnosti;
- sociální solidarity;
- sociální soudržnosti;
- rovných příležitostí jednotlivců a skupin;
- pozitivní ekonomické stimulace;
- přiměřenosti nákladů;
- integrace;
- předběžné opatrnosti;
- prevence;
- synergického účinku;
- subsidiarity;
- kultivace veřejného prostoru;
- partnerství;
- otevřenosti a transparence;
- exaktnosti;
- uváženého přijímání ekologických závazků;
- ekosystémového přístupu;
- “znečišťovatel a spotřebitel platí”;
- minimalizace znečištění (rizika) u zdroje;
- substituce;
- minimalizace materiálových a energetických vstupů;
- preferování obnovitelných zdrojů před neobnovitelnými;
- nepřekračování environmentálních limitů ekonomického rozvoje a oddělení ekonomického růstu od negativních dopadů na životní prostředí (decoupling);
- prevence vzniku odpadů a jejich recyklace;
- postupného preferování intenzivního rozvoje společnosti před rozvojem extenzivním;
- udržení života na venkově;
- obnovy a údržby kulturní krajiny;
- komplexního řešení.

2.1 Proč koncept udržitelného rozvoje? Je reálné jeho uplatnění v praxi?

Základním cílem realizace konceptu udržitelného rozvoje je zlepšování kvality života a zvyšování spokojenosti občanů. Smyslem uplatňování udržitelného rozvoje je nalézt ideální, nikoli rovnoměrné, propojení společenských oblastí: **ekonomické, sociální a environmentální v prostoru správy věcí veřejných**. Klíčová je snaha o dlouhodobou perspektivu rozvoje. Podmínkou udržitelnosti, zejména na místní a regionální úrovni, je

zapojení všech zástupců zájmových skupin do rozhodování relevantních správních orgánů za účelem komplexnějšího řízení společnosti. Dosažení takové charakteristiky rozvoje ovšem není snadné a v reálných podmínkách se to zatím daří jen zanedbatelnou měrou. Příčin je mnoho a lze najít tři základní linie:

- 1) Neochota koncept udržitelného rozvoje dovést k hmatatelné podobě a jako takový ho široce popularizovat.
- 2) Neochota změnit své chování /přístupy/ na úrovni jednotlivce, organizace a neochota dělat alternativní a dočasně nepopulární rozhodnutí na úrovni zástupců veřejné správy všech stupňů.
- 3) Nezkušenost s využitím nástrojů (strategické plánování a indikátory udržitelného rozvoje), které mají potenciál dovést koncept udržitelného rozvoje ve všech souvislostech k realizaci.

“Učinit z udržitelného rozvoje realitu”

Kofi Annan (2002): World Summit on Sustainable Development - WSSD.

Pro účinnější realizaci konceptu udržitelného rozvoje v praxi nezbyvá než:

- Definovat cílový “ideální” stav udržitelného rozvoje.
- Znovu promyslet východiska a pokusit se změnit obecné přesvědčení o udržitelném rozvoji.
- Lépe a nově promýšlet všechny souvislosti udržitelného rozvoje.
- Změnit jazyk, který je standardně používán.
- Nabídnout veřejnosti pozitivní netechnická řešení a návody, nikoliv další zákazy a regulace.
- Začít u “každodenních maličkostí”.
- Najít nový atraktivní design udržitelnosti.
- Zjednodušit, zpříjemnit, odlehčit celou problematiku.
- Klást důraz na striktně exaktní přístup a uplatnění nástrojů, které ho umožňují.
- Nezaměňovat “udržitelný rozvoj” za vědní obor, kterým se zabývají pouze specialisté.
- Zamezit dalšímu rozměšování problematiky “udržitelného rozvoje”.

V rámci uplatňování konceptu udržitelného rozvoje v reálných společenských podmínkách se logicky ukazuje, jak důležitá je aplikace jednotlivých konkrétních principů udržitelného rozvoje v plánovacích a následně rozhodovacích procesech. Často avizovaná vyváženost tří oblastí udržitelného rozvoje - ekonomického, sociálního (lidského a sociálního kapitálu) a environmentálního - je v praxi nesmyslná a vždy podle charakteru regionu bude převažovat okruh problémů jednoho z nich.

Dlouhodobá snaha o účinnější realizaci konceptu udržitelného rozvoje v praxi¹ přinesla do současnosti řadu pozitivních změn (malých úspěchů), a to zejména ve formě nástrojů strategického plánování a vyhodnocování udržitelného rozvoje:

- nový přístup ke strategickému plánování, změna metodiky zpracování a formy vlastních dokumentů;
- nové nároky na práci s transparentními a měřitelnými indikátory udržitelného rozvoje.

¹ Příloha 1. Přehled vývoje konceptu udržitelného rozvoje.

2.2 Regionální úroveň a udržitelný rozvoj

V České republice, obdobně jako v jiných státech EU a OECD, prochází koncepční plánování udržitelného rozvoje vývojem. Pro 90. léta byl charakteristický přístup z úrovně národních vlád, který byl motivován požadavky mezinárodního společenství - konferencemi OSN o udržitelném rozvoji v Rio de Janeiru a v Johannesburgu. Tento přístup vyústil v mnoha státech ve zpracování národních strategií udržitelného rozvoje. Jak ukazuje mj. nedávná publikace Evropské komise², která hodnotí 20 existujících strategií udržitelného rozvoje členských zemí EU, potýkají se tyto strategie s obdobnými problémy: **nedostatečné určení priorit k jednotlivým tématům, nejasně definované vztahy mezi jednotlivými pilíři udržitelného rozvoje, chybějící vyčíslení finančních nákladů a administrativních požadavků na realizaci cílů.** Výsledkem je velmi slabý dopad strategií udržitelného rozvoje na praxi.

Logickým vyústěním situace je v České republice (ale například i ve Velké Británii, Francii či Skandinávii) rostoucí zájem středního článku mezi národní a místní úrovní regionů o zavádění koncepčních řešení do problematiky udržitelného rozvoje. V současné době začínají instituce na úrovni krajů požadovat uplatňování principů udržitelného rozvoje v rámci svých kompetencí. Snahou krajských úřadů je zpracovat principy udržitelného rozvoje do svých koncepčních materiálů, včetně Strategií regionálního rozvoje nebo Programů rozvoje krajů.

Některé kraje v současné době začínají hledat legislativní oporu pro uplatňování principů udržitelného rozvoje. V podmínkách České republiky dosud neexistuje zákon, který by srozumitelně (komplexně) upravoval problematiku plánování a vyhodnocování udržitelného rozvoje kraje /regionu/. Jistou minimální legislativní oporu přinesla až novela zákona č. 50/1976 Sb., o územním plánování a stavebním řádu (stavební zákon) ve znění pozdějších předpisů, která ukládá pořizovat územně plánovací dokumentace v souladu s principy udržitelného rozvoje.

Jsou pochopitelné otázky, proč zpracovávat nový koncepční dokument pro udržitelný rozvoj, když se vlastně na úrovni kraje jedná o zjevnou duplicitu s Programem rozvoje kraje, jehož vytvoření ukládá zákon. Programy rozvoje jsou součástí soustavy strategických a programových dokumentů pro realizaci regionální politiky v České republice. Rozvoj na úrovni kraje vychází z platné právní úpravy, především ze zákona o krajích a zákona o podpoře regionálního rozvoje. **Zákon č. 129/2000 Sb., o krajích (krajské zřízení)**, ve znění pozdějších předpisů, ukládá krajům pečovat o všestranný rozvoj svého území a především v rámci samostatné působnosti zajišťovat komplexní územní rozvoj. Zastupitelstvo kraje ve své samostatné působnosti schvaluje program rozvoje územního obvodu kraje, zajišťuje jeho realizaci a kontroluje jeho plnění. **Zákon č. 248/2000 Sb., o podpoře regionálního rozvoje**, ve znění pozdějších předpisů, navazující na zákon o krajích, shrnuje vhodnou strukturu programu rozvoje územního obvodu kraje a podrobně definuje oblasti, na které by podpora regionálního rozvoje měla být zaměřena.

Současná právní úprava zatím neakcentuje (nezdůrazňuje) uplatňování rozvoje krajů na principech udržitelnosti a proto v minulosti zpracované Programy rozvoje kraje neodpovídají potřebám jejich realizace. Pokud se tato skutečnost nezmění, je prvním krokem pro uplatňování udržitelného rozvoje na krajské úrovni zpracování nového dlouhodobého koncepčního dokumentu strategického plánu udržitelného rozvoje, jehož cílem je zejména stanovit prioritní oblasti a strategické cíle, které musí být v rámci regionu v souvislosti s jeho udržitelným rozvojem přednostně řešeny.

² National Sustainable Development Strategies in the European Union, A first analysis by the European Commission, Commission Staff Working Document.

2.3 Koho se udržitelný rozvoj regionu týká?

Udržitelný rozvoj a jeho plánování a hodnocení se týká všech občanů regionu, tedy:

- Zástupců všech sektorů.
- Zástupců všech typů organizací a institucí.
- Zainteresovaných odborníků.
- Veřejnosti (laiků).

Iniciativa k uplatňování udržitelného rozvoje kraje může vzejít ze strany státní správy, místních samospráv, skupiny občanů či nestátních neziskových organizací (NNO) daného regionu nebo ze strany externí organizace. Je ale důležité, aby tato iniciativa měla politickou podporu regionální samosprávy a proces uplatňování udržitelného rozvoje byl formalizován. Tím mu bude věnována dostatečná pozornost všech zainteresovaných skupin a celá snaha bude všeobecně respektována.

2.4 Nástroje pro plánování a realizaci udržitelného rozvoje na regionální úrovni

Strategické plánování a indikátory jsou základními nástroji, které přivádějí koncept udržitelného rozvoje k realizaci v praktickém životě. Oba nástroje se navzájem doplňují a je nutné je vždy využívat ve spojitosti. Zapojení zástupců zájmových skupin a veřejnosti přináší procesu uplatňování udržitelného rozvoje váhu a umožňuje jeho větší prosazování v celé společnosti.

2.4.1 **Strategické plánování**

Strategické plánování je zárukou systémového řešení problémů a efektivního vynakládání prostředků z veřejných rozpočtů, je cenným nástrojem pro zaměření budoucího rozvoje (vývoje) v dané oblasti prostřednictvím erudovaného definování priorit a strategických cílů, kterých je nutné dosáhnout k zajištění žádoucích společenských změn.

Udržitelný rozvoj je velmi komplexní problematikou a jeho strategické plánování má pomoci najít optimální propojení všech oblastí rozvoje a zajistit jejich soulad s principy udržitelnosti. Plánování udržitelného rozvoje je problematické především v souvislosti s rozsahem daného konceptu. Pro reálnost a zejména realizovatelnost strategií udržitelného rozvoje je proto potřeba omezit počet priorit a cílů na ty nejdůležitější. Zásadním a určujícím faktorem je především důraz na kvalitní a objektivní vyhodnocování procesů, ke kterým v návaznosti na přijetí dokumentu začne docházet, a na otevřenost dokumentu pro jeho aktualizaci v reakci na změny v jednotlivých sektorech. Reálný a realizovatelný dokument nemůže obsahovat všechno, ale pouze odborně vybraná klíčová témata. Jednoduchá a přehledná forma pak umožňuje i výraznější zapojení zástupců zájmových skupin a veřejnosti do celého plánovacího procesu. Strategické plánování má mnoho podob a forem, a aby bylo smysluplné, musí být postaveno na exaktních principech.

Obecné problémy strategického plánování udržitelného rozvoje v České republice:

- Obsah strategického plánování musí vycházet z místní /nižší/ úrovně - absence praxe místních Agend 21 v širším měřítku komunit ČR.
- Metodika strategického plánování musí být iniciována na národní úrovni - do této doby neexistoval návrh metodiky.
- Uplatňování udržitelného rozvoje není zatím dostatečně právně ošetřeno.

Základní kritéria strategického plánování udržitelného rozvoje:

- Dlouhodobý časový horizont.
- Respektování ekonomického, sociálního a environmentálního pilíře v prostoru správy věcí veřejných.
- Jednoduchost, stručnost a přehlednost.
- Exaktní přístup a racionalita.
- Otevřenost.
- Cílem je rámcový a průřezový strategický plán napříč sektory.

2.4.2 Indikátory udržitelného rozvoje

Cíle udržitelného rozvoje jsou často široké a těžko kvantifikovatelné, proto je nutné pro jejich prosazení rozvíjet specifická opatření a monitorovat vývoj pomocí indikátorů. Celosvětové (Agenda 21), národní i regionální strategické plány udržitelného rozvoje proto obvykle doplňuje sada indikátorů, s jejichž pomocí lze sledovat, zda navržená opatření skutečně vedou k dosažení strategických cílů a tedy ke změně stavu v dané oblasti. Indikátory samy o sobě udržitelný rozvoj nezaručí ani nijak nepodpoří, mohou sloužit jako užitečný podklad pro rozhodování příslušných institucí a politiků a mohou napomoci k lepší informovanosti veřejnosti o udržitelném rozvoji.

Nové otázky dané novými principy a koncepty potřebují také nové odpovědi. Moderní informační společnost klade důraz na hledání souvislostí mezi společenskými procesy a mezi jednotlivými oblastmi /sektory/. Existuje snaha o agregaci informací, kdy jedno číslo reprezentuje (vyjadřuje) problém tvořený synergickým působením různých procesů. Primární základní ukazatele je potřeba vzájemně poměřovat a vytvářet indikátory s komplexnější vypovídací schopností. Pro kvalitní řízení a management je nutností práce s transparentními a měřitelnými indikátory.

Indikátor je: měřitelná a agregovaná informace, která má vztah k některému aspektu udržitelného rozvoje.

Indikátor zjednodušuje: informace o složitých jevech a procesech.

Indikátor usnadňuje: komunikaci mezi všemi zúčastněnými stranami.

Hierarchie podle složitosti:

- **Primární data** - najdeme je ve statistikách, či je musíme změřit (např. koncentrace NO_x v ovzduší nebo počet obyvatel regionu).
- **Indikátory** - agregovaná primární data (např. počet dnů v roce, kdy koncentrace NO_x překročila limit nebo podíl obyvatel regionu ohrožených sociálním vyloučením).
- **Agregované indikátory** (např. HDP, ekologická stopa aj.).
- **Indikátorové rámce a sady** - soubory indikátorů pro stát, region, město či sektor (např. ECI, OECD, OSN).

2.4.3 Zapojení zástupců zájmových skupin a veřejnosti

Účast zástupců zájmových skupin a veřejnosti je jednou z klíčových podmínek realizace konceptu udržitelného rozvoje. Právě strategické plánování udržitelného rozvoje za účasti všech tzv. podílníků /zástupců zájmových skupin/ (angl. *stakeholders*) umožňuje eliminovat potenciální konflikty v souvislosti s realizací těchto strategií. Cílem je dosáhnout společenského konsensu a participace na vlastním uplatňování udržitelnosti v praxi. Proto aby bylo vůbec možné strategický plán či principy udržitelnosti realizovat, je nutné shromáždit co nejširší spektrum informací od těch, kterých se celý proces týká, a tím pozitivně ovlivnit úspěch strategie.

Rizikem práce s veřejností je především:

- Živelná účast veřejnosti může mít obecně negativní vliv na kvalitu procesu plánování.
- Práce s veřejností je časově a finančně náročná.
- Veřejnost se často snaží podsouvat nereálné a iracionální názory.
- Výskyt “chronických kverulantů” i “emotivních nadšenců” může negativně ovlivnit veřejnost a plánování i realizaci značně komplikovat.
- Veřejnost se často snaží nepříslušně hodnotit metodiku /formu, postup/ na rozdíl od obsahu.

Pro získání názorů, postojů a informací a vlastní usměrněné zapojení zástupců zájmových skupin a veřejnosti existuje řada účinných nástrojů, které jsou popsány v dalších kapitolách této publikace.

3. ZPRACOVÁNÍ STRATEGICKÉHO PLÁNU UDRŽITELNÉHO ROZVOJE NA REGIONÁLNÍ ÚROVNI

Na úvod je možné konstatovat, že koncepčně a zejména metodologicky představuje strategické plánování udržitelného rozvoje na regionální resp. krajské úrovni největší problém. Strategických plánů udržitelného rozvoje regionů je ve světě dosud zpracováno mnohem méně oproti místním nebo národním. Příkladem může být materiál z Velké Británie Action for Sustainability³.

Obsah a účel koncepčních dokumentů na různých úrovních⁴:

Globální dokumenty jsou především záležitostí světónázorovou, filosoficko-strategickou a multi-disciplinární a tvoří se na vysoké úrovni obecnosti, z povahy věci nemohou zahrnovat, až na velmi obecné cíle, také realizační rovinu. Pro jejich tvorbu je většinou k dispozici dostatek lidských zdrojů, vážným problémem je však ochota k politické dohodě.

Národní dokumenty mají k dispozici obecný, proto ale také různě interpretovatelný koncept "shora", jsou nepoměrně blíže k realizační rovině, lidských zdrojů je stále relativní dostatek a politické řešení je ve skutečně vyspělých zemích s porozuměním pro udržitelný rozvoj možné.

Místní dokumenty jsou zpracovávány pro úroveň s relativně uzavřeným společenstvím, které právě proto mívá velmi dobré předpoklady pro strategické plánování a širokou společenskou dohodu, jakož i přirozeně danou dispozici pro udržení určité míry místní soběstačnosti; častý deficit lidských zdrojů je možno překonat např. sítovou spoluprací.

Naproti tomu **krajské /regionální/ dokumenty** (strategie) udržitelného rozvoje musí být pro zajištění úspěšnosti plně kompatibilní směrem nahoru, tedy ke strategii národní, v rámci krajských kompetencí musí být nezbytně samy celostní, ale na druhé straně dovedeny až do zcela praktické realizační podoby; větší počet lidských zdrojů bohužel ne zcela kompenzuje malou možnost politické dohody, která bývá ve větším celku vzhledem k politické rivalitě významných funkcí vskutku obtížná. Největším úskalím je však těsný vztah oběma směry, ke státu i k obcím současně, který se jen obtížně překlenuje zejména sociologickými metodami a různými formami participace v procesu přípravy a "dolaďování" dokumentu.

³ Government Office for the North West (1999): Action for Sustainability: Towards a Regional Sustainability Action Plan for the North West of England.

⁴ Háč, T., Rynda, I. (2005): Oponentní posudek Strategie udržitelného rozvoje Libereckého kraje 2006 - 2020. Centrum pro otázky životního prostředí Univerzity Karlovy, Praha.

Základním východiskem strategického plánování udržitelného rozvoje by mělo být stanovení limitů environmentálního pilíře, v nichž se může ekonomický systém rozvíjet způsobem zajišťujícím sociální spravedlnost a kvalitu života. Tento přístup k udržitelnému rozvoji je možné shrnout heslem "ekonomika jako prostředek, životní prostředí jako podmínka".

Obecných problémů spojených s plánováním na území České republiky a daných mimo jiné také historickými souvislostmi a tradicemi ještě z dob Rakouska-Uherska a formami socialistického centrálního plánování je celá řada. Od obsáhlosti dokumentů s charakteristickými dlouhými a nic neříkajícími pasážemi, nepřehlednosti, nekonkrétnosti a nejednoznačnosti obsahu až po nedefinování odpovědnosti. Plánování schází zejména účinné nástroje pro sledování a vyhodnocování kvality plnění stanovených cílů v praxi. Dokumenty, které jsou takto koncipovány většinou nikoho k ničemu nezavazují. Nevyužitelnost těchto dokumentů v praxi je pak zcela zásadní.

Každý koncepční dokument tedy i strategický plán udržitelného rozvoje podléhá procesu **SEA** (Strategic Environmental Assessment) - "posuzování vlivů koncepcí na životní prostředí" podle **zákona č. 100/2001 Sb., o posuzování vlivů na životní prostředí** a o změně některých souvisejících zákonů ve znění pozdějších předpisů.

3.1 Cíl: Proč zpracovat strategický plán? Definování významu jeho zpracování

Vyjednávání podmínek a přípravy na vstup České republiky do Evropské unie, včetně využívání předvstupních programů a zejména programovací proces pro využívání finančních nástrojů strukturální politiky po vstupu ČR do EU, nám jednoznačně dokázalo, jak velký důraz klade EU i jednotlivé členské státy na kvalitní strategické plánování, které je zárukou systémového řešení problémů a efektivního vynakládání prostředků z veřejných rozpočtů. A to se týká i strategického plánování v oblasti udržitelného rozvoje.

Existence strategického plánu udržitelného rozvoje je také výhodou pro získávání finančních prostředků ze strukturálních fondů Evropské unie. Udržitelný rozvoj je jedním z horizontálních témat pro plánovací období 2007 - 2013.

Proč zpracovat strategický plán udržitelného rozvoje:

- Ideální propojení základních společenských oblastí.
- Komplexnější řízení společnosti - systémové řešení problémů.
- Dlouhodobá perspektiva rozvoje - uplatnění dlouhodobých změn.
- Zlepšování kvality života a zvyšování spokojenosti občanů.
- Efektivní vynakládání finančních prostředků kraje.
- Horizontální téma EU - finanční prostředky.

Pochybnosti:

- Duplicita s dalšími dokumenty - Program rozvoje kraje (zákon č. 129/2000 Sb., o krajích, a zákon č. 248/2000 Sb., o podpoře regionálního rozvoje).
- Nepřehledné prostředí strategických a koncepčních dokumentů.
- Absence právní úpravy udržitelného rozvoje (pouze zákon č. 17/1992 Sb., o životním prostředí, a nový stavební zákon).

Na rozdíl od standardních regionálních koncepčních materiálů je smyslem strategického plánu udržitelného rozvoje stanovit komplexní rámec dlouhodobého rozvoje regionu, který je v souladu s principy konceptu udržitelného rozvoje (Strategie udržitelného rozvoje Evropské unie a Strategie udržitelného rozvoje České republiky) a v souladu s mandátem udržitelného rozvoje lidstva UNDP. Cílem je tedy zpracovat průřezový a zastřešující regionální dokument, od kterého budou odvozeny již úzce zaměřené dílčí (sektorální) koncepční materiály a akční plány (programy).

Zpracovat zcela nový koncepční dokument na úrovni krajů se ovšem může zdát jako duplicita vzhledem k zákonné povinnosti zpracovat tzv. Programy rozvoje kraje. Smysl a forma obou dokumentů je však zcela odlišná. Programy rozvoje kraje jsou krátkodobým dokumentem pro horizont maximálně 5 let a neřeší dlouhodobější systematický rozvoj regionu. Co je ještě podstatnější, neuplatňují koncept udržitelného rozvoje, který se v současné době v Evropské unii stává velmi preferovaným. Výhodou zpracování nového strategického plánu je možnost zcela bez omezení aplikovat principy udržitelného rozvoje, použít moderní metodiku jeho zpracování a vytvořit dlouhodobý participativně a konsensuálně zpracovaný dokument pro horizont 20 let. Takový dokument odpovídá moderním trendům regionální politiky.

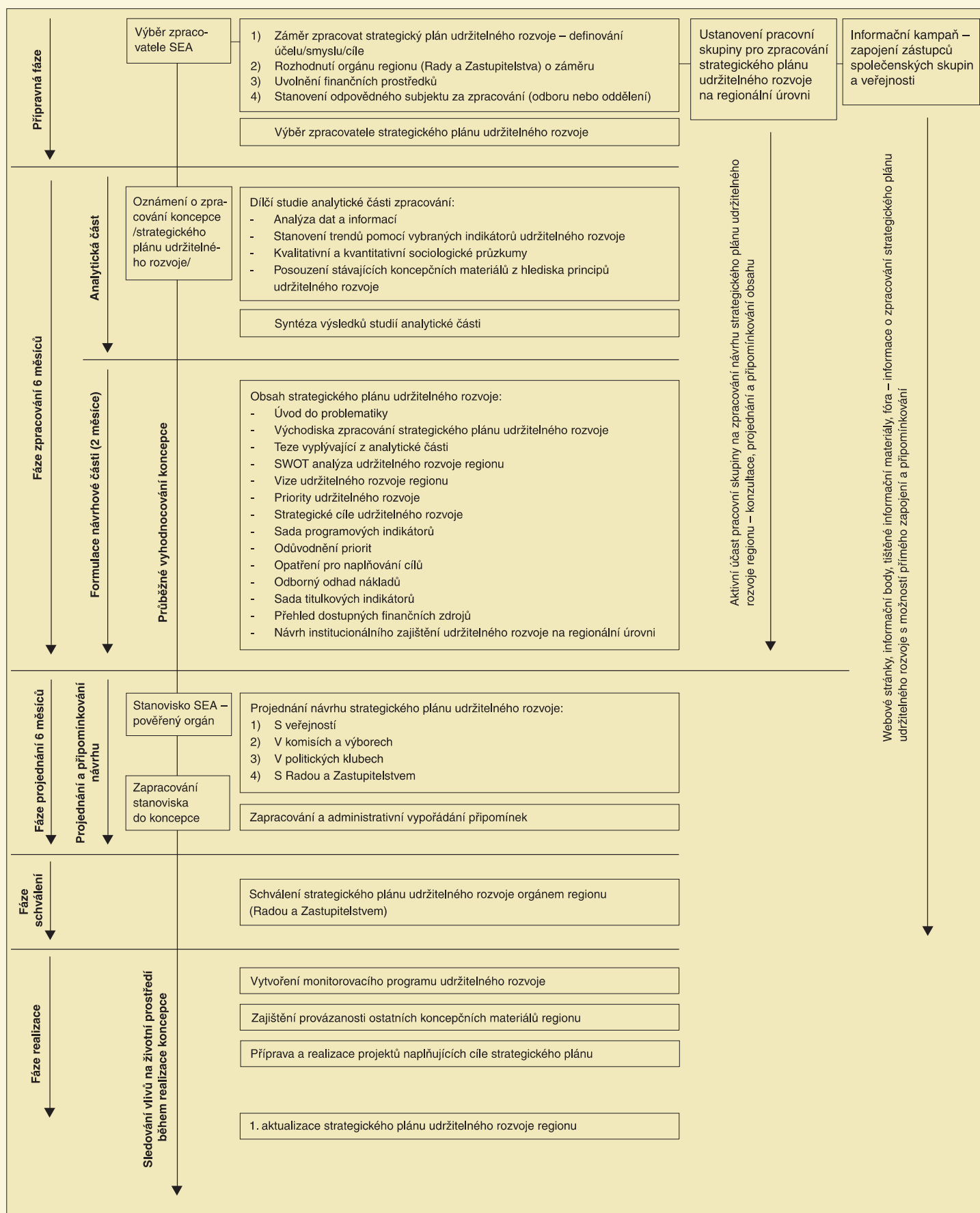
Dalším možným přístupem na úrovni krajů České republiky je aktualizace a novelizace existujících strategií rozvoje kraje. Tento přístup se na první pohled může zdát jednodušší a finančně výhodnější, ale celý proces aktualizace je v praxi často mnohem složitější než při zpracování nového dokumentu. Existující Strategie rozvoje kraje je velmi svázána principy, na základě kterých byla zpracována, a které nejsou v souladu s konceptem udržitelného rozvoje. Harmonizace takových materiálů může v praxi znamenat jejich kompletní přepracování, které do jisté míry komplikuje i nemoderní forma těchto dokumentů.

Problémem udržitelného rozvoje zůstává jeho převod do praxe. Přenos konceptu udržitelného rozvoje do politické a plánovací reality se uskutečňuje třemi způsoby, které se v ideálním případě synergickým způsobem doplňují. Základem je zpracování nadresortních regionálních strategií udržitelného rozvoje s následným zapracováním principů a východisek udržitelného rozvoje do sektorových politik a plánů (nejenom do politiky ochrany životního prostředí, ale např. do dopravní, energetické či surovinové politiky). Kontinuálně by mělo docházet i k prosazování udržitelného rozvoje na místní úrovni (místní Agendy 21, místní Akce 21), tedy na úrovni, na které je realizace udržitelného rozvoje prostřednictvím konkrétních projektů nejúčinnější. Regionální strategický plán udává těmto místním praktickým aktivitám správný směr.

Místní Agenda 21 a Místní Akce 21

- **Místní Agenda 21** je program (strategický plán) rozvoje na místní úrovni (města, obce, mikroregionu), který realizuje principy udržitelného rozvoje a zohledňuje konkrétní místní problémy. Je tvořen za přímé účasti veřejnosti, tedy ve spolupráci s občany, odbornými institucemi, zástupci podnikatelského sektoru i nestátních neziskových organizací a jeho cílem je zajištění dlouhodobé kvality života a životního prostředí v daném místě.
- **Místní Akce 21** jsou navazujícím akčním plánem, který má urychleně a efektivně formou praktických činností naplnit konkrétní strategické cíle programu (strategie rozvoje).

3.2 Schéma postupu zpracování strategického plánu udržitelného rozvoje na regionální úrovni

3.3 Forma strategického plánu - hlavně stručně a přehledně

Strategický plán je určen rozmanitým cílovým skupinám od představitelů samosprávy až po občany regionu, a proto by měl být koncipován tak, aby byl všem těmto skupinám srozumitelný. Srozumitelnost dokumentu zvyšuje jeho transparentnost a možnost zapojení většího počtu skupin do plánovacího procesu i do vlastní realizace.

Metodika zpracování a forma strategického plánu, která je touto publikací představena, je inspirována modelem angloamerického způsobu plánování a byla úspěšně odzkoušena ve dvou krajích ČR⁵.

Formální kritéria pro kvalitní strategický plán udržitelného rozvoje:

- Horizont minimálně 15 let.
- Moderní, přehledný, jednoduchý a stručný strategický plán zvyšuje možnost zapojení všech společenských skupin.
- Rámcový a průřezový strategický plán - regionální rozvoj je téma zahrnující všechny sektory.
- Důraz na nástroje pro sledování a vyhodnocování naplňování strategického plánu.
- Konkrétnost a kvantifikace strategických cílů - pro zvýšení reálnosti a účinnosti realizace s tím, že konkrétní, kvantifikované strategické cíle nejsou dogmatem, ale pouze vymezeným směrem pro další vývoj.
- Živý dokument - počítá se s jeho aktualizacemi nebo zakomponováním jeho obsahu do souvisejících sektorových dokumentů v rámci jejich aktualizace.
- Dokument založený na pestré škále zdrojů důvěryhodných informací - vychází z dat a informací pořízených oficiálními statistickými institucemi nebo organizacemi autorizovanými ke sběru a vyhodnocování dat.
- Otevřený proces tvorby dokumentu - zpracovaný na základě participace, na zpracování se podílí odborná pracovní skupina, dokument je projednáván se zástupci zájmových skupin a s veřejností.
- Dokument je konsensuální - respektuje názory zástupců zájmových skupin a veřejné mínění.
- Dokument vychází z aktuální společenské situace.
- Dokument je realistický a realizovatelný.

Pro zpracování kvalitního strategického plánu udržitelného rozvoje podloženého rozsáhlou a podrobnou analytickou částí a průběžně projednávaného se zástupci zájmových skupin a veřejností je nutné počítat s časovým obdobím minimálně 14 měsíců (viz schéma).

Rizika a překážky zpracování kvalitního strategického plánu na regionální úrovni:

Riziko	Řešení
Zvolení homogenity (heterogenity) záběru - u plánování na regionální úrovni je velmi těžké zvolit míru detailu, tedy do jakých podrobností je možné zacházet.	Regionální strategický plán nesmí suplovat strategie místní úrovně - místní Agendu 21. Regionální strategický plán musí indikovat širší souvislosti, ale zároveň musí stále mít konkrétní obsah - nesmí být obecný.
Šíře záběru - široké téma udržitelného rozvoje svádí k vágnosti (rozbředlosti).	Nutné omezení počtu priorit a strategických cílů na nejdůležitější (klíčové) pro budoucí rozvoj regionu. Stanovení jednoznačně definovaných konkrétních a kvantifikovaných cílů strategického plánu. Využití indikátorů udržitelného rozvoje v procesu plánování.

⁵ Příloha 4. Pilotní projekt UNDP "Podpora při přípravě zpracování strategie udržitelného rozvoje ve vybraných krajích České republiky".

3.4 Proč a koho přizvat ke spolupráci?

Strategický plán je určen pro všechny občany regionu, a proto je nutné jeho participativní zpracování. Finální verze strategického plánu by měla být konsensem všech společenských skupin regionu. Během zpracování tedy prostřednictvím využívání různých postupů dochází k zapojení všech skupin a zakomponování jejich potřeb do návrhové části strategického plánu. Cílem je především předejít řadě konfliktů v průběhu zpracování a během procesu schvalování dokumentu. Zvyšuje se také podíl občanů účastnících se rozhodování a dochází k cenné zpětné vazbě na realizované kroky v plánovacím procesu.

Jaké skupiny zapojit do zpracování strategického plánu:

- **Zájmové skupiny**, které mohou významným způsobem ovlivňovat udržitelnost regionu (angl. *stakeholders*) - takto jsou označovány konkrétní subjekty, ať už fyzické nebo právnické, účastníci se tvorby a realizace strategie, které mimo to běžně vstupují, aktivně nebo pasivně, do rozhodovacích procesů v konkrétních situacích, prostoru a času.
- **Společenské skupiny** (angl. *major group*) - obecně hlavní, důležité skupiny, jež nesmí být v dobrém (správném) vládnutí (řízení), strategickém plánování a v rozhodovacích procesech opomíjeny.
- **Veřejnost** (angl. *general public*) - občané, jejichž právem je účastnit se strategického plánování a kontroly jeho naplňování v praxi.

Do plánovacího procesu je nutné zapojit všechny ty, kteří mohou jeho výsledek jakkoli ovlivnit. Zejména zástupce zájmových skupin a představitele společenských skupin je vhodné zapojit už do analytické fáze přípravy strategického plánu. Jejich znalost prostředí může napomoci při sběru dat a informací. Také znalost veřejného mínění (názorů veřejnosti) v souvislosti s rozvojem a budoucností regionu ještě před formulací návrhové části strategického plánu je velkou výhodou.

3.4.1 Jakou formou zapojit zástupce zájmových skupin a veřejnost?

Plánovací proces je důležité vést takovou formou, aby byl přístupný pro všechny a aby došlo k zapojení všech skupin společnosti. Existuje celá řada metod, jakými lze do procesu strategického plánování zapojit zástupce zájmových skupin. Na úrovni regionálního plánování je nutné vybrat takové metody a postupy, které jsou vhodné pro zajištění distribuce reprezentativních informací jednotlivým cílovým skupinám anebo pro zainteresování (zapojení) velkého počtu obyvatel regionu. Důležité je uvědomit si, že na této úrovni není možný individuální (osobní) přístup. Zapojení cílových skupin je proto nutné do určité míry formalizovat a jejich názory je nezbytné pro regionální úroveň zobecňovat.

Prvním krokem k zapojení cílových skupin a zajištění souboru informací v rámci analytické fáze přípravy strategie jsou **standardizovaná sociologická šetření**. Tyto metody umožňují získat reprezentativní informace o veřejném mínění nebo postojích a názorech zástupců zájmových skupin. Jejich cílem je zmapovat názory a pohledy cílových skupin z hlediska udržitelného rozvoje. Je nutné použít dva typy sociologických šetření:

- Kvalitativní sociologický průzkum pro získání informací o názorech vybraných zástupců zájmových skupin (zástupců odborné veřejnosti).
- Kvantitativní sociologický průzkum pro zjištění veřejného mínění obyvatel regionu.

Každý z nich je pak specifickým zdrojem informací pro přípravu návrhové části kvalitního strategického plánu udržitelného rozvoje. Obě tyto formy musí být provedeny standardizovanými sociologickými metodami, které jsou podrobně popsány v dalších částech této publikace.

Pro zapojení zástupců zájmových skupin a představitelů klíčových společenských skupin do celého procesu zpracování strategického plánu udržitelného rozvoje je vhodnou formou vytvoření **formalizované pracovní**

skupiny na úrovni regionu. Snahou je zapojit zástupce těchto skupin průběžně do procesu plánování a základním úkolem pracovní skupiny je zasahovat do obsahu strategického plánu. Nikoli však do metody jeho přípravy a jeho formy.

Struktura a účel pracovní skupiny:

- Je složená ze zástupců zájmových i společenských skupin.
- Ze zkušeností je doporučován maximálně počet 30 členů.
- Její složení musí být pestré - reprezentuje všechny sektory (oblasti rozvoje).
- Členové pracovní skupiny jsou vybíráni podle předem stanoveného klíče a na výběru se musí podílet vrcholný orgán regionu (hluboká znalost společenského prostředí).
- Schází se vždy po dokončení určité etapy zpracování strategického plánu a na jejím jednání jsou prezentovány a diskutovány dílčí výsledky.
- Připomínkuje, konzultuje a zasahuje do obsahu návrhové části strategického plánu, zejména se podílí na:
 - a) přípravě SWOT analýzy;
 - b) definování vize;
 - c) výběru priorit a strategických cílů;
 - d) výběru indikátorů udržitelného rozvoje.
- Nezasahuje do metodiky zpracování.

Vhodnou metodou pro získání informací o postojích společenských skupin jsou tzv. **fóra udržitelného rozvoje** (setkání za účelem výměny názorů). V rámci jejich platformy je pak možné prezentovat strategický plán vybrané společenské skupině a její představitelé tak mají možnost vyjádřit své postoje a názory. Aby byl strategický plán realizován, je nutná jeho politická podpora a schválení na úrovni kraje. Proto musí být projednán v rámci:

- výborů (komisí) krajských úřadů;
- politických klubů;
- rady a zastupitelstva;
- veřejnosti.

Na těchto forech je pak prezentována pracovní verze strategického plánu udržitelného rozvoje a vedena diskuse nad jejím zněním.

Zapojení veřejnosti na regionální úrovni není jednoduché. Metodou, která se pokusí oslovit a následně zapojit veřejnost, je souhrnně **informační kampaň** složená z celé řady kroků. Podmínkou úspěšnosti veřejné kampaně je atraktivní popularizace problematiky udržitelného rozvoje.

Součástí informační kampaně a zapojení veřejnosti je:

- Tištěný informační materiál (tiskové zprávy, placená inzerce) - cílem je informovat veřejnost o procesu a cílech strategického plánu udržitelného rozvoje regionu a o možnostech zapojení veřejnosti do průběhu zpracování.
- Veřejné ankety - cílem může být získání názorů veřejnosti ke konkrétnímu bodu strategického plánování, například k výběru priorit a strategických cílů udržitelného rozvoje regionu.
- Informační body - místa, kde se mohou zájemci informovat o postupu zpracování a aktuálním znění dílčích částí strategického plánu a současně mohou definovanou formou uplatnit své připomínky.
- Webové stránky - na úrovni regionu je vytvořena virtuální platforma, kde je možné seznámit se s postupem zpracování a s aktuálním zněním všech částí strategického plánu. Je zde prostor pro diskuse a projevy názorů a je možné zde uplatňovat připomínky.

3.5 Analytická fáze zpracování: Jaká využívat data a informační zdroje?

Přístupy k plánování udržitelného rozvoje na všech úrovních vyžadují v prvním kroku zejména zmapování současného (aktuálního) stavu, ve kterém se nacházíme, a dále vymezení limitů a cílů udržitelného rozvoje, tedy jaký je skutečně využitelný prostor pro naše aktivity a na jakou úroveň se chceme dostat ("kam chceme dojít"). Plánování udržitelného rozvoje musí vycházet z věrohodné a podrobné analýzy stavu všech tří pilířů - ekonomického, sociálního a environmentálního - v prostoru správy věcí veřejných a z popisu jejich vzájemného vztahu a ovlivňování.

3.5.1 Posouzení stávajících koncepčních materiálů z hlediska principů udržitelného rozvoje

Posuzování koncepcí, strategií, politik a plánů z hlediska jejich vlivu na udržitelný rozvoj, či zkráceně posuzování udržitelnosti (angl. *Sustainability Impact Assessment, SIA*)⁶, je nově se rozvíjející přístup, který v případě kvalitního zpracování může výrazným způsobem přispět k prosazování principů udržitelného rozvoje do sektorových politik, ať už na národní, či regionální a místní úrovni, i jako zdroj informací pro zpracování vlastní strategie udržitelného rozvoje.

Pro autorský tým strategického plánu udržitelného rozvoje je důležité detailně se seznámit se všemi existujícími koncepčními dokumenty a zhodnotit jejich soulad s principy udržitelného rozvoje. Na základě těchto aktivit je pak možné posoudit kvalitu existujících koncepčních dokumentů, resp. dosavadních plánovacích procesů na dané úrovni, získat data a informace z různých sektorů a také stanovit limity pro udržení reálnosti a realizovatelnosti návrhové části připravované strategie udržitelného rozvoje. Cílem posouzení je vytvořit komplexní studii charakterizující kvalitu stávajících koncepčních dokumentů a jejich soulad s principy udržitelnosti, která je jedním z podkladů návrhové části strategie udržitelného rozvoje.

Rámec:

Procesy EIA jsou v právním řádu ČR vymezené zákonem č. 100/2001 Sb., o posuzování vlivů na životní prostředí a o změně některých souvisejících zákonů (zákon o posuzování vlivů na životní prostředí), ve znění pozdějších předpisů, vyhláškou MŽP ČR č. 457/2001 Sb., o odborné způsobilosti a o úpravě některých dalších otázek souvisejících s posuzováním vlivů na životní prostředí, a vyhláškou č. 353/2004 Sb., kterou se stanoví bližší podmínky osvědčení o odborné způsobilosti pro oblast posuzování vlivů na veřejné zdraví, postup při jejich ověřování a postup při udělování a odnímání osvědčení. Procesy SEA pak vymezuje zákon č. 100/2001 Sb., o posuzování vlivů na životní prostředí a o změně některých souvisejících zákonů (zákon o posuzování vlivů na životní prostředí), ve znění pozdějších předpisů.

Strategického posuzování se týkají ustanovení Dílu 3 "Posuzování vlivů koncepce na životní prostředí" (§ 10a - 10j a § 14a - 14b) a Přílohy č. 7 "Náležitosti oznámení koncepce," č. 8 "Kritéria pro zjišťovací řízení" a č. 9 "Náležitosti vyhodnocení koncepce z hlediska vlivů na životní prostředí a veřejné zdraví." Oba tyto druhy procesů posuzování vlivů jsou z hlediska jejich věcného obsahu omezeny - zaměřují se pouze na jeden ze tří pilířů udržitelného rozvoje, na pilíř environmentální. Také procesní možnosti i metodologie jsou limitovány zaměřením.

⁶ Definice SIA podle T. Devuysta (1999) In: Říha, J. (2001):

"SIA je formalizovaný proces pro určení, předpověď a hodnocení potenciálního dopadu jakéhokoliv podnětu včetně variant na udržitelný rozvoj společnosti. Proces zahrnuje písemnou zprávu hledaného posouzení udržitelnosti v tom smyslu, že zlepšuje státní zodpovědnost při procesu rozhodování."

Definice SIA podle bývalého britského Ministerstva životního prostředí, dopravy a regionů (Department of the Environment, Transport and the Regions):

"SIA je systematický a opakující se proces prováděný ve fázi přípravy plánu nebo strategie, který identifikuje a popisuje rozsah, jakým implementace plánu nebo strategie přispějí k dosažení environmentálních, sociálních a ekonomických cílů udržitelného rozvoje, a jehož cílem je lepší provádění plánu nebo strategie."

Rámeček (pokračování):

Tyto skutečnosti vedly v uplynulých čtyřech letech k rozvoji tzv. "třetí generace EIA", tj. k procesu přímého hodnocení vlivů politik, programů, koncepcí a strategií na udržitelnost rozvoje - posuzování udržitelnosti SIA (angl. Sustainability Impact Assessment). Jedním z hlavních hnacích motorů při rozvíjení teorie, metodiky a praxe SIA je Evropská komise. Srovnání základních rysů procesů EIA, SEA a SIA obsahuje následující tabulka.

Přehled hlavních rozdílů mezi EIA, SEA a posuzováním udržitelnosti SIA:

Přehled hlavních rozdílů mezi EIA, SEA a posuzováním udržitelnosti SIA; viz D. Devuysta (1999).

Kategorie činnosti	Posuzování vlivů na ŽP na projektové úrovni - EIA	Strategické posuzování vlivů na ŽP - SEA	Posuzování udržitelnosti rozvoje - SIA
Předmět posuzování	Projekty s potenciálně významným dopadem na životní prostředí.	Politické záměry, plány a programy (PPP) s potenciálně významným dopadem na ŽP.	Iniciativy s potenciálně významným dopadem na udržitelnost (např. zákonné normy, vyhlášky, politické záměry, plány, programy a projekty).
Reference	Politika životního prostředí.	Politika životního prostředí.	Politika nebo představa o udržitelném rozvoji.
Rozsah posuzování	Převážně hlediska ŽP (např. voda, půda, ovzduší, krajina, hluk); občas sociálně ekonomické podmínky na lokální úrovni (v nejbližším okolí projektu).	Zhodnocení efektů na složky ŽP (např. na vodu, půdu, ovzduší, krajinu) je často doplněno posouzením sociálně ekonomických aspektů na regionální, národní, nebo mezinárodní úrovni (v závislosti na rozloze potenciálně ovlivněného území).	Cíle udržitelnosti musí být posouzeny na odpovídající příslušné úrovni (lokální, regionální, národní nebo mezinárodní). To se týká např. neobnovitelných zdrojů přírody, uplatnění principu předběžné opatrnosti, věnování pozornosti dlouhodobým efektům a klimatickým změnám, vzdělávání a zaměstnanosti místního obyvatelstva.
Způsob realizace	Ve většině případů realizuje příslušný orgán na regionální a vládní úrovni.	Realizuje několik různých příslušných orgánů na regionální nebo vládní úrovni; výjimečně mnoho vládních orgánů.	Realizuje několik místních příslušných orgánů jako experiment.
Metody pro předpověď dopadů	Existuje široký výběr metod pro kvantitativní předpověď dopadů.	S ohledem na mlhavé návrhy politických záměrů a plánů je nejčastěji používána kvalitativní předpověď dopadů.	Metody pro předpověď dopadů na podstatu udržitelnosti vyžadují další výzkum. Klíčové řešení se přisuzuje generování souborů vhodných ukazatelů, které umožní předvídat efekty různých aktivit na UR společnosti.

SIA je v současné době jedním z nejvhodnějších způsobů, jak integrovat obecné principy udržitelného rozvoje do sektorových strategických plánů. SIA umožňuje pomocí ohodnocení potenciálních vlivů strategických rozhodnutí integrovat požadavky udržitelného rozvoje do procesu přípravy strategie (plánu). Lze předpokládat, že zpracování SIA by se v blízké budoucnosti mohlo stát povinností zadavatelů strategických a koncepčních plánů (obdobně jako je dnes povinností investorů zpracovat u záměrů, na něž se vztahují požadavky zákona č. 100/2001 Sb., zpracovat dokumentaci EIA).

K SIA směřuje i současný trend v rámci strategického plánování v členských zemích Evropské unie. SIA bude představovat integrální část příprav politik a strategií. Předmět posuzování udržitelnosti je mnohem širší a komplexnější než v případě EIA a SEA.

Vlivy na udržitelnost proto mohou být posuzovány u následujících typů dokumentů:

- zákonů a prováděcích předpisů (nařízení vlády a vyhlášky);
- obecně závazných vyhlášek obcí;
- programových prohlášení vlády a zastupitelstev obcí;
- územních plánů velkých územních celků, krajů a obcí;
- programů na úrovni státu, krajů a obcí (např. Národní program snižování emisí ČR, krajské a místní programy ke zlepšování kvality ovzduší, program rozvoje kraje);
- strategií na úrovni státu, krajů a obcí (např. Strategie regionálního rozvoje ČR);
- projektů.

Metodika hodnocení (posuzování) vlivů strategií na udržitelnost rozvoje:

Vzhledem k tomu, že koncept hodnocení (posuzování) udržitelnosti je zcela nový, je jeho metodika dosud předmětem vývoje a diskusí. Přesto existuje řada zdrojů, které lze použít při pilotním řešení posuzování strategických materiálů krajů z hlediska jejich vlivů na udržitelnost rozvoje.

SIA je především proces. Jeho hlavním smyslem je testovat funkčnost plánu, a tak přispět k jeho zlepšení. Doporučení, která vyplynou ze SIA, by měla být brána v potaz příslušnými orgány, zejména uživateli a adresáty plánu, některá mohou být uznána, některá odmítnuta. Hodnocení (posuzování) udržitelnosti včas odkrývá konflikty skryté v plánech (strategiích), popisuje jejich možné dopady a zapracovává je do procesu přípravy aktualizace těchto materiálů. Výstup hodnocení tak odráží povahu rozhodnutí, která musí (nebo musela) být učiněna při přípravě plánů. Důležitá je skutečnost, že hodnocení nemůže nahradit finální rozhodnutí, za které je zodpovědný příslušný orgán.

SIA by mělo zahrnout zhodnocení:

- Rozsahu strategie /plánu/, k určení míry souladu s principy a cíli udržitelného rozvoje.
- Alternativních strategických plánů, pro potenciální rozvoj a změny, které mohou nastat v daném regionu, včetně zhodnocení posuzovaného plánu a jeho srovnání s alternativami.
- Strategických politik na vyšší úrovni a s nimi spojených návrhů.

Posuzování probíhá současně s procesem přípravy strategie (plánu). Obě činnosti musí být nezávislé, ale vzájemně propojené. Pokud má hodnocení udržitelnosti přispět k zvýšení kvality připravovaného plánu, je nutné, aby se obě činnosti v určité fázi přípravy plánu vzájemně ovlivňovaly. Posouzení, které proběhne až po dokončení (či dokonce schválení) plánu, je mnohem méně efektivní, protože se nijak nepodílí na procesu přípravy plánu. Přesto však může přispět k zhodnocení funkčnosti plánu a poskytnout podklady pro budoucí revize (změny a doplňky) plánu.

Vzájemná interakce mezi plánem a jeho posouzením nekončí okamžikem dokončení plánu. Je důležité, aby byla průběžně monitorována efektivita strategie (plánu) a testována jeho funkčnost. Kritéria, která byla zvolena pro hodnocení (posuzování) strategie ve fázi její formulace, mohou sloužit jako základ budoucího monitoringu.

Orientace na zhodnocení dopadu strategie:

Řada definic a kritérií udržitelného rozvoje zůstává ve velmi obecné rovině. Stávající definice udržitelného rozvoje jsou definicemi spíše politickými a chybí pracovní či "provozní" definice, která by vedla k praktickému uplatnění principů udržitelného rozvoje. Obecné principy udržitelného rozvoje jsou pro posuzování udržitelnosti (SIA) špatně využitelné. Jejich využitelnost totiž do značné míry závisí na jejich interpretaci.

Metodika SIA se snaží tento nedostatek překonat soustředěním se na dopady a cíle plánu, které jsou porovnány s vymezenými limitními hodnotami udržitelnosti (limitní hodnoty udržitelnosti mohou být určeny např. prostřednictvím indikátorů udržitelného rozvoje). Definované cíle slouží jako základ pro testování strategie. Tyto cíle by měly vymezovat, jakým způsobem daný plán (strategie) přispějí k dosažení udržitelného rozvoje. Všechny navrhované cíle plánu (strategie) by proto měly být měřitelné. V další fázi SIA zhodnotí funkčnost plánu (strategie) vůči těmto cílům.

Důsledky hodnocení (posuzování) udržitelnosti pro regionální plány a koncepční dokumenty na krajské úrovni:

Základním předpokladem úspěšné integrace principů udržitelného rozvoje do plánů a koncepčních dokumentů na krajské úrovni je, že tyto plány musí být dostatečně specifické (z hlediska svých záměrů) a vhodné pro posuzování. Hodnocení (posuzování) by mělo přispět k tomu, aby z plánů vymizely nedostatečně specifikované a nejasné záměry ještě před tím, než je dokončena finální verze těchto plánů. Výhledově by všechny regionální plány a koncepční dokumenty na krajské úrovni měly zahrnout a integrovat:

- Obecné principy udržitelného rozvoje, vycházející z mezinárodně a národně schválených dokumentů (OSN - Agenda 21, Implementační plán, OECD - Klíčové principy pro strategie udržitelného rozvoje, eventuálně další).
- Konkrétní kritéria udržitelného rozvoje, vztahující se k obecným principům.
- Indikátory udržitelného rozvoje, k určení limitních hodnot a cílů udržitelného rozvoje.

Nezávislost hodnocení /posuzování/ udržitelnosti:

Nezbytnou podmínkou úspěšnosti hodnocení je, aby bylo maximálně objektivní. K dosažení objektivitu přispívá:

- a) metodika hodnocení (stanovení cílů udržitelnosti jako kritérií pro hodnocení);
- b) institut nezávislých hodnotitelů (posuzovatelů).

Není příliš pravděpodobné, že by hodnocení mohl objektivně provádět stejný tým, který vytváří (a je zodpovědný) za plán (strategii). Složení týmu určeného pro hodnocení (posouzení) udržitelnosti se bude lišit případ od případu, mohou být zahrnuty i akademické instituce a konzultační firmy a jeden či dva tvůrci plánu, pro zajištění správného pochopení tohoto plánu týmem hodnotitelů (posuzovatelů).

Fáze hodnocení (posuzování) udržitelnosti:

Posuzování jednotlivých strategických dokumentů kraje (dále "strategií") je rozčleněno do tří úrovní:

- a) Hodnocení (posuzování) funkčnosti, efektivnosti a strategického charakteru.
- b) Hodnocení (posuzování) z hlediska kritérií udržitelného rozvoje.
- c) Hodnocení (posuzování) z hlediska principů udržitelného rozvoje.

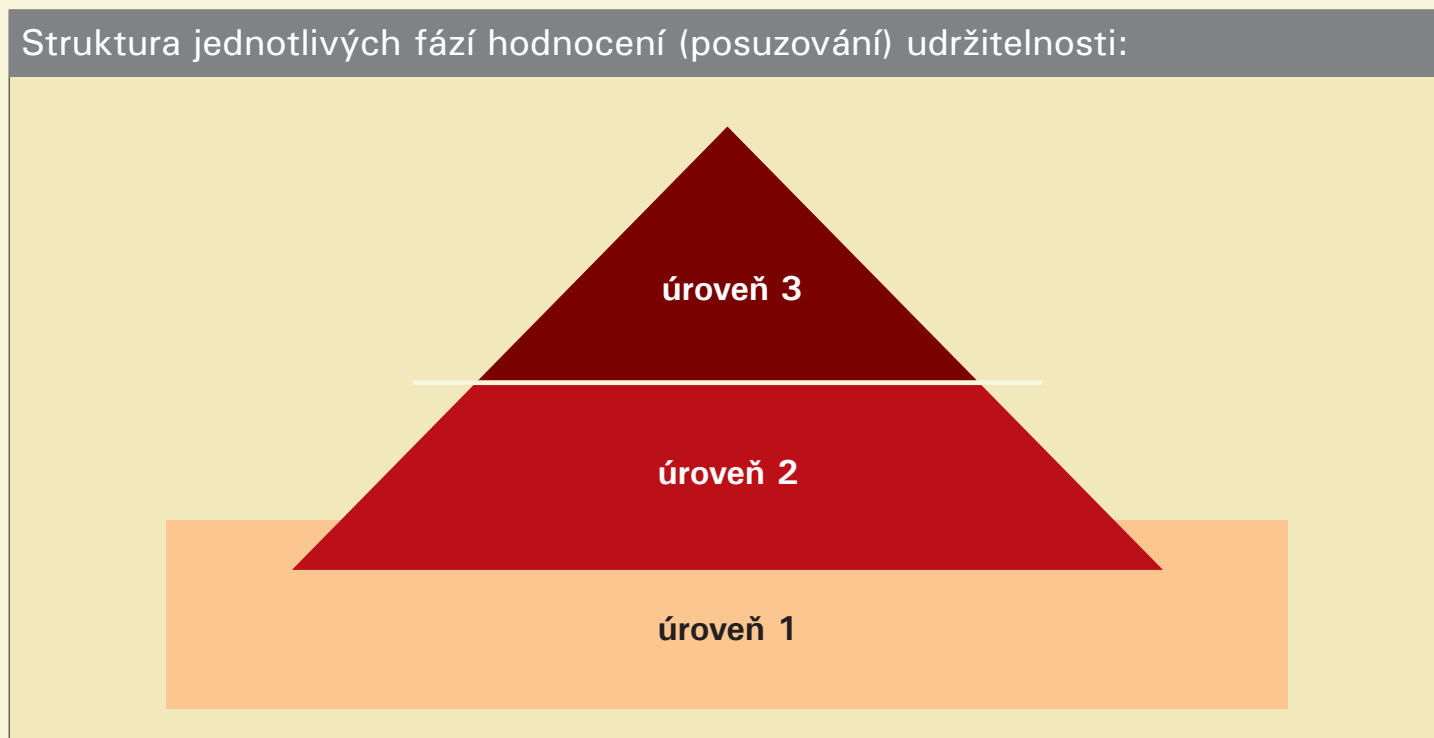
Základem hodnocení (posuzování) na každé úrovni je přehledná tabulka ("zaškrtávací matice"), která sumarizuje výsledky hodnocení na dané úrovni podle společných kritérií. Výsledky hodnocení jsou zároveň popsány a interpretovány v samostatném textu. Tato tabulka a její interpretace mohou sloužit jako podklad:

- a) zpracovatelům příslušných strategií;
- b) zadavatelům strategií (krajům);
- c) eventuálně také adresátům strategií.

Slouží rovněž jako vodítko při hodnocení strategií, jejich aktualizaci a zkvalitňování a v neposlední řadě při jejich implementaci.

Struktura hodnocení posuzování udržitelnosti:

Hodnocení /posuzování/ udržitelnosti probíhá v hierarchické struktuře od konkrétního zhodnocení promítnutí kritérií udržitelného rozvoje pro každý princip (Úroveň 2), k hodnocení principů udržitelného rozvoje (Úroveň 3). Základem pro posouzení kritérií a principů je zhodnocení funkčnosti, "strategičnosti" koncepčních dokumentů (Úroveň 1). Strukturu jednotlivých fází hodnocení /posuzování/ udržitelnosti ilustruje následující obrázek.

Kategorizace a hodnotící kritéria pro Úroveň 1:

V případě základního hodnocení, tj. Úrovně 1 (zhodnocení funkčnosti, efektivnosti a strategického charakteru) používáme nejjednodušší škálu hodnocení ANO x NE. Jde zde o základní zhodnocení značného množství různorodých strategií krajů, pro které bylo nutné najít společný základ. V souladu s obecně akceptovanými principy strategického plánování⁷ jsou koncepční materiály testovány z hlediska následujících deseti kritérií:

- je schválený regionální autoritou, např. Radou a Zastupitelstvem kraje;
- součástí je SWOT analýza;
- je založený na věrohodných informacích a analýze stavu;
- obsahuje krátkodobé (horizont 1 - 2 roky) konkrétní a kvantifikované cíle;
- obsahuje střednědobé (horizont 3 - 5 let) konkrétní a kvantifikované cíle;
- obsahuje dlouhodobé (horizont více než 5 let) konkrétní a kvantifikované cíle;
- obsahuje /popisuje/ prostředky (konkrétní opatření a úkoly) k dosažení cílů;
- obsahuje přehled finančních nástrojů /zdrojů/ k realizaci cílů;
- obsahuje indikátory pro monitoring plnění;
- je realistický a realizovatelný.

⁷ např. Kirkpatric, C., George, C., Curran, J. (2001): Development of Criteria to Assess the Effectiveness of National Strategies for Sustainable Development. Department for International Development, University of Manchester.

Reálnost a realizovatelnost strategického plánu můžeme považovat za souhrnné a klíčové (i když komplexní hodnocení strategie podává pouze všech 10 kritérií). Častým nedostatkem velkého množství strategií je "chybějící střed". Znamená to, že strategie neobsahuje popis toho, jak plánované aktivity přispějí k realizaci cílů, které stanovuje. Ještě konkrétněji řečeno, strategie nedokáže objasnit, proč by výsledky plánovaných aktivit, které vytyčuje, měly být lepší než výsledky obdobných aktivit uskutečňovaných v minulosti. Efektivní strategie přitom musí být především realistická⁸.

Kategorizace a hodnotící kritéria pro Úroveň 2:

Úroveň 2 představuje zhodnocení strategií z hlediska kritérií udržitelného rozvoje. Vzhledem k větší komplexnosti této úrovně hodnocení používáme pro hodnocení promítnutí každého kritéria udržitelného rozvoje pětistupňovou škálu A, B, C, D a N.

A = kritérium je plně promítnuto a aplikováno.

B = kritérium je uspokojivě promítnuto a aplikováno, je však potřeba zlepšení.

C = kritérium je promítnuto a aplikováno pouze částečně, je potřeba zásadní zlepšení.

D = kritérium není promítnuto a aplikováno vůbec.

N = vzhledem k odlišnému zaměření strategie není možné posoudit promítnutí kritéria, kritérium je irelevantní vzhledem k předmětu strategie.

Základní hodnotící tabulka obsahuje kromě daného skóre pro každé kritérium i stručný hodnotící text, který shrnuje důvody, jak a proč bylo dosaženo daného hodnocení. V případě hodnocení B, C, D, kdy je potřeba částečné nebo úplné zlepšení v promítnutí daného kritéria udržitelného rozvoje, je vhodné popsat způsob zlepšení.

Základní hodnotící tabulka:

Kritérium UR	Skóre	Hodnotící text
A1		
A2		
A3		
A4		

Kategorizace a hodnotící kritéria pro Úroveň 3:

Úroveň 3 představuje "vrchol hodnotící pyramidy"- zhodnocení strategií z hlediska principů udržitelného rozvoje. Pro tuto úroveň jsou sumarizována hodnocení všech kritérií odpovídajících danému principu udržitelného rozvoje, jak ukazuje tabulka. Kromě souhrnu hodnotících skóre obsahuje každý řádek tabulky i slovní hodnocení promítnutí daného principu do posuzované strategie. To je základem celkového kvalitativního hodnocení každého kritéria. Tabulka přehledným způsobem ukazuje, v kterých oblastech jsou největší slabiny i silné stránky posuzovaných dokumentů z hlediska principů udržitelného rozvoje. Podává i stručný návrh k zlepšení promítnutí principů udržitelného rozvoje. Proto je podkladem pro strategické plánování udržitelného rozvoje v rámci strategických dokumentů.

⁸ Booth, D., Lucas, H. (2001): Initial Review of PRSP Documentation. Report commissioned by DFID for the Overseas Strategic Partnership with Africa. ODI. London.

Hodnocení:

Princip UR	Skóre principů				Celkové zhodnocení - závěr
	1	2	3	4	
A					
B					
C					
D					
E					

Z tabulky vyplývá i efektivita posuzovaných strategií z hlediska uplatňování principů udržitelného rozvoje. Pokud je např. hodnocení určitého principu u dané strategie ve všech případech A a B, znamená to, že tento princip je uspokojivě promítnut. Naopak, pokud je většina hodnocení C či D, indikuje to potřebu výrazného zlepšení z hlediska tohoto principu. Souhrn těchto doporučení je obsažen v pravém sloupci tabulky.

Principy a kritéria udržitelného rozvoje sloužící k posouzení:

A. Odpovědnost vůči budoucím generacím:

- A.1 Posuzování dlouhodobých vlivů a podpora dlouhodobých vizí.
- A.2 Mezigenerační a meziregionální solidarita.
- A.3 Zlepšení kvality životního prostředí pro budoucí generace.
- A.4 Uplatňování principu předběžné opatrnosti.

B. Integrace ekonomických, sociálních a environmentálních cílů:

- B.1 Rozvoj sociálního a ekonomického potenciálu kraje environmentálně šetrným způsobem.
- B.2 Podpora aktivní sociální politiky.
- B.3 Podpora ochrany životního prostředí a zachování přírodních zdrojů.
- B.4 Podpora přeshraniční spolupráce.

C. Participace a konsensus:

- C.1 Zapojení významných skupin ("aktérů" - stakeholders) do tvorby a realizace strategie.
- C.2 Zajištění účasti veřejnosti na rozhodování orgánů samosprávy.
- C.3 Transparentnost cílů strategie a jasně definovaná odpovědnost.
- C.4 Zajištění informovanosti, komunikace, osvěty a povědomí o udržitelném rozvoji.

D. Ochrana životního prostředí a přírodních zdrojů:

- D.1 Omezení negativních vlivů na životní prostředí a zdravotní stav obyvatel.
- D.2 Podpora využívání obnovitelných zdrojů.
- D.3 Zlepšování zdravotního stavu obyvatelstva.
- D.4 Uplatňování principu "znečišťovatel platí".

E. Organizace a řízení:

- E.1 Uplatňování principu subsidiarity.
- E.2 Vytvoření systému finančních zdrojů pro realizaci cílů.
- E.3 Vytvoření kapacity pro realizaci cílů.
- E.4 Vytvoření systému měřitelných cílů, monitoringu a indikátorů.

3.5.2 Kvantitativní a kvalitativní sociologická šetření

Funkční metodou zapojení zástupců zájmových skupin a veřejnosti do strategického plánování je použití kvantitativních nebo kvalitativních sociologických šetření v rámci analytické fáze přípravy strategického plánu⁹. Sociologická šetření jsou standardizovaná a reprezentativní průzkumy umožňující získat informace o definovaném společenském fenoménu. V tomto případě o názoru cílových skupin na rozvoj konkrétního regionu a jeho souladu s principy udržitelnosti.

Cílem sociologických šetření by mělo být především:

- Získat informace od zástupců zájmových skupin (odborné veřejnosti), jaký je a jaký vidí potenciál budoucího rozvoje regionu /kraje/, a to i v souladu s principy udržitelnosti.
- Znat názor (veřejné mínění) občanů, jaký by podle nich měl být region /kraj/, ve kterém žijí a pracují.

Cílová skupina veřejnosti nesmí být přímo konfrontována s pojmem udržitelný rozvoj, který je pro většinu lidí nesrozumitelný. Soubor otázek musí být koncipován tak, aby řešil jednotlivé problematické okruhy a dával reflexi k principům udržitelnosti. Takto získané informace pak reprezentují mínění cílové skupiny. Vhodně koncipovaný dotazník a standardně a reprezentativně provedené šetření může přinést celou řadu zajímavých informací o stanoviscích veřejnosti k dané problematice. Důležité závěry analýzy názorů občanů jsou zapracovány do strategického plánu.

Kvalitativní sociologická šetření:

Cílem kvalitativního šetření v rámci strategického plánování je získat dostatečné množství velmi odborných názorů a informací, porozumět jim a objasnit význam, který respondenti přikládají jim sdělovaným informacím o vývojových trendech v různých oblastech společenských aktivit regionu. Kvalitativní šetření na rozdíl od kvantitativního sleduje mnoho informací při omezeném počtu jedinců (účastníků) vzorku, zobecnitelnost získaných výsledků (závěrů) je problematická a někdy i nemožná. Kvalitativní šetření nikdy nerepresentují veřejné mínění a zobecnění výsledků není cílem (potřebou). V případě kvalitativního sociologického šetření je na začátku procesu pozorování a sběr dat, který se provádí na vzorku předem pečlivě vybraných jedinců - zástupců zájmových skupin (zástupců odborné veřejnosti).

Následně je zjišťováno, zda v získaných datech existují nějaké pravidelnosti, je odkrývá význam těchto dat, jsou formulovány předběžné závěry. Kvalitativní průzkum představuje nenumerické šetření a interpretaci názorů vzorku jedinců (cílové skupiny). Rozdíl mezi kvantitativním a kvalitativním šetřením je tedy ve způsobu konstrukce vzorku (zkoumané části populace). Zatímco v kvantitativním šetření je cílem vzorku reprezentovat populaci jedinců, v kvalitativním výzkumu je cílem vzorku reprezentovat problém (téma).

Techniky sběru informací využívané při kvalitativních šetřeních se v zásadě příliš neliší od technik využívaných při kvantitativních šetřeních. V rámci analytické fáze strategického plánování je vhodné použít techniku **nestandardizovaného expertního rozhovoru** podle předem připraveného scénáře. Jedná se o rozhovor mezi dvěma odborníky, tazatelem a respondentem, pro který má tazatel jen velice obecný plán. Tento plán nezahrnuje výčet otázek, jejich znění ani pořadí. Obsahuje spíše tématické okruhy. Tazatel se proto musí v daných tématech velmi dobře orientovat.

⁹ Výběr postupů sociologických šetření pro potřeby plánování udržitelného rozvoje včetně obsahu jednotlivých dotazníků byl konzultován se zástupci společnosti STEM/MARK.

Pro potřeby přípravy strategického plánu udržitelného rozvoje na úrovni regionu /kraje/ je vhodné zvolit adekvátní vzorek zástupců odborné veřejnosti (zájmových skupin), kteří se konkrétních rozvojových činností aktivně účastní v závislosti na velikosti (počtu obyvatel) daného regionu /kraje/. Průměrný kraj ČR = cca 30 zástupců odborné veřejnosti /zájmových skupin/. Tento vzorek je vhodné vybrat ve spolupráci s regionální autoritou (krajský úřad, správa chráněné krajinné oblasti), která má často databázi takových osob zpracovanou již pro své potřeby.

Zástupce jakých oblastí má vzorek reprezentovat:

- zástupce samosprávy a státní správy regionu /kraje/ (členy Rady a Zastupitelstva kraje, pracovníky krajských úřadů);
- zástupce samospráv a státní správy významných obcí nebo sdružení obcí regionu /kraje/ (pracovníky městských a obecních úřadů);
- zástupce regionálně příslušných akademických, univerzitních institucí;
- významné zástupce reprezentující ekonomickou oblast a její rozvoj;
- významné zástupce reprezentující sociální oblast a její rozvoj;
- významné zástupce reprezentující environmentální oblast a její rozvoj;
- zástupce významných nestátních neziskových organizací regionu /kraje/.

Výběr zástupců by měl proběhnout podle následujících kritérií:

- trvale žijí a působí v regionu /kraji/;
- pocházejí z různých společenských oblastí: z veřejné správy, ziskového nebo neziskového sektoru;
- jsou odborníky v oblasti svého působení;
- mají aktivní zájem o dění v regionu /kraji/.

Kvalitativní šetření je prvním krokem k zapojení odborné veřejnosti do přípravy strategického plánu. Obecné cíle expertního rozhovoru jsou:

- zjistit míru informovanosti o problematice konceptu udržitelného rozvoje a jeho realizaci v podmínkách regionu /kraje/;
- získat informace o názorech na aktuální stav jednotlivých oblastí společenského života v regionu /kraji/ a možnosti jejich rozvoje směrem k udržitelnosti.

Sekundárním cílem, ale cenným výstupem je:

- získat databázi odborníků, kteří mají zájem se aktivně podílet na implementaci udržitelného rozvoje.

Expertní rozhovory jsou časově velmi náročné - jeden standardní rozhovor může trvat kolem 1 hodiny.

Návrh scénáře (obecného plánu) rozhovoru a příklady tematických okruhů:

Blok A) Udržitelný rozvoj regionu /kraje/ - rozhovor vztahující se zejména k aktuálnímu stavu v regionu /kraji/:

- Považujete současný stav regionu /kraje/ (včetně rozvojových trendů) za dlouhodobě udržitelný?
- Ve kterém sektoru společenských aktivit je situace nejkritičtější?
- Je zásadní změna stávajícího stavu směrem k udržitelnosti reálná a proveditelná během 10 - 20 let?
- Co v současnosti brání změnám směrem k udržitelnému rozvoji?
- Existují v regionu /kraji/ pozitivní příklady jednotlivých postupů, rozhodnutí a opatření, které by napomáhaly prosazování udržitelného rozvoje v praxi?

Blok B) Partnerství v regionu /kraji/ - rozhovor vztahující se zejména ke spolupráci veřejné správy s občanskou společností:

- Je snadné navazovat v regionu /kraji/ partnerství pro spolupráci na konkrétních projektech?
- Jaká by měla být role samospráv regionů /krajů/ a obcí pro účinné uplatňování principů udržitelného rozvoje v praxi?
- Jaká by měla být role NNO a veřejnosti pro účinné uplatňování udržitelného rozvoje v praxi?
- Jaká je role obcí pro účinné uplatňování principů udržitelného rozvoje v praxi?
- Fungují v regionu /kraji/ pozitivní příklady úspěšných procesů místní Agendy 21?
- Jaké metody spolupráce považuje za neúčinnější (osvědčené)?

Blok C) Stávající regionální /krajské/ koncepční dokumenty - rozhovor vztahující se zejména ke kvalitě strategických plánů, k plnění jejich cílů a k celkovému naplňování principů udržitelného rozvoje:

- Můžete zhodnotit stav koncepčních dokumentů regionu /kraje/?
- Která oblast je jimi pokryta dostatečně a která ne?
- Znáte strategické cíle prioritních oblastí a navrhovaná opatření některých stávajících koncepčních dokumentů regionu /kraje/?
- Jsou strategické cíle těchto dokumentů v souladu s principy udržitelného rozvoje?
- Ke kterým strategickým cílům prioritních oblastí a navrhovaným opatřením k jejich realizaci máte výhrady a ve které oblasti je situace nejkritičtější?
- Respektuje územně plánovací dokumentace jednotlivých obcí regionu /kraje/ principy udržitelného rozvoje?

Blok D) Prioritní strategické cíle udržitelného rozvoje regionu /kraje/ - rozhovor vztahující se zejména k definování strategických cílů a jejich významu pro budoucí rozvoj:

- Jaké vidíte priority pro oblast ekonomického rozvoje regionu /kraje/?
- Můžete specifikovat a odhadnout vývoj sociálních problémů regionu /kraje/ do budoucna?
- Můžete specifikovat a odhadnout vývoj environmentálních problémů regionu /kraje/ do budoucna?
- Dokážete popsat komplexní rozvoj regionu /kraje/ při respektování všech výše uvedených oblastí?
- Definujte základní podmínky, při kterých by bylo možné považovat rozvoj regionu /kraje/ za udržitelný.

Kvantitativní sociologická šetření:

Cílem kvantitativního výzkumu je sledovat omezený rozsah informací na mnoha jedincích. V případě kvantitativního výzkumu je účelem jeho výsledky zobecnit na celou populaci - zjistit tzv. veřejné mínění.

Kvantitativní výzkum je obvykle realizován v těchto základních fázích:

1. Definice společenského fenoménu a formulace cíle celého sociologického šetření.
2. Rozhodnutí o velikosti vzorku populace (veřejnosti) pro zajištění reprezentativnosti.
3. Příprava dotazníku pro vlastní sběr informací.
4. Rozhodnutí o technice (metodě) sběru informací.
5. Testování.
6. Realizace vlastního šetření.
7. Analýza dat a jejich interpretace, závěry, zobecnění.

První dva kroky souvisí s tím, co vlastně chceme zkoumat, co je předmětem našeho zájmu. Z praktického hlediska je při provádění kvantitativních výzkumů významný zejména krok - rozhodnutí o populaci a vzorku. Vzorek je obecně skupina jednotek, které skutečně pozorujeme. Populace (neboli základní soubor) je soubor jednotek, o kterém předpokládáme, že jsou pro něj naše závěry plynoucí z výzkumu platné. Velikost vzorku populace (15 +) je daná velikostí /počtem/ obyvatel regionu /kraje/ - za reprezentativní na úrovni regionu České republiky můžeme považovat vzorek minimálně o velikosti 500 respondentů, což umožňuje spolehlivou orientaci na úrovni celého regionu /kraje/. Struktura vzorku musí co nejlépe odpovídat složení populace, abychom o získaných závěrech mohli prohlásit, že jsou obecně platné pro celou populaci regionu /kraje/. Proto se používají různé techniky konstrukce vzorku:

- Kvótní výběr - imituje ve struktuře vzorku známé vlastnosti populace. Kvótní výběr má však některé nedostatky - především se jedná o skutečnost, že ne všechny vlastnosti populace nám jsou známé. Kvótní výběr tedy může být použit pouze na populaci, o které jsme dobře informováni.
- Náhodný (pravděpodobnostní) výběr - je takový výběr, ve kterém každý jedinec populace má stejnou pravděpodobnost, že bude vybrán do vzorku. Jinými slovy, každá domácnost (nebo každý jednotlivec) z cílové populace má stejnou pravděpodobnost, že bude zařazena do šetření. Náhodný výběr má tu výhodu, že reprezentuje všechny známé i neznámé vlastnosti populace. Navíc jsme v případě náhodného výběru schopni odhadnout, nakolik se vzorek liší od populace. Existují různé způsoby praktické realizace náhodného výběru.

Nejúčinnější, ale také jedna z nejdražších, technik sběru informací pro účely přípravy strategického plánu je rozhovor - asistované vyplnění připraveného dotazníku. Vybrané informace jsou získávány v přímé interakci s respondentem, rozhovor může být prováděn tváří v tvář nebo telefonicky - pomocí náhodného generátoru čísel a dalšího kvótního výběru. Pro provedení průzkumu je nutné proškolit skupinu terénních tazatelů (operátorů).

Při realizaci této techniky je možné použít i rozsáhlejší dotazník. Maximální doba vyplnění dotazníku respondentem by neměla překročit 30 minut. Při přípravě dotazníku je nutné preferovat uzavřené otázky, kdy jsou k dispozici možnosti odpovědí, otevřené otázky lze použít výjimečně¹⁰.

¹⁰ Příloha 2. Vzorový dotazník pro kvantitativní šetření široké veřejnosti regionu /kraje/ v souvislosti s přípravou strategického plánu udržitelného rozvoje.

Konstrukce otázek do dotazníku představuje poměrně komplikovaný problém, a proto by měla být prováděna ve spolupráci se sociology. V zásadě je třeba se při každé otázce, kterou chceme zařadit do dotazníku, ptát:

- Je tato otázka opravdu nezbytná?
- Měří tato otázka skutečně to, co chceme měřit?
- Bude tato otázka srozumitelná skutečně každému členu našeho vzorku? Budou jí všichni respondenti rozumět stejným způsobem?
- Je respondent vůbec schopen poskytnout nám žádanou informaci?
- Není naše otázka sugestivní?
- Neptá se otázka na dvě různé věci najednou?
- Je výčet kategorií pro odpovědi na uzavřenou otázku úplný? Vylučují se vzájemně použité kategorie?
- Je použití otevřené otázky opravdu nezbytné?
- Nevyžaduje otázka nějaké příliš zobecněné údaje?
- Mají odpovědi všech respondentů stejnou váhu?
- Není tato otázka nepříjemná, znepokojující, nemůže se respondent cítit ohrožen pravdivou odpovědí?
- Zjišťují naše otázky skutečně všechny potřebné informace pro testování hypotéz?
- Nemohou předchozí otázky zkreslit odpovědi na následující otázky?
- Jsou otázky předkládány v nějakém logickém sledu?
- Podporuje řazení otázek podmínky pro úspěšné a úplné dokončení rozhovoru (dotazníku)?
- Podporuje stavba rozhovoru nebo dotazníku představu o anonymitě dotazníku?
- Není rozhovor nebo dotazník příliš dlouhý?
- Jsou odpovědi na otázky jedinou informací, kterou má tazatel zaznamenat?

3.5.3 Analýza relevantních dat, stanovení a hodnocení trendů

Analýza dat je běžnou součástí strategických plánů. Standardní analýza statistických dat a informací mapuje stav, základní jevy a skutečnosti rozhodující pro zpracování návrhové části strategického plánu udržitelného rozvoje regionu /kraje/. Analýza musí vycházet z rozsáhlé a rozmanité datové základny. Je tvořena zejména souborem tabulek a grafů, které jsou doplněné narativním popisem. Součástí analýzy je objektivní zhodnocení stavu regionu v určitých definovaných oblastech. Analýza je základem pro zpracování SWOT analýzy udržitelného rozvoje.

Analýza dat musí charakterizovat stav všech oblastí rozvoje: ekonomické, sociální a environmentální a musí umožňovat hodnocení jejich udržitelnosti.

Vždy je výhodné pro každý ukazatel získat soubor dat v časových řadách, které umožňují definovat reálné vývojové trendy daného jevu. Časové řady musí obsahovat pro všechny zkoumané a analyzované oblasti stejné srovnávací roky (např. 1990, 1995, 2000 a data za poslední dva roky před rokem zpracování strategického plánu), aby bylo možné vzájemně porovnávat vývoj ve všech sektorech společenských aktivit v regionu /kraji/. Tyto časové řady a vývojové trendy jsou pak podkladem pro stanovení priorit a definování strategických cílů, jelikož stanovují limity pro jejich reálnou kvantifikaci. Nemůže se stát, že hodnota strategického cíle je stanovena tak, aby neodpovídala dosavadnímu vývoji jevu, který ukazatel reprezentuje. Pro transparentnost analýzy je nutné vždy uvádět zdroje konkrétních dat.

Zdroje dat - instituce akreditované pro sběr dat:

Při výběru zdrojů dat je nutné dbát na jejich důvěryhodnost. Ne všechny zdroje a všechna data lze pro analýzu použít. Český statistický úřad (ČSÚ) je primárním zdrojem dat, ale ne vždy ideálním. V současné době již nabízí produkty, které obsahují standardní datové základny umožňující charakterizovat regiony České republiky. ČSÚ má své krajské reprezentace, kde je možné data pro daný region získat. Nabízené ukazatele se většinou dotýkají všech základních oblastí rozvoje.

Produktem ČSÚ je například elektronická regionální databáze KROK (databáze za kraje a okresy) a MOS/MIS (databáze za obce a jejich části) a dále řada publikací se soubory dat z regionální úrovně, například:

- publikace ČSÚ o regionech, městech a obcích;
- vybrané ukazatele podle krajů;
- okresy České republiky;
- vymezení územních jednotek NUTS v ČR pro potřeby statistické a analytické a pro potřeby EU.

Při analýze dat se nelze spoléhat pouze na databáze ČSÚ a je nutné vždy věnovat čas hledání relevantních doplňujících souborů dat u jiných specializovaných odborných institucí, většinou vázaných na činnost v konkrétním sektoru. Při této práci je nutný invenční přístup.

Výběr indikátorů pro stanovení trendu v souvislosti s udržitelností regionu:

Součástí analýzy by mělo být stanovení sady indikátorů, která umožňuje charakterizovat reprezentativní trendy rozvoje v souvislosti s principy udržitelnosti. Tyto indikátory pak popisují trendy z hlediska udržitelného rozvoje regionu, a charakterizují tak problémové okruhy, které jsou podkladem pro definici priorit návrhové části strategického plánu.

Naneštěstí současná struktura sběru dat autorizovanými institucemi často neodpovídá potřebám tvorby indikátorů udržitelného rozvoje regionu či města. V tomto směru je nutné iniciovat změnu báze rutinně sledovaných dat, což je dlouhodobý úkol pro příslušné instituce veřejné správy.

3.5.4 Syntéza všech pokladů pro přípravu návrhové části strategie

Důležitým krokem strategického plánování je syntéza všech dílčích studií analytické části přípravy plánu. Zde je nutné důkladně analyzovat všechny zdroje informací a udělat komplexní přehled o aktuálním stavu regionu a o limitech jeho potenciálního rozvoje založeného na principech udržitelnosti. Syntéza všech podkladů vytvoří mantinely, ve kterých se musí návrhová část strategického plánu pohybovat. Analytická část tvoří jakýsi datový fundament pro návrhovou část a diskuse nad jejím finálním zněním. Všechny studie analytické části je nutné zpřístupnit všem, kdo se zpracování návrhové části chtějí zúčastnit - zástupcům zájmových skupin, představitelům společenských skupin i veřejnosti.

Východiska pro syntézu podkladů a přípravu návrhové části:

- Znalost stávajících koncepčních dokumentů regionu.
- Znalost situace v regionu z pohledu místních odborníků.
- Znalost veřejného mínění občanů regionu.
- Datová a informační základna kvantifikující stav a limity ve všech oblastech rozvoje.
- Znalost základních vývojových trendů.

Vzhledem k rozsáhlosti analytické fáze zpracování strategického plánu je nutné počítat s velkou náročností této práce, která nutí vážit jednotlivé informace a dávat je do vzájemných souvislostí. Výsledkem syntézy by mělo být stanovení tezí pro návrh SWOT analýzy a návrh priorit - klíčových problémů regionu a strategických cílů pro vlastní formulaci návrhové části.

3.6 Fáze formulace návrhové části

Fáze návrhu /formulace/ strategického plánu je klíčovou součástí tvorby strategie. V této fázi je využíváno všech poznatků získaných prostřednictvím fáze analytické, tzn. všech dílčích studií. Smyslem této fáze zpracování strategického plánu je formulace vize udržitelného rozvoje regionu, výběru a definování priorit a strategických cílů a stanovení sad programových a titulkových indikátorů (v ideálním případě spolupracuje autorský tým s pracovní skupinou). Výsledkem uvedené fáze je návrh strategického plánu připravený pro zveřejnění a následné veřejné projednávání. V rámci zpracování návrhu strategického plánu se otvírá velký prostor pro diskuse a zapojení zástupců zájmových skupin a veřejnosti. Návrhová část pak v rámci projednávání a připomínkového řízení prochází celou řadou změn a úprav. Návrhová část musí vzniknout na základě konsensu. S tímto textem se musí ztotožnit všechny zájmové a společenské skupiny, jinak nebude realizace konceptu udržitelného rozvoje v praxi efektivní.

3.6.1 Struktura a obsah návrhové části - klíč ke strategii

Při přípravě formulace návrhové části strategického plánu udržitelného rozvoje je nutné uvažovat zejména v kontextu reálnosti a realizovatelnosti. Návrhová část musí obsahovat nejen výhled do budoucnosti - cílový stav, ale také prostředky, kterými bude tohoto stavu dosaženo. Strategický plán udržitelného rozvoje přes svůj široký záběr nemůže obsáhnout vše. Je nutný erudovaný výběr toho, co má obsahovat.

Častým nedostatkem velkého počtu strategií je "neexistence podstaty", to znamená, že tyto strategie neobsahují popis toho, jak mají naplánované činnosti přispívat k realizaci cílů, které strategie stanovují. Stručně řečeno takové strategie nejsou schopny ukázat, proč by měly být výsledky jimi naplánovaných činností lepší než výsledky podobných činností prováděné v minulosti neplánovaně formou "ad hoc" řešení problémů. Efektivní strategie musí být především realistická.

Pro přehlednost je dobré nezatěžovat návrhovou část zbytečným textovým balastem a zachovat pouze to podstatné. Jednoduchost a strukturovanost textu je velkou devizou.

Co všechno musí kvalitní návrhová část obsahovat:

1. Úvod do problematiky.
2. Východiska.
3. Teze vyplývající z analytické části.
4. SWOT analýza udržitelného rozvoje regionu.
5. Vize udržitelného rozvoje regionu.
6. Priority udržitelného rozvoje regionu.
7. Strategické cíle udržitelného rozvoje.
8. Programové indikátory.
9. Odůvodnění priorit.
10. Opatření.
11. Odborný odhad předpokládaných nákladů.
12. Titulkové indikátory.
13. Přehled reálně dostupných zdrojů finančních prostředků.
14. Návrh institucionálního zajištění.

Úvod do problematiky:

Smyslem této části je stručně představit problematiku konceptu udržitelného rozvoje a důvody jeho realizace v praxi na regionální úrovni. V této části musí být uvedena definice udržitelného rozvoje včetně přehledu a popisu jednotlivých principů, na kterých je obsah strategického plánu postaven. Je zde vhodné uvést národní i mezinárodní koncepční dokumenty, které jsou pro zpracování regionálního plánu závazné. Možné je i popsat souvislosti vývoje udržitelného rozvoje v České republice a zejména na regionální úrovni.

Cílem je udat tématický (obsahový) rámec celé návrhové části strategického plánu.

Východiska:

Část, která odpovídá na otázky:

- Proč je strategický plán udržitelného rozvoje regionu zpracováván?
- Kdo všechno by měl mít ze strategického plánu udržitelného rozvoje užitek?
- Jaký je jeho smysl a účel?
- Jaký je jeho časový horizont?
- Jaké je jeho postavení mezi regionálními koncepčními dokumenty?
- Kdo se na zpracování podílel?

Teze vyplývající z analytické části:

Tato část je můstkem mezi dílčími studii a analýzami analytické části a návrhovou částí. Obsahuje nejpodstatnější zjištění a poznatky vztahující se k tématu udržitelného rozvoje, které udávají mantinely a limity pro obsah návrhové části.

Výhodou je částečné osamostatnění návrhové části od masivních analytických studií. Návrhovou část lze pak používat samostatně při zachování nejdůležitějších odkazů k analytické části.

SWOT analýza udržitelného rozvoje regionu:

Technika strategické analýzy, založená na zvažování vnitřních faktorů analyzovaného jevu (v tomto případě regionu) - silné a slabé stránky - a faktorů prostředí - příležitosti a hrozby.

Silné a slabé stránky regionu jsou faktory vytvářející nebo naopak snižující vnitřní kvalitu regionu. Naproti tomu příležitosti a ohrožení jsou faktory vnějšími, které nemohou být zcela jednoznačně ovladatelné a kontrolovatelné z regionální /krajské/ úrovně. Mohou však být identifikovány pomocí vhodné analýzy, např. pomocí analýzy působících ekonomických, sociálních a environmentálních faktorů.

Vize udržitelného rozvoje regionu:

Stručná komplexní definice cílového stavu, ke kterému má rozvoj regionu směřovat a k němuž ho přivede důsledná realizace strategického plánu udržitelného rozvoje.

Priority udržitelného rozvoje regionu:

Definice priorit týkajících se nejpodstatnějších problémových okruhů ve vztahu k budoucímu udržitelnému rozvoji regionu. Priority je nutné definovat pregnantně a jednoznačně. Priority je nutné pro přehlednost rozdělit do čtyř oblastí: ekonomické, sociální, environmentální a správy věcí veřejných. Opět pro realizovatelnost strategie je nutné zvolit jejich úměrný počet.

Pro úroveň regionů a časový horizont 20 let je vhodné zvolit počet maximálně 20 priorit udržitelného rozvoje, pět pro každou oblast. Na ně je pak během realizace soustředěna pozornost a je výhradním zájmem představitelů regionu tyto problémové okruhy řešit.

Strategické cíle udržitelného rozvoje:

Každá z priorit strategického plánu je rozpracována do konkrétně definovaných a kvantifikovaných strategických cílů udržitelného rozvoje. Kvantifikace cílů je střednědobá pro horizont 5 let a dlouhodobá pro horizont 10 - 20 let. Cílová hodnota nemusí být považována za dogma, ale může sloužit jako směr žádoucího, udržitelného vývoje.

Při určování a hodnocení cílů je vhodné postupovat podle pravidla SMART:

Jsou stanovené cíle? (ano/ne); jsou-li stanovené, jsou:

specifické (konkrétní) (**S**pecific),

měřitelné (lze měřit výsledky) (**M**easurable),

dosažitelné, odsouhlasené partnery (**A**chiavable, **A**greed),

zajištěné z hlediska zdrojů, realistické (**R**esourced, **R**ealistic),

časově naplánované (**T**imescaled)?

Programové indikátory:

Strategické cíle musí být doplněny programovými indikátory. Jejich úkolem je monitorovat naplňování strategických cílů v praxi. Programový indikátor dává zpětnou vazbu a umožňuje kontrolu.

Odůvodnění priorit:

Každá z priorit by měla mít krátké odůvodnění, proč byla do strategického plánu navržena.

Opatření:

Strategické cíle jsou doplněny opatřeními - prostředky pro jejich dosažení. Jedná se o výčet konkrétních činností, jejichž prostřednictvím se přiblíží splnění strategického cíle nebo jej bude dosaženo. Musí jít o takové aktivity, které jsou realizovatelné jak na úrovni veřejné správy regionální, tak i na úrovni veřejné správy místní. Opatření se mohou týkat všech společenských skupin regionu a nikoli pouze jeho správního orgánu. Je nutné si uvědomit, že strategický plán je dokumentem regionálním a nikoli pouze dokumentem centrální správy regionu, například krajského úřadu.

Odborný odhad předpokládaných nákladů:

Strategický plán musí obsahovat přehled nákladů na realizaci jednotlivých opatření a odborný odhad celkových nákladů spojených se splněním strategických cílů.

Titulkové indikátory:

Pro zobecnění a porovnávání společenských změn, pro komunikaci s veřejností a pro politiky je vhodné strategický plán doplnit sadou titulkových indikátorů udržitelného rozvoje, které mají vztah k vybraným prioritám a mohou tak dokumentovat (kontrolovat) jejich naplňování v čase.

Pro přehlednost je vhodné sadu titulkových indikátorů a priorit dát do souvislostí pomocí tabulky - matice. Znaménky je pak hodnocena souvislost mezi indikátorem a prioritou.

Přehled reálně dostupných zdrojů finančních prostředků:

Strategický plán musí obsahovat přehled finančních zdrojů, ze kterých je možné čerpat prostředky pro

projekty, které naplňují definované strategické cíle. Zcela nepostradatelnou součástí je přehled procentuálních výdajů z veřejného rozpočtu na dané úrovni strategického plánování, který je náležitě upraven podle stanovených priorit a definovaných strategických cílů.

Návrh institucionálního zajištění:

Návrh a popis managementu na regionální úrovni, který bude zajišťovat realizaci strategického plánu udržitelného rozvoje v praxi. Zde měl být také popsán soubor konkrétních úkolů managementu udržitelného rozvoje a zejména stanovena odpovědnost za implementaci strategického plánu a jednotlivých cílů a priorit.

Příklad přehledného rozpracování priority strategického plánu:

Priorita: Zvyšování kvality ovzduší v souvislosti s prevencí ochrany zdraví obyvatelstva snižováním produkce emisí znečišťujících látek ze stacionárních a liniových zdrojů znečišťování ovzduší.

Strategické cíle:

1) Snižit podíl oblastí se zhoršenou kvalitou ovzduší z celkové rozlohy regionu /kraje/ na 5,5 % do roku 2020.

Opatření:

- Realizovat všechny cíle koncepčních dokumentů v oblasti ovzduší a energetiky regionu /kraje/:
 - 1) Regionální /krajský/ program snižování emisí tuhých znečišťujících látek, oxidu siřičitého a oxidů dusíku.
 - 2) Integrovaný regionální /krajský/ program zlepšení kvality ovzduší.
 - 3) Územní energetická koncepce regionu /kraje/.
 - 4) Regionální /krajský/ program snižování emisí látek přispívajících ke změně klimatu Země.
- Zpracovat Plány zlepšování kvality ovzduší pro všechny obce v oblastech se zhoršenou kvalitou ovzduší.
- Formou cíleného fundraisingu zajistit finanční prostředky, které umožní zpracovat Plány zlepšování kvality ovzduší.
- Zajistit technickou a odbornou pomoc při zpracování Plánů zvyšování kvality ovzduší.

2) Snižit emise prašných částic v t/km² o 40 % do roku 2020 a emise NO_x v t/km² o 50 % do roku 2020.

Opatření:

- Striktně uplatňovat zákon č. 76/2002 Sb., o integrované prevenci a omezování znečištění (IPPC - *Integrated Pollution Prevention and Control*), o integrovaném registru znečišťování a o změně některých zákonů (zákon o integrované prevenci) a další právní předpisy souvisejících s ochranou ovzduší.
- Prosadit a provozovat nejlepší dostupné techniky (BAT), nejučinnější a nejpokročilejší stupeň vývoje použitých technologií a způsob jejich provozování.
- Realizovat všechny cíle koncepčních dokumentů v oblasti ochrany ovzduší a energetiky regionu /kraje/.
- Podporovat využívání obnovitelných zdrojů energie.
- Podporovat využívání alternativních pohonných hmot v systémech hromadné dopravy.
- Zavést moderní systémy kogenerace, neboli společné výroby tepla a elektřiny.
- Účinně využívat ekonomického nástroje - obchodu s emisemi.
- Snižit ztráty CZT systémů a efektivně využívat odpadní teplo.
- Zvyšovat celkovou rozlohu ploch, na kterých bude pěstována biomasa pro energetické využití.

Příklad přehledného rozpracování priority strategického plánu (pokračování):

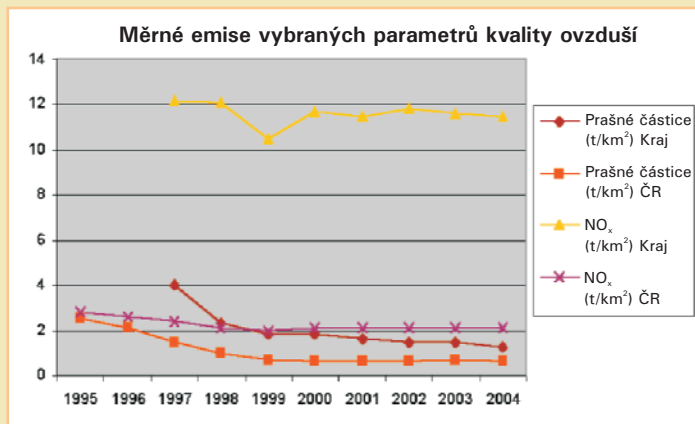
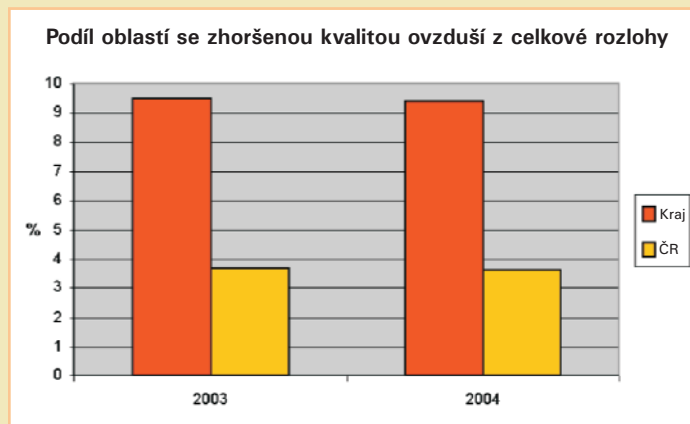
Odůvodnění priority: I přes výrazné zlepšení kvality ovzduší v regionu /kraji/ za posledních 14 let vyplývající z ekonomické transformace České republiky se zde nachází velký počet oblastí se zhoršenou kvalitou ovzduší. Soulad s požadavky práva životního prostředí EU, Rámcové směrnice o kvalitě ovzduší 96/62/EC a souvisejících dceřiných směrnic (1999/30/EC a 2000/69/EC) a právní úpravy ochrany životního prostředí ČR, stejně jako soulad se SPŽP ČR 2004 - 2010. Využití obnovitelných zdrojů energie a alternativních paliv je v souladu s doporučením Integrovaného národního programu snižování emisí a Územní energetické koncepce. Nárůst ploch s omezenou dopravou v urbanizovaném území přispěje ke zlepšení kvality ovzduší v centrech měst a obcí.

Strategický cíl	Úroveň	Krátkodobý stav 2010	Cílový stav 2020
Snížit podíl oblastí se zhoršenou kvalitou ovzduší z celkové rozlohy kraje (%)	Kraj	9 %	5,5 %
Zpracovat Plány zlepšování kvality ovzduší pro všechny obce v oblastech se zhoršenou kvalitou ovzduší	Kraj	ANO	
Snížit emise prašných částic v t/km ² (o X %)	Kraj	10 %	40 %
Snížit emise NO _x v t/km ² (o X %)	Kraj	7 %	50 %

Trend vývoje:

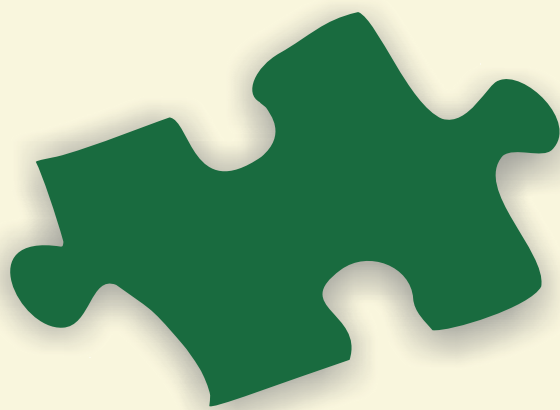
Programový indikátor	Úroveň	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Snížit podíl oblastí se zhoršenou kvalitou ovzduší z celkové rozlohy kraje (%)	Kraj									9,5	9,4
	ČR									3,7	3,6
Měrné emise prašných částic (t/km ²)	Kraj			4,0	2,3	1,8	1,8	1,6	1,5	1,5	1,3
	ČR	2,5	2,1	1,5	1,0	0,7	0,6	0,6	0,6	0,7	0,6
Měrné emise NO _x (t/km ²)	Kraj			12,2	12,1	10,5	11,7	11,5	11,8	11,6	11,5
	ČR	2,8	2,6	2,4	2,1	2,0	2,1	2,1	2,1	2,1	2,1

Trendy je vhodné pro přehlednost ilustrovat grafy a u všech dat je nutné uvádět zdroje:

Oblasti se zhoršenou kvalitou ovzduší pro ochranu zdraví a pro ekosystémy (vegetaci) dle smyslu zákona č. 86/2002 Sb., o ochraně ovzduší. (Zdroj: Ministerstvo životního prostředí ČR)

(Zdroj: ČSÚ)

4. VYUŽITÍ INDIKÁTORŮ UDRŽITELNÉHO ROZVOJE

K posuzování udržitelnosti je vhodné používat sady (rámce) indikátorů udržitelného rozvoje. Při vytváření konkrétních indikátorových sad a práci s indikátory je důležité uvažovat v rámci pořadí následujících kodifikovaných principů.

Principy použití indikátorů k hodnocení udržitelného rozvoje podle Bellagia¹¹:

1. Vůdčí vize a cíle

Posuzování udržitelnosti by mělo:

- Být vedeno jasnou vizí trvale udržitelného rozvoje a cílů, které tuto vizi definují.

2. Holistická perspektiva

Posuzování udržitelnosti by mělo:

- Zahrnovat přehled celého systému i jeho částí.
- Mít na mysli blaho sociálních, environmentálních a ekonomických subsystémů, jejich stav stejně jako směr a stupeň změny tohoto stavu, jejich součástí a interakce mezi částmi.
- Zvážit jak pozitivní, tak negativní důsledky lidské činnosti způsobem, který zohledňuje jak náklady, tak přínosy pro lidské a ekologické systémy, a to ve finančním i nefinančním smyslu.

3. Základní prvky

Posuzování udržitelnosti by mělo:

- Vztít v potaz spravedlnost a nerovnost v současné populaci a pracovat patřičně s takovými hledisky jako využití zdrojů, nadspotřeba a chudoba, lidská práva a přístup ke službám.
- Mít na mysli ekologické podmínky, na nichž závisí život.
- Vztít v úvahu hospodářský rozvoj a ostatní, netržní činnosti přispívající k lidskému (společenskému) blahobytu.

4. Přiměřený rozsah

Posuzování udržitelnosti by mělo:

- Určit si dostatečně dlouhý časový horizont, aby bylo možné zachytit lidská i ekosystémová časová měřítka, tak aby odpovídala jak potřebám budoucích generací, tak potřebám současným s krátkodobým rozhodováním.
- Definovat dostatečně velký rámec studia, aby bylo možné zahrnout nejen místní, ale i vzdálené dopady na lidi a ekosystémy.
- Vycházet z historických a současných podmínek, aby bylo možné předvídat, budoucí podmínky - kam směřujeme, kam se můžeme dostat.

¹¹ In: Hardi, P., Terrence, Z. (ed.), Assessing Sustainable Development: Principles in Practice. IISD 1997, str. 2-4.

Principy použití indikátorů... (pokračování)

5. Praktické zaměření

Posuzování udržitelnosti by mělo být založeno na:

- Explicitním souboru kategorií nebo na organizačním rámci, který spojuje vize a cíle s indikátory a kritérii pro posouzení.
- Omezeném počtu klíčových témat pro analýzu.
- Omezeném počtu indikátorů nebo kombinací indikátorů, aby bylo možné poskytnout zřetelnější signál posunu k udržitelnosti.
- Standardizovaném měření kdekoli je to možné, aby bylo umožněno srovnání.
- Příslušném porovnání hodnot indikátorů s cíli, referenčními hodnotami, rozsahy, prahy nebo směry trendů.

6. Otevřenost

Posuzování udržitelnosti by mělo:

- Zpřístupnit všem užité metody a data.
- Explicitně vyjádřit všechna hodnocení, domněnky nebo nejistoty v datech a jejich interpretacích.

7. Efektivní komunikace

Posuzování udržitelnosti by mělo:

- Být navrženo tak, aby odpovídalo potřebám posluchačů a souboru uživatelů.
- Vycházet z indikátorů a ostatních nástrojů, které jsou stimulující a slouží k zapojení osob s rozhodujícími pravomocemi.
- Snažit se od samého počátku o jednoduchost struktury a užívání jasného a srozumitelného jazyka.

8. Široké zapojení

Posuzování udržitelnosti by mělo:

- Získat široké zastoupení klíčových základů, profesních, technických a sociálních skupin, včetně mládeže, žen a původních obyvatel - aby byla zajištěna rozmanitost a proměnlivost hodnot.
- Zajistit účast řešitelů, aby byla zajištěna pevná vazba mezi přijatými zásadami a výslednou činností.

9. Probíhající posuzování

Posuzování udržitelnosti by mělo:

- Vytvářet kapacitu pro opakovaná měření, aby bylo možné určit trendy rozvoje.
- Být interaktivní, přizpůsobivé a reagující na změnu a nejistotu, protože systémy jsou komplexní a často se mění.
- Přizpůsobovat cíle, rámec činnosti a indikátory v závislosti na nových poznacích.
- Podporovat rozvoj kolektivního vzdělávání a zpětné vazby při rozhodování.

10. Institucionální kapacita

Posuzování udržitelnosti by mělo být zajištěno pomocí:

- Jasného stanovení odpovědnosti a poskytnutí trvalé podpory při rozhodování.
- Vytvoření institucionální kapacity pro sběr dat, jejich správu a dokumentaci.
- Rozvoje posuzování udržitelnosti na místní úrovni.

4.1 Indikátory jako nezbytné nástroje plánování a hodnocení. Jak je definovat a jak s nimi pracovat?

Pro zvýšení účinnosti plánování a pro vlastní vyhodnocování udržitelného rozvoje regionů je výhodné využívat jako vysoce účinného nástroje indikátory. Tímto souhrnným výrazem označujeme ukazatele vývoje určitého vybraného jevu získané průběžným sledováním, zaznamenáváním a vyhodnocováním souboru přesně stanovených údajů¹². Vzhledem k tomu, že je řeč o udržitelném rozvoji, jde o sledování jevů, které s tímto tématem úzce souvisejí.

Správně zvolený indikátor udržitelného rozvoje v sobě odráží, mimo jiné, hlediska sociální spravedlnosti, zájmy místní ekonomiky a ochrany životního prostředí, ale zároveň také snahu o posílení role místní samosprávy nebo zabezpečování místních potřeb na místní úrovni. Indikátory umožňují vidět problematické oblasti a ukázat cestu k jejich nápravě. Zároveň pomáhají vymezit hranice, v nichž se rozvoj regionu může realizovat.

Výhodou práce s indikátory je získání obrazu o účinnosti regionální politiky. Indikátory jsou používány ke sledování úspěšnosti plánovacích a rozhodovacích procesů i konkrétních projektů snažících se naplňovat koncept udržitelného rozvoje. Jasně popisují a kvantifikují negativní nebo pozitivní změny. Umožňují jednotlivým regionům /krajům/ své výsledky porovnávat, navzájem si předávat získané zkušenosti a aplikovat řešení, která se díky sledovaným ukazatelům jeví v jiném místě jako účinná, a to nejen v českých, ale i ostatních evropských regionech.

Základní prvky udržitelnosti, které tvoří podklady pro výběr indikátorů:

- Rovnost a společenské začlenění (dostupnost přiměřených a cenově přijatelných základních služeb pro všechny, např. vzdělání, zaměstnání, energie, zdraví, bydlení, školení, doprava).
- Místní správa - pravomoci - demokracie (účast všech skupin místní komunity na místních plánovacích a rozhodovacích procesech).
- Lokální /globální vztahy/ (uspokojovat významný podíl místní potřeby místně, od výroby po spotřebu a odpad; uspokojovat ty potřeby, které nelze uspokojit lokálně, udržitelnějším způsobem).
- Místní hospodářství (sladit místní dovednosti a potřeby s dostupností zaměstnání a dalšími zařízeními tak, aby co nejméně ohrožovaly přírodní zdroje a životní prostředí).
- Ochrana životního prostředí (přijmout přístup vytváření ekosystémů; minimalizovat využívání přírodních zdrojů a půdy, tvorbu odpadů a znečišťujících emisí, chránit biologickou rozmanitost).
- Kulturní dědictví /kvalita vybudovaného životního prostředí/ (ochrana, zachování a rehabilitace historických, kulturních a architektonických hodnot, včetně budov, památníků, událostí; rozšiřovat a chránit přitažlivost a funkčnost prostor a budov).

Sadu indikátorů je možné využívat jak pro vlastní strategické plánování, tak i při fázi monitoringu k hodnocení míry naplňování těchto plánů v praxi.

¹² Příloha 3. Burza indikátorů udržitelného rozvoje na místní a regionální úrovni: Struktura indikátorového listu.

Přístupy k vývoji indikátorů pro společenské celky (obce, regiony, státy):

- Expertní přístup - určení vhodných indikátorů pro měření směru vývoje (trendu) odborníky.
- Veřejný přístup - určení vhodných indikátorů pro měření směru vývoje (trendu) občany.

Při přípravě indikátorových sad je vhodné použít obou přístupů. Zjednodušeně by se dalo říci, že sadu programových indikátorů volí spíše odborníci a sadu titulkových indikátorů je důležité stanovit za účasti občanů.

Požadavky na funkční indikátory:

Významnost	Indikátory musí být významné v dané souvislosti. Mluvíme o životním prostředí a udržitelném rozvoji, a z tohoto hlediska může mít význam velké množství údajů.
Reprezentativnost	Musí být zřejmé, jaký předmět nebo jev daný indikátor nebo určitá data reprezentují. Musí být zvoleno vhodné geografické měřítko, případně vhodné časové rozložení měření či odebírání vzorků, jejichž analýzy jsou podkladem pro indikátory.
Jedinečnost	Získané údaje mají být jedinečné, nemají být redundantní, opakované, nemají dublovat nějaké již existující informace. Každý indikátor má mít svou specifičnost a originalitu a nesmí opakovat to, co již je známo odjinud.
Měřitelnost, možnost získání dat	Získávání podkladových údajů musí být technicky možné. Technická stránka měření a odebírání vzorků je jednou z klíčových záležitostí, které je nutno věnovat pozornost při konstrukci monitorovacích systémů a plánování měřicích programů. Pokud jde o indikátory získávané ze statistických údajů, je samozřejmým požadavkem, aby tato data vůbec existovala nebo je bylo možno snadno získat.
Náklady a užitek	Pořízení, zpracování a poskytování jakýchkoliv informací stojí vždycky nějaké náklady. Informace nejsou zadarmo. Pořizování dat, provoz monitorovacích systémů a provoz informačních systémů jsou obvykle záležitostí velmi nákladnou. V mnoha případech se tyto náklady nesrovnávají s užítky, které informační systémy, data nebo indikátory poskytují. Požadavek na úměrnost nákladů a užitků je jeden ze základních, ale často přehlížených.
Minimalizace negativních účinků na prostředí	Při vzorkování a měření může někdy docházet k poškozování, a dokonce až ke zničení pozorovaného jevu.
Správnost	Žádná data nejsou naprosto správná, vždycky musíme počítat s nějakou chybou, i když často malou. Indikátory musí být správné, to znamená, že nesmí být zatíženy významnějšími chybami.
Spolehlivost	Data musí být prověřována co do své spolehlivosti, potvrzována několika nezávislými měřeními, případně výsledky získanými zásadně různými metodami. Kontrola a zajištění kvality dat je celým důležitým oborem.

Požadavky na funkční indikátory (pokračování):	
Srovnatelnost	Většina postupů měření, vzorkování, statistických šetření a podobně je mezinárodně standardizována. Tato standardizace, často daná mezinárodně uznávanými normami, zaručuje srovnatelnost dat v mezinárodním měřítku a v dlouhém časovém období. Předpokladem pro srovnatelnost je ovšem správnost a spolehlivost údajů.
Průhlednost	Postup získávání dat a indikátorů musí být transparentní. Musí být jasné, jaké metody byly použity, jak se prováděly výpočty a podobně.
Pochopitelnost	Veškerá data i indikátory předpokládají vždy nějakého uživatele, nějakého zájemce. Předpokladem jakéhokoli využití údajů je jejich jasná pochopitelnost, jednoznačnost, srozumitelná prezentace.
Výpovědní schopnost	Žádná data a tím méně indikátory nemají smysl samy o sobě, nýbrž jen v určitém kontextu, v určitých souvislostech. Možnost interpretace je důležitým kritériem při posuzování jakýchkoli dat a zejména indikátorů.
Načasování	Data a indikátory mají jen výjimečně nadčasový význam. Většinou je velmi důležité, aby byly k dispozici ve správný čas. V mnoha případech to znamená co nejrychleji, co nejdříve.
Využitelnost	Smyslem jakýchkoli informací - a to se týká dat a indikátorů v plné míře - nejsou tyto informace samy o sobě, nýbrž jejich užití. Informace jsou určitým zbožím, které má cenu jedině tehdy, je-li o ně zájem.

Omezujícím aspektem pro návrh a použití indikátorů a stanovení jejich sad je v současné době v podmínkách České republiky možnost získat vlastní data pro jejich naplnění. V současnosti sledované ukazatele pořizované oficiálními statistickými organizacemi nebo organizacemi autorizovanými ke sběru a vyhodnocení těchto dat ve stávající formě plně nevyhovují moderním trendům a nemapují všechny oblasti rozvoje. Kvalita souboru sledovaných ukazatelů se také mění v závislosti na úrovni, pro kterou jsou sledovány. Některé ukazatele jsou sledovány pouze na národní úrovni, horší situace je na regionální úrovni a možnost získat data z místní úrovně je přímo nemožné, v lepším případě je úroveň a spolehlivost informací přinejmenším problematická. Také přístup ke stávajícím datům je náročný. Není zavedený národní systém, který by umožňoval zjistit, která ze státních institucí sleduje daný ukazatel resp. indikátor.

Sledování vlastních nových specifických indikátorů je většinou velmi nákladné. Do budoucna je proto potřebná postupná reforma národních i regionálních monitorovacích programů, doplnění sad ukazatelů a orientace na agregované indikátory. Primární data je potřeba vzájemně poměřovat a vytvářet indikátory s komplexnější vypovědací schopností.

Zdroje dat pro indikátory udržitelného rozvoje na regionální úrovni České republiky:

- Český statistický úřad;
- ministerstva a jejich příslušné odborné instituce;
- krajské úřady;
- města a obce;
- Akademie věd ČR, univerzity a další výzkumné instituce;
- velké komerční společnosti.

4.2 Jaké typy indikátorů používat a pro jaké účely?

Vzhledem k účelu použití rozeznáváme celou řadu typů indikátorů. Při výběru je nutné uvědomit si, na co nám daný indikátor má odpovědět a k jakému účelu tuto odpověď využijeme!

Ideální je pro potřeby v oblasti plánování a vyhodnocování udržitelného rozvoje vytvořit dvě nezávislé sady indikátorů se specifickým účelem:

- Sadu programový indikátorů s primárním cílem sledování a hodnocení naplňování strategických cílů plánu.
- Sadu titulkových indikátorů pro komunikaci s veřejností, pro zobecňování a porovnávání změn v souvislosti s implementací strategického plánu.

U indikátorových sad musí být jasná souvislost mezi:

konkrétním indikátorem	rozvojem /oblastí/, kterou reprezentuje	managementem regionu /kraje/	na co odpovídá a k čemu slouží
------------------------	---	------------------------------	--------------------------------

4.2.1 Programové indikátory

Ve strategickém plánu by měl mít každý definovaný cíl nástroj, kterým lze sledovat a vyhodnocovat míru jeho naplňování - tzv. programový indikátor. Programový indikátor je konstruován přímo na míru konkrétnímu strategickému cíli. Podle počtu a charakteru strategických cílů tak vznikne sada programových indikátorů strategického plánu udržitelného rozvoje regionu.

Vytvoření tzv. indikátorového rámce strategického plánu:

- Indikátory musí referovat o změně dosažené za určité časové období. Musí být spojeny s určitým problémovým okruhem /strategickým cílem/ v plánovacím procesu (tj. u každého indikátoru by měly být jasně vysvětleny důvody, proč byl vyvinut).
- Počet indikátorů by měl být omezen a jejich uživatelům (tj. plánovačům, politikům, ale i veřejnosti) by měl být jasný jejich smysl, význam a způsob konstrukce.
- Indikátory jsou účinnější, pokud jsou spojeny s cílovou nebo referenční hodnotou.
- Indikátory lze používat pro srovnávání a poměřování úspěšnosti různých plánů, politik, sektorů nebo i států. Indikátory tak zajišťují cennou zpětnou vazbu pro tvůrce těchto plánů, či pro rozhodovací sféru.

Na národní úrovni v souvislosti se Strategií udržitelného rozvoje České republiky existuje ucelená sada indikátorů udržitelného rozvoje. Za příklad indikátorového rámce lze použít sadu indikátorů, rozdělených do tří oblastí (ekonomické, sociální a environmentální), včetně grafického znázornění trendů a zdrojových dat, kterou obsahuje server Brána k informacím o životním prostředí, spravovaný Ministerstvem životního prostředí ČR (<http://indikatory.env.cz/>).

Příklad, jak by mohla vypadat rámcová sada programových indikátorů pro region /kraj/, je uveden v následující tabulce (je důležité si uvědomit, že programový indikátor je vždy vytvářen přesně pro potřeby popisu plnění daného strategického cíle).

Ekonomický pilíř
Míra ekonomické aktivity obyvatel regionu /kraje/ (%)
Podíl certifikovaných podniků regionu /kraje/ podle ISO 14000 a EMAS (%)
Podíl malých a středních podniků na celkovém HDP regionu /kraje/ (%)
Podíl subjektů zpracovatelského průmyslu se sídlem v regionu /krají/ z celkového počtu ekonomických subjektů (%)
Podíl investic do cestovního ruchu z celkových investic regionu /kraje/ (%)
Podíl individuální automobilové dopravy na celkových přepravních výkonech v regionu /krají/ (%)
Podíl ekologicky obhospodařované zemědělské půdy z celkové rozlohy zemědělského půdního fondu regionu /kraje/ (%)
Sociální pilíř
Dlouhodobá nezaměstnanost v regionu /krají/ (%)
Podíl umístěných uchazečů do systému veřejně prospěšných prací ku neumístěným uchazečům o zaměstnání (%)
Obyvatelé regionu /kraje/ se základním vzděláním nebo bez vzdělání (nad 15 let v %)
Počet dokončených bytů na 1000 obyvatel regionu /kraje/
Podíl revitalizovaných center měst a obcí v regionu /krají/ z celkového počtu obcí a měst (%)
Zemřelí podle příčin smrti na 100 tis.obyvatel (%)
Počet sociálně nežádoucích jevů na 1000 obyvatel (%)
Environmentální pilíř
Podíl pořízených investic na ochranu přírody a krajiny na HDP regionu /kraje/ (%)
Podíl listnatých porostů na celkové rozloze lesních porostů regionu /kraje/ (%)
Celková rozloha nevyužívaných zdevastovaných ploch a objektů v regionu /krají/ (ha)
Rozloha nově zastavovaných ploch regionu /kraje/ za rok (ha/rok)
Měrné emise tuhých látek (PM ₁₀) (t/km ²)
Podíl odpadů materiálově a energeticky využitých z celkového množství odpadů (%)
Podíl obcí do 2000 ekv. obyvatel napojených na kanalizaci s koncovou čistírnou odpadních vod (%)
Správa věcí veřejných
Podíl obcí, měst regionu /kraje/ s fungujícím procesem MA 21 (%)
Podíl prostředků ze zdrojů regionu /kraje/ určených na veřejně prospěšné projekty (%)
Ukazatel dluhové služby (%)
Daňová výtěžnost (Kč/osobu)
Podíl investičních výdajů na celkových výdajích samospráv (%)
Podíl obcí s rozšířenou působností (obce III. stupně) se zpracovaným strategickým plánem udržitelného rozvoje z celkového počtu obcí III. stupně (%)
Podíl obcí se zpracovanou územně plánovací dokumentací z celkového počtu obcí regionu /kraje/ (%)

(Upraveno z návrhů Strategie udržitelného rozvoje Ústeckého kraje a Strategie udržitelného rozvoje Libereckého kraje)

4.2.2 Titulkové indikátory

Pro komunikaci s veřejností, pro medializaci, zobecnění a porovnávání změn v souvislosti s implementací strategického plánu je výhodné použít sadu tzv. titulkových indikátorů. Titulkové indikátory musí splňovat následující kritéria:

- jsou srozumitelné pro média, politiky a širokou veřejnost; sada obsahuje omezený počet indikátorů;
- reprezentují všechny pilíře udržitelného rozvoje;
- umožňují popsat trendy;
- umožňují srovnání.

Výběr titulkových indikátorů je podmíněn faktem, že musí mít jasný vztah ke všem rozměrům udržitelného rozvoje. Vzhledem k širokému záběru udržitelného rozvoje, kdy je obtížné trvale zaujmout pozornost médií, politiků i široké veřejnosti, si musí udržet srozumitelnost. To je důvodem snahy o výběr klíčových indikátorů, jejichž smyslem je poskytnout jednoduchou a jasnou informaci o vybraných faktorech pro každou oblast udržitelného rozvoje.

>>> Pokračování tabulky z předchozí strany

Podíl obcí se zpracovanou environmentální politikou (%)	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Počet nestátních neziskových organizací na 1000 obyvatel														
Účast občanů v komunálních volbách (%)														
Lesnatost (%)	+	+	+											
Zornění zemědělské půdy (%)	+													
Produkce průmyslových odpadů na jednotku HDP (kg na 1000 USD v paritě kupní síly)	+													
Podíl rozlohy zvláště chráněných území na celkové rozloze regionu /kraje/ (%)	+													
Podíl oblastí se zhoršenou kvalitou ovzduší na celkové rozloze regionu /kraje/ (%)	+	+												
Podíl pořízených investic na ochranu životního prostředí (%)	+		+	+	+									+
Podíl venkovské populace (%)														
Počet bytů na 1000 obyvatel			+											
Počet zjištěných trestných činů na 1000 obyvatel														
Incidence alergických onemocnění na 1000 obyvatel		+												
Podíl obyvatel s dokončeným vysokoškolským vzděláním (%)														
Očekávaná délka života při narození (muži/ženy)		+												
Obecná míra nezaměstnanosti (%)														
Přepravní výkony ve veřejné dopravě (os/km)														
Počet ekonomických subjektů na 1000 obyvatel				+										
HDP na osobu (USD v paritě kupní síly)	+			+										
Priorita / Titulový indikátor														
Environmentální oblast														
A) Zvýšení investic na ochranu životního prostředí														
B) Zvyšování kvality ovzduší														
C) Revitalizace zdevastovaných ploch a objektů a sanace starých ekol. zátěží														
D) Snížení produkce odpadů														
E) Podpoření ekologické funkce krajiny														
Správa věcí veřejných														
A) Zapojení občanů do veřejného života														
B) Vytváření grantových programů														
C) Zlepšení přístupu obcí k ochraně životního prostředí														
D) Vytvoření managementu udržitelného rozvoje														
E) Snížení celkové zadluženosti obcí														

(Upraveno z návrhů Strategie udržitelného rozvoje Ústeckého kraje a Strategie udržitelného rozvoje Libereckého kraje)

4.3 Monitorovací program: Sledování, kontrola a vyhodnocování implementace strategického plánu udržitelného rozvoje

Úkolem monitorovacího programu je umožnit sledování a kontrolu naplňování strategického plánu udržitelného rozvoje v reálných podmínkách regionu. Na základě návrhů sady programových i titulkových indikátorů je nutné stanovit na úrovni regionu monitorovací programy, jejichž úkolem je standardizovaný sběr dat k periodickému naplňování těchto sad. Mělo by být zřejmé, kdo nese za naplňování indikátorů zodpovědnost a jakým způsobem a z jakého zdroje jsou data získávána.

Základní kroky pro vytvoření funkčního monitorovacího programu regionu:

- Definovat sady titulkových a programových indikátorů.
- Sjednotit roztržité a izolované aktivity sběru dat do jednoho místa - systematický přístup.
- V případě, že potřebný indikátor není sledován, najít /stanovit/ instituci akreditovanou pro sběr dat, která se tím začne zabývat a stanoví pro to standardizovanou metodiku.
- Informovat zástupce zájmových skupin o existenci monitorovacího systému a popularizovat účel a smysl jeho využívání veřejnosti.
- Využívat indikátory monitorovacího systému regionem, mikroregiony, obcemi a městy.

Monitorovací program by měl mít na starost nejvyšší regionální orgán, např. krajský úřad, jehož úkolem ovšem nebude pouze shromažďovat data pro indikátorové sady a vytvářet jejich databáze, ale zejména bude indikátory využívat pro kontrolu naplňování strategického plánu a pro vlastní rozhodovací procesy. Zajistí každoroční zveřejňování aktualizovaných sad indikátorů a trendů takovým způsobem, aby byl dostatek srozumitelných informací v odpovídajících skupinách - veřejná správa, zástupci zájmových skupin, veřejnost, atd. Pro zveřejňování dat je výhodné vydávat regionální ročenku.

4.3.1 Aktualizace strategického plánu na základě indikátorů

Strategický plán udržitelného rozvoje je otevřeným dokumentem, který v souvislosti s použitím indikátorů může reagovat na společenské změny. I z tohoto důvodu je vhodné jednou za předem stanovenou dobu téma naplňování udržitelného rozvoje otevřít a strategický plán na základě nových skutečností a informací aktualizovat. Aktualizace může probíhat pravidelně jednou za volební období regionální samosprávy.

5. PROJEDNÁNÍ A PŘIPOMÍNKOVÁNÍ STRATEGICKÉHO PLÁNU

Proces připomínkování návrhové části strategického plánu udržitelného rozvoje iniciuje a celý proces administruje vrcholný regionální orgán. Cílem je umožnit zástupcům zájmových skupin, společenských skupin a veřejnosti vyjádřit se ke znění návrhu strategického plánu před jeho finálním schválením. Smyslem je mimo jiné diskutovat jednotlivé připomínky a odpovědět na všechny relevantní dotazy.

Role regionální /krajské/ správy v plánovacím procesu:

- Iniciuje plánovací a koncepční procesy; hájí a realizuje zájmy občanů, které zastupuje; disponuje řadou právních a finančních nástrojů k usměrňování aktivit.
- Spravuje v různé míře majetek.
- Ovlivňuje služby, které spolupůsobí na kvalitu místního života.
- Má možnost pracovat s veřejností, ovlivňovat a působit na občany, informovat a konzultovat.
- Iniciuje a organizuje spolupráci mezi zájmovými skupinami.

Při zpracování strategického plánu je nutné počítat s tím, že proces projednávání a připomínkování je velmi zdoluhavý a prodlužuje se v závislosti na počtu skupin, které se ho účastní. Připomínky jsou vypořádány písemně pro každé kolo projednávání. Proces připomínkování musí být transparentní. Souhrnné vypořádání by mělo být povinnou součástí strategického plánu. Každý občan by měl mít možnost ověřit si, zda a jakým způsobem byly jeho připomínky zapracovány. V případě, že nebyly, musí mít možnost svůj názor uplatnit v dalším kole projednávání. Připomínky by měly být poskytovány zpracovatelům strategického plánu písemně a každá by měla být zaevidována v seznamu připomínek s poznámkou, zda byla či nebyla zapracována a proč.

Cílem projednávání a připomínkování strategického plánu je dosažení participace a konsensu napříč sektory a napříč zájmovými i společenskými skupinami.

Mechanismus průběžného připomínkového řízení a projednávání v rámci pracovních skupin:

- Skupina zástupců zájmových a společenských skupin je formalizovaná do pravidelných jednání pracovní skupiny během zpracování strategického plánu.
- Pracovní skupina je ustanovena na počátku celého procesu a musí být dostatečně zainteresována do celého plánovacího procesu.
- Členové pracovní skupiny jsou dobře informováni o procesu zpracování strategického plánu, a mohou tak dále iniciovat jeho prosazování na úrovni regionu a uplatňování v praxi.
- Fungování pracovní skupiny dává zpracovatelům strategie cennou a rychlou zpětnou vazbu k jednotlivým dílčím krokům a jejich výsledkům.

K průběžnému projednávání je vhodné použít virtuální (elektronické) připomínkování prostřednictvím internetových stránek regionu /kraje/.

Dílčí projednání návrhu strategického plánu s představiteli zájmových i společenských skupin a s veřejností:

- veřejná projednání s veřejností,
- projednání v komisích /výborech/,
- projednání v politických klubech,
- projednání v Radě a Zastupitelstvu,
- schválení Radou a Zastupitelstvem.

V průběhu všech kol projednávání dochází ke kontinuálnímu administrativnímu vypořádání připomínek.

6. ZÁVĚR: ZPRACOVÁNÍM STRATEGIE TO ZDALEKA NEKONČÍ

Po dokončení administrativního vypořádání připomínek ke strategickému plánu udržitelného rozvoje musí být materiál předložen ke schválení regionálním autoritám, v případě krajů Radám a Zastupitelstvům. Připomínky předložené těmito orgány musí být zapracovány do konečných verzí strategických plánů udržitelného rozvoje.

Pro zajištění realizace strategického plánu udržitelného rozvoje na úrovni kraje je nezbytné vytvořit příslušné institucionální podmínky. Je přitom možné vycházet z platné právní úpravy, tj. ze zákona č. 129/2000 Sb., o krajích (krajské zřízení), ve znění pozdějších předpisů. Hlavním cílem institucionálního uspořádání přitom musí být zajištění koordinace činnosti kraje a jeho orgánů, které se podílejí na prosazování cílů strategického plánu udržitelného rozvoje. Toto uspořádání by rovněž mělo zajišťovat vazby na Radu vlády ČR pro udržitelný rozvoj i na orgány, které působí v oblasti udržitelného rozvoje na místní úrovni. Součástí managementu může být Komise udržitelného rozvoje regionu /kraje/ speciálně zřízená za účelem sledování a vyhodnocování udržitelnosti rozvoje regionu /kraje/. Další možností je zřízení Oddělení udržitelného rozvoje na krajském úřadu, které bude výkonným orgánem pro zajištění udržitelného rozvoje na úrovni kraje a pro implementaci Strategického plánu udržitelného rozvoje. Ustanovení nových orgánů není podmínkou. Většinou je mnohem účelnější rozdělit úkoly a pravomoci v souvislosti s realizací strategického plánu udržitelného rozvoje v rámci stávajícího institucionálního zajištění správy regionu /kraje/.

Úkolem managementu je zejména zajistit vzájemnou koordinaci všech koncepčních dokumentů regionu a jejich horizontální i vertikální provázanost. Ve spolupráci s oficiálními statistickými organizacemi a organizacemi autorizovanými ke sběru a vyhodnocování dat by měl management vytvořit a zavést monitorovací program na základě definovaných programových i titulkových indikátorů udržitelného rozvoje a na základě toho pravidelně např. 1x za volební období aktualizovat vlastní strategický plán udržitelného rozvoje. Management musí realizovat komunikační systémy posilující přenos informací a umožňující zapojování veřejnosti do rozhodovacích procesů samospráv regionu.

Hlavní úkoly související s efektivní implementací strategického plánu:

- Zajištění provázanosti s dalšími koncepčními dokumenty regionu a jejich harmonizace v souladu se strategickým plánem udržitelného rozvoje.
- Zavedení monitorovacího programu a sledování implementace plánu udržitelného rozvoje pomocí indikátorových sad.

Hlavní úkoly související s efektivní implementací strategického plánu (pokračování):

- Pravidelné aktualizace - v návaznosti na společenské změny a dosažené výsledky.
- Pravidelné vyhodnocování indikátorů udržitelného rozvoje regionu.
- Získat odpovědi na otázku: Daří se plnit vytyčené cíle?
- A pokud ne - analyzovat důvody, změnit opatření, financování, apod.
- Dosažení pozitivních změn a výsledků na místní úrovni je klíčové z hlediska úspěšnosti plánu udržitelného rozvoje.
- Iniciace změn na vyšší národní úrovni - na základě vlastních zkušeností s prosazováním udržitelného rozvoje v praxi doplňovat ve spolupráci s ostatními regiony obsah národních koncepčních dokumentů.

Činnosti pro institucionální zajištění udržitelného rozvoje na úrovni regionu:

- Pravidelně vyhodnocovat plnění strategického plánu udržitelného rozvoje regionu /kraje/.
- Posuzovat, připomínkovat a navrhopat opatření k zajištění provázanosti a soudržnosti dlouhodobých a střednědobých ekonomických, sociálních a environmentálních strategií, koncepcí a politik a dalších sektorových či k území regionu /kraje/ vztažených programových dokumentů.
- Zpracovávat podklady pro zástupce regionu /kraje/ z hlediska jeho působení v Radě vlády ČR pro udržitelný rozvoj či v jejích pracovních skupinách, a zajišťovat tak provázanosti činností na území regionu s celorepublikovými trendy z hlediska udržitelného rozvoje.
- Sledovat, jak hlavní regionální orgán, např. kraj, zajišťuje v rámci své působnosti implementaci a plnění záměrů strategického plánu udržitelného rozvoje, a podávat představitelům regionu /kraje/ podněty k odstranění zjištěných nedostatků.
- Iniciovat, koordinovat a zajišťovat spolupráci orgánů regionu /kraje/, hlavních zájmových skupin a dalších právnických a fyzických osob, které působí v oblasti udržitelného rozvoje na úrovni regionu /kraje/.
- Zpracovávat podklady pro představitele regionu /kraje/ reagující na podněty, připomínky nebo návrhy obcí resp. potenciálně Rad obcí pro udržitelný rozvoj, právnických osob a občanů v rámci územního obvodu regionu /kraje/.
- Iniciovat a zpracovávat podklady pro představitele regionu /kraje/ ve věcech spolupráce s ostatními regiony /krají/ a s obcemi a dalšími subjekty na úseku udržitelného rozvoje.
- Iniciovat a zpracovávat podklady pro představitele regionu /kraje/ ve věcech spolupráce s územními samosprávnými celky jiných států na úseku udržitelného rozvoje.
- Iniciovat a koordinovat aktualizaci strategického plánu udržitelného rozvoje a její výsledek předložit představitelům ke schválení.
- V rámci výběrových řízení vyhlašovaných regionem /krajem/ doporučovat nejvhodnější projekty.

6.1 Vztah strategického plánu udržitelného rozvoje k ostatním koncepčním dokumentům na regionální úrovni - horizontální provázanost

Strategický plán udržitelného rozvoje je dlouhodobým rámcovým koncepčním dokumentem regionu /kraje/. Po jeho schválení regionální /krajskou/ autoritou by měla být udržitelnost jako princip resp. priority a cíle udržitelného rozvoje promítnuty do všech stávajících sektorových strategických a koncepčních dokumentů a do všech činností. Tím bude přirozeně dosaženo i požadované provázanosti základních společenských oblastí.

6.1.1 Schválení strategického plánu udržitelného rozvoje regionální /krajskou/ autoritou

Schválení strategického plánu udržitelného rozvoje Radou a Zastupitelstvem kraje je základní podmínkou pro kladné hodnocení úspěšnosti celého procesu strategického plánování za přímé účasti veřejnosti. Pouze vrcholnými orgány kraje (ale i obce na nižší úrovni) schválený strategický plán má formálně závazný charakter, který mimo jiné znamená, že je potvrzena jeho platnost a závaznost na delší časové období.

6.2 Vztah regionálního strategického plánu udržitelného rozvoje k národní a místní úrovni - vertikální provázanost

Strategický plán udržitelného rozvoje regionu /kraje/ musí akceptovat základní trendy směrem k udržitelnému rozvoji společnosti stanovené ve Strategii udržitelného rozvoje České republiky. Zásadní problémy České republiky, jako je např. celkově vysoká energetická a materiálová náročnost výroby, vysoká produkce CO₂ na obyvatele, neudržitelně vysoký podíl silniční dopravy osob i nákladů na celkových přepravních výkonech či nízký podíl investic do ochrany životního prostředí a zejména do ochrany přírody a krajiny z HDP, se musí odrazit v prioritách strategického plánu udržitelného rozvoje regionu /kraje/. Jednoznačně definované a konkrétní strategické cíle i související navržená opatření musí z krajské úrovně přispět ke zlepšení celkové situace na úrovni státu.

Podobným způsobem musí být zajištěna provázanost strategických plánů mezi krajem a obcemi. Ty se musí odpovídajícím způsobem a v rámci svých možností podílet na řešení nejvýznamnějších problémů, které postihují celý kraj (např. od vysoké nezaměstnanosti přes vylidňování venkovských oblastí až po nevhodnou druhovou skladbu i věkovou a prostorovou strukturu lesních porostů).

6.3 Teprve realizací strategie všechno začíná

Po zpracování a schválení strategického plánu dochází k vlastnímu uplatňování udržitelného rozvoje v reálných podmínkách. Proto je nutné pro realizaci konkrétních praktických opatření v souvislosti s naplňováním cílů připravit akční plány a kontinuálně soubor rozvojových projektů.

Pro finanční zajištění naplňování stanovených priorit a strategických cílů a jednotlivých opatření plánu udržitelného rozvoje lze využít čtyř typů zdrojů:

- 1) rozpočtové prostředky regionu /kraje/;
- 2) finanční nástroje strukturální politiky Evropské unie;
- 3) finanční nástroje jednotlivých odvětvových politik České republiky - mimorozpočtové fondy a podpůrné programy příslušných ministerstev České republiky;
- 4) nadační fondy.

7 ■ SEZNAM ODKAZŮ, LITERATURY A ZKRATEK

Literatura:

- Booth, D., Lucas, H. (2001): Initial Review of PRSP Documentation. Report commissioned by DFID for the Overseas Strategic Partnership with Africa. ODI. London.
- European Commission (2001): EU Strategy for Sustainable Development. Göteborg.
- European Commission (2004): National Sustainable Development Strategies in the European Union, A first analysis by the European Commission, Commission Staff Working Document.
- Government Office for the North West (1999): Action for Sustainability: Towards a Regional Sustainability Action Plan for the North West of England.
- Hák, T., Rynda, I. (2005): Oponentní posudek Strategie udržitelného rozvoje Libereckého kraje 2006 - 2020. Centrum pro otázky životního prostředí Univerzity Karlovy, Praha.
- Kirkpatric, C., George, C., Curran, J. (2001): Development of Criteria to Assess the Effectiveness of National Strategies for Sustainable Development. Department for International Development, University of Manchester.
- Kirkpatric, C., Lee, N. (2002): Further Development of the Methodology for a Sustainability Impact Assessment of Proposed WTO Negotiations. Department for International Development, University of Manchester.
- Kirkpatric, C., Lee, N., Morrissey, O. (1999): Sustainability Impact Assessment Study. Phase One Report, Department for International Development, University of Manchester.
- Mederly, P. (eds.) (2003): Miestna Agenda 21 - Metodická príručka. REC Slovensko, Bratislava.
- Mederly, P., Topercer, J., Nováček, P. (2004): Indikátory kvality života a udržitelného rozvoje: kvantitativní, vícerozměrný a variantní přístup. CESES FSV UK, Praha.
- Ministerstvo životního prostředí (2004): Metodický pokyn pro zpracování regionálních strategií udržitelného rozvoje. Praha.
- Ministerstvo životního prostředí (2004): Státní politika životního prostředí České republiky 2004 - 2010. Praha.
- Moldan, B., Hák T., Kolářová, H. (eds.) (2002): Národní strategie udržitelného rozvoje a regionální rozvoj - K udržitelnému rozvoji České republiky: vytváření podmínek. Centrum pro otázky životního prostředí Univerzity Karlovy, Praha.
- Moldan, B. (eds.) (2003): Světový summit o udržitelném rozvoji (Johannesburk 2002). Ministerstvo životního prostředí. Praha.
- Úřad vlády České republiky (2005): Strategie udržitelného rozvoje České republiky, Rada vlády pro udržitelný rozvoj, Praha.
- Reitschmiedová, A., Švec, P. (eds.) (2003): Metodika pro místní Agendy 21 v České republice. ČEÚ, MŽP ČR, NSZM ČR a DFID.
- Říha, J. (2003): Nový fenomén posuzování udržitelnosti. Ochrana přírody, 56, č. 2, str. 41 - 44.
- Svobodová, J. et al. (2004): Metodika posuzování vlivů koncepcí na životní prostředí. Planeta 7, Ministerstvo životního prostředí, Praha.
- UN (2005): Investing in Development: A Practical Plan to Achieve the Millennium Development Goals. Overview. Millennium Project, New York.
- UNDP (2004): Project Dokument: Support to the Preparation of Sustainable Development Strategy in Selected Regions of the Czech Republic. UNDP, Government of the Czech Republic.

Důležité odkazy:

- Centrum pro otázky životního prostředí UK www.cozp.cuni.cz
- Centrum pro sociální a ekonomické strategie UK www.ceses.cuni.cz
- Česká informační agentura životního prostředí www.cenia.cz
- EnviConsult, s.r.o. www.enviconsult.cz
- Krajský úřad Libereckého kraje www.kraj-lbc.cz
- Krajský úřad Ústeckého kraje www.kr-ustecky.cz
- Ministerstvo pro místní rozvoj ČR www.mmr.cz
- Ministerstvo životního prostředí ČR www.env.cz
- Národní síť Zdravých měst ČR www.nszm.cz
- Rada vlády pro udržitelný rozvoj www.vlada.cz
- Regionální environmentální centrum ČR www.reccr.cz
- Rozvojový program Spojených národů (UNDP) www.undp.org
- Týmová iniciativa pro místní udržitelný rozvoj www.timur.cz
- Ústav pro ekopolitiku, o.p.s. www.ekopolitika.cz

Internetové stránky pro místní Agendu 21 v České republice:

- www.ma21.cz
- www.agenda21.cz

Seznam zkratk:

- ČSÚ Český statistický úřad
- ECI European Common Indicators (Společné evropské indikátory)
- EIA Posuzování vlivů záměrů na životní prostředí (Environmental Impact Assessment)
- EU Evropská unie
- HDP Hrubý domácí produkt
- MMR ČR Ministerstvo pro místní rozvoj ČR
- MŽP ČR Ministerstvo životního prostředí ČR
- NO_x Oxidy dusíku
- OECD Organisation for Economic Co-operation and Development (Organizace pro ekonomickou pomoc a rozvoj)
- OSN Organizace spojených národů
- RVUR Rada vlády pro udržitelný rozvoj
- SEA Posuzování vlivů koncepcí na životní prostředí (Strategic Environmental Assessment)
- SFŽP ČR Státní fond životního prostředí České republiky
- SIA Posuzování vlivů koncepcí na udržitelný rozvoj (Sustainability Impact Assessment)
- TIMUR Týmová iniciativa pro místní udržitelný rozvoj
- TISSUE Trends and indicators for monitoring the EU thematic strategy on sustainable development of urban environment (Trendy a indikátory pro sledování strategie udržitelného rozvoje městských prostředí Evropské unie)
- UN United Nations (Organizace spojených národů)
- UNDP United Nations Development Programme (Rozvojový program OSN)
- UR Udržitelný rozvoj

Příloha 1. Přehled vývoje konceptu udržitelného rozvoje

Z hlediska historie lze za hlavní mezníky vývoje konceptu udržitelného rozvoje na mezinárodní úrovni považovat:

- 1972 - první definice "trvale udržitelného rozvoje" uveřejněná v časopise The Ecologist.
- 1972 - první zpráva Římského klubu ("Limits to growth") dokumentuje, že současný model průmyslové společnosti není dlouhodobě udržitelný.
- 1980 - Světová strategie ochrany životního prostředí (IUCN, UNEP, WWF) definovala vzájemnou úzkou propojenost mezi ekonomickým rozvojem a ochranou životního prostředí.
- 1984 - Worldwatch institute ve Washingtonu vydal první ročenku "Stav světa - Směrem k trvale udržitelné společnosti".
- 1987 - Světová komise pro životní prostředí vydává zprávu "Naše společná budoucnost", slovní spojení "udržitelný rozvoj" se stává běžným termínem agendy světového společenstva.
- 1991 - IUCN, UNEP a WWF vydávají publikaci "Staráme se o Zemi - strategie trvale udržitelného rozvoje".
- 1992 - Konference OSN o životním prostředí a rozvoji (UNCED) resp. "Summit Země" v Rio de Janeiru (Brazílie) řeší hlavní globální problémy lidstva, rekordní účast hlavních představitelů států světa, přijatá "Deklarace o životním prostředí a rozvoji", která obsahuje 27 zásad trvale udržitelného rozvoje a podrobný návod k jeho realizaci - Agenda 21.
- 1992 - vznik Komise pro trvale udržitelný rozvoj (CSD) při OSN, jejímž hlavním posláním je implementace dokumentů z UNCED a monitoring jejich uplatňování.
- 1995 - při CSD vznikla skupina expertů pro tvorbu a posuzování indikátorů trvale udržitelného rozvoje. Výstup jejich práce je 134 indikátorů udržitelného rozvoje a metodika jejich používání.
- 1997 - Valné shromáždění OSN (UNGASS) věnované 5 letům vývoje po konferenci UNCED, které konstatovalo nedostatečný pokrok v oblasti uplatňování udržitelného rozvoje ve světě.
- 2001 - Zasedání Rady Evropy v Göteborgu a přijetí Strategie udržitelného rozvoje Evropské unie.
- 2002 - Konference RIO + 10 Světový summit o udržitelném rozvoji v Johannesburgu při příležitosti 10letého výročí UNCED.
- 2005 - Evropská komise předkládá hodnotící zprávu o dosavadních výsledcích Strategie udržitelného rozvoje EU.

Také Česká republika za posledních 10 let prošla řadou důležitých etap v uplatňování udržitelného rozvoje:

- 1995 - první zapracování problematiky udržitelného rozvoje do Státní politiky životního prostředí ČR (dále 1999, 2001, 2004); doporučení SPŽP ČR 2004 - 2010: "ustavit Regionální rady pro udržitelný rozvoj v jednotlivých vyšších územně správních celcích".
- 1998 - udržitelný rozvoj se stává prioritním cílem Vlády ČR.
- 1998 - 2002 - udržitelný rozvoj je akceptován při tvorbě sektorových koncepčních materiálů.
- 2001 - 2002 - zřizování pracovních orgánů ad hoc k mezinárodní problematice udržitelného rozvoje.
- 2002 - MŽP ČR iniciuje jednání k institucionálnímu zajištění udržitelného rozvoje.
- 30. července 2003 - zřízení Rady vlády pro udržitelný rozvoj.
- 8. prosince 2004 - schválena Strategie udržitelného rozvoje České republiky.
- 9. května 2005 - konference o udržitelném rozvoji v současném a budoucím vývoji České republiky s názvem "Otázky udržitelného rozvoje".

Důležité etapy implementace udržitelného rozvoje na krajské úrovni:

- leden 2001- Státní politika životního prostředí České republiky, Aktuální cíl a opatření: “doporučit krajským úřadům a jejich odborům regionálního rozvoje a územního plánování zpracovávat koncepcce udržitelného rozvoje na úrovni vyšších územních samosprávních celků a podporovat vznik obdobných koncepcí na úrovni obcí”.
- 2003 - zpracování “Metodiky pro místní Agendy 21 v České republice”.
- 5. - 6. května 2003 - I. konference k udržitelnému rozvoji s mezinárodní účastí nazvaná “Principy udržitelného rozvoje a jejich praktický vliv na rozvoj krajů”.
- 1. ledna 2004 - vyhlášen 9. program na zpracování krajských strategií udržitelného rozvoje v rámci Státního fondu životního prostředí České republiky.
- duben 2004 - odstartován pilotní projekt “Podpora při přípravě zpracování strategie udržitelného rozvoje ve vybraných krajích České republiky”, který obsahuje také zpracování regionálních strategií udržitelného rozvoje pro Ústecký a Liberecký kraj.
- 14. - 15. října 2004 - II. konference ČR k udržitelnému rozvoji pod názvem “Principy udržitelného rozvoje a jejich praktický dopad na rozvoj regionů”.

Příloha 2. Vzorový dotazník pro kvantitativní šetření široké veřejnosti regionu /kraje/ v souvislosti s přípravou strategického plánu udržitelného rozvoje

S1. Nejprve se zaměříme na problémy regionu /kraje/. Přečtu Vám jednotlivé oblasti života a vy mi prosím pomoci pětibodové stupnice určete, nakolik představují ve vašem regionu /kraji/ závažný problém. Bod 1 na této škále znamená „nejméně závažný problém“, bod 5 „nejvíce závažný problém“.

	Nejméně závažný					Nejvíce závažný	Neví
01. Kriminalita, bezpečnost	1	2	3	4	5	9	
02. Možnosti sportovního a kulturního využití	1	2	3	4	5	9	
03. Možnosti podnikání	1	2	3	4	5	9	
04. Oprava a údržba silnic	1	2	3	4	5	9	
05. Životní úroveň obyvatel	1	2	3	4	5	9	
06. Stav životního prostředí	1	2	3	4	5	9	
07. Nezaměstnanost	1	2	3	4	5	9	
08. Možnost získat byt	1	2	3	4	5	9	
09. Mzdy /platy/ v kraji	1	2	3	4	5	9	
10. Doprava a dopravní dostupnost	1	2	3	4	5	9	
11. Rozvoj zemědělství	1	2	3	4	5	9	
12. Rozvoj průmyslu	1	2	3	4	5	9	
13. Úroveň zdravotní péče	1	2	3	4	5	9	
14. Dostupnost škol a školských zařízení	1	2	3	4	5	9	
15. Zahraniční investice	1	2	3	4	5	9	
16. Ceny zboží a služeb v kraji	1	2	3	4	5	9	
17. Nabídka zboží a služeb v kraji	1	2	3	4	5	9	
18. Cestovní ruch a turistika	1	2	3	4	5	9	
19. Soužití různých etnik	1	2	3	4	5	9	
20. Integrace cizinců do společnosti	1	2	3	4	5	9	
21. Sociální rozdíly mezi obyvateli	1	2	3	4	5	9	
22. Příhraniční spolupráce	1	2	3	4	5	9	
23. Jiná, vypište:	1	2	3	4	5	9	

Nyní se budeme věnovat ekonomice.

1. Považujete za správné, aby v rámci vašeho regionu /kraje/ byl výrazně podporován rozvoj:

1	Určitě ano	3	Spíše ne
2	Spíše ano	4	Určitě ne

Nedokážu posoudit

A. Těžebního průmyslu	1	2	3	4	5
B. Těžkého průmyslu	1	2	3	4	5
C. Lehkého průmyslu	1	2	3	4	5
D. Automobilového průmyslu	1	2	3	4	5
E. Klasického zemědělství	1	2	3	4	5
F. Ekologického zemědělství	1	2	3	4	5
G. Turistického ruchu	1	2	3	4	5
H. Agroturistiky	1	2	3	4	5
I. Služeb	1	2	3	4	5
J. Jiné oblasti ekonomiky, vypište:	1	2	3	4	5

2. Je blízkost státních hranic dostatečně využívána pro příliv finančních prostředků do rozvoje regionu /kraje/ (např. obchod, turistika, vytváření pracovních míst, apod.)?

Určitě ano	1
Spíše ano	2
Spíše ne	3
Určitě ne	4
Nedokážu posoudit	5

3. Myslíte si, že tradiční průmyslová odvětví (těžební a chemický průmysl, strojírenství a průmysl paliv a energetiky) by ve vašem regionu /kraji/ měla být:

Podporována a upřednostňována	1
Jednostranná podpora těchto odvětví je pro rozvoj regionu rizikem	2
Podporovány by měly být pouze prosperující podniky	3

4. Myslíte si, že pro příliv investic do vašeho regionu /kraje/ bude určující:

1	Určitě ano	3	Spíše ne
2	Spíše ano	4	Určitě ne

Nedokážu posoudit

A. Propagace regionu na národní a mezinárodní úrovni	1	2	3	4	5
B. Kvalitní infrastruktura (silniční, železniční síť apod.)	1	2	3	4	5
C. Možnost další kvalifikace, případně rekvalifikace pracovních sil	1	2	3	4	5
D. Efektivní fungování veřejné správy	1	2	3	4	5
E. Nabídka investičních ploch, míst pro investice	1	2	3	4	5

5. Pokuste se ve Vaší obci / vašem městě/ zhodnotit úroveň těchto oblastí:

1	Velmi vysoká	4	Nízká
2	Vysoká	5	Velmi nízká
3	Průměrná	6	Nedokážu posoudit

A. Nezaměstnanost	1	2	3	4	5	6
B. Možnosti odborné rekvalifikace a doškolování	1	2	3	4	5	6
C. Možnosti a podpory nových podnikatelských aktivit	1	2	3	4	5	6
D. Hospodaření obce / města s vlastním majetkem	1	2	3	4	5	6
E. Získávání financí z jiných zdrojů než z rozpočtu obcí / měst / krajů	1	2	3	4	5	6

6. Očekáváte snížení příjmu Vaší domácnosti a s tím spojené snížení Vaší životní úrovně v období:

1	Určitě ano	4	Určitě ne
2	Spíše ano	5	Nedokážu posoudit
3	Spíše ne		

A. do 2 let	1	2	3	4	5
B. 2 – 5 let	1	2	3	4	5
C. více než 5 let	1	2	3	4	5

7. Co by mělo být hlavním důvodem očekávaného snížení příjmu Vaší domácnosti?

Ztráta zaměstnání	1
Změna zaměstnání	2
Snížení mzdy u stávajícího zaměstnavatele	3
Odchod do důchodu	4
Odchod na mateřskou dovolenou	5
Jiný důvod, vypište:	6

8. Jaké výrobky /vlastnosti výrobků/ spíše preferujete?

Ekologicky šetrné výrobky, a to i přes jejich vyšší cenu	1
Jiné vlastnosti výrobků, i když nejsou ekologicky šetrné	2
Je mi to v zásadě jedno	3

9. Jaký druh dopravy nejčastěji využíváte? Vyberte maximálně 2 možnosti.

Automobil	1 ⇒ přejděte k otázce 9.1
Autobus	2 ⇒ přejděte k otázce 10
Vlak	3 ⇒ přejděte k otázce 10
Městská hromadná doprava	4 ⇒ přejděte k otázce 10
Kolo	5 ⇒ přejděte k otázce 10
Pěší	6 ⇒ přejděte k otázce 10

9.1. Co je hlavním důvodem, že nejčastěji využíváte dopravu automobilem?

Pohodlí	1
Rychlost, úspora času	2
Úspora nákladů	3
Obtížná dostupnost veřejné dopravy	4
Nemám rád(a) hromadné dopravní prostředky	5
Jiné (vypište)	6

10. Který z uvedených druhů infrastruktury je pro další rozvoj vašeho regionu /kraje/ nutné nejvíce podporovat? A který jako druhý v pořadí?

Dálnice a rychlostní silnice	
Železniční síť	
Telefonní a internetové sítě	
Plynofikace	
Vodovody a kanalizace	
Silnice II. a III. třídy a místní komunikace	

11. Pokud jste zaměstnán(a) nebo podnikáte, můžete odhadnout stabilitu či jistotu svého pracovního místa v období:

1	Velmi stabilní	4	Velmi nestabilní
2	Stabilní	5	Nedokážu posoudit
3	Nestabilní		

A. do 2 let	1	2	3	4	5
B. 2 – 5 let	1	2	3	4	5
C. více než 5 let	1	2	3	4	5

12. Měl(a) byste velký problém s hledáním nového pracovního místa v blízkosti vašeho bydliště?

1	Určitě ano	4	Určitě ne
2	Spíše ano	5	Nedokážu posoudit
3	Spíše ne		

12.1. A proč byste podle vašeho názoru nejspíše měl(a) problém s hledáním nového místa?

Vysoká nezaměstnanost v místě bydliště	1
Vysoký věk	2
Nedostatečná kvalifikace, vzdělání	3
Vysoké nároky z mé strany	4
Jiný důvod, vypište	6

Nyní se zaměříme na oblast sociální, školství a zdravotnictví.

13. Která z následujících zdravotně sociálních služeb vám ve vašem regionu schází:

	ANO	NE	NEVÍ
A. Dostupnost a kvalita praktických lékařů v místě vašeho bydliště	1	2	9
B. Dostupnost a kvalita specializovaných lékařů v místě vašeho bydliště	1	2	9
C. Spádová nemocnice s komplexní péčí	1	2	9
D. Domovy s pečovatelskou službou, různé typy ústavních zařízení pro zdravotně postižené	1	2	9
E. Alternativní a terénní sociální služby, domácí sociální a zdravotní péče	1	2	9
F. Lázeňské a rehabilitační služby	1	2	9

14. Myslíte si, že se ve vašem regionu /kraji/ klade dostatečný důraz na prevenci:

1	Určitě ano	4	Určitě ne
2	Spíše ano	5	Nedokážu posoudit
3	Spíše ne		

A. V oblasti předcházení závažným onemocněním	1	2	3	4	5
B. Předcházení úrazům	1	2	3	4	5
C. Předcházení společensky nežádoucím jevům (kriminalita, drogy, závislost na automatech)	1	2	3	4	5

15. Snažíte se žít podle principů zdravého životního stylu?

1	Určitě ano	4	Určitě ne
2	Spíše ano	5	Nedokážu posoudit
3	Spíše ne		

16. Snaží se lidé ve vašem okolí napomáhat zmenšování rozdílů mezi různými menšinovými skupinami a většinovou populací?

1	Určitě ano	4	Určitě ne
2	Spíše ano	5	Nedokážu posoudit
3	Spíše ne		

16.1. Proč si to myslíte? Uveďte příklad:

17. Co je v problematice bydlení podle vás v nejbližší době nejdůležitější? A co považujete za druhou nejdůležitější věc?

Obnovit zastaralý bytový fond	
Zvýšit počet dokončených nových bytů	
Snížit vysoké výdaje na bydlení	
Vytvořit možnost sociálního bydlení	
Deregulovat nájemné	

18. Plánujete, že se v budoucnu přestěhujete:

Z města na venkov	1
Z venkova do města	2
Do jiného města	3
Do jiné obce	4
Zůstanu zde	5
Nedokážu posoudit	9

18.1. Co bude nejspíše hlavním důvodem stěhování?

Změna zaměstnání	1
Lepší životní prostředí	2
Lepší možnost bydlení	3
Blízkost příbuzných	4
Nižší náklady na bydlení	5
Jiný důvod, vypište:	6

19. Jak z místa Vašeho bydliště hodnotíte:

1	Velmi dobrá	4	Velmi špatná
2	Spíše dobrá	5	Nedokážu posoudit
3	Spíše špatná		

A. Dostupnost mateřských škol	1	2	3	4	5
B. Dostupnost základních škol	1	2	3	4	5
C. Dostupnost středních škol	1	2	3	4	5
D. Dostupnost vyšších odborných škol	1	2	3	4	5
E. Kvalitu vzdělávacích institucí	1	2	3	4	5
F. Možnosti pro trávení volného času	1	2	3	4	5

20. Které možnosti trávení volného času Vám ve vašem regionu /kraji/ scházejí?

	ANO	NE	NEVÍM
A. Sportovní areály a sportovní akce	1	2	9
B. Podmínky pro turistiku	1	2	9
C. Divadla	1	2	9
D. Koncerty	1	2	9
E. Kina	1	2	9
F. Muzea, galerie a výstavní akce	1	2	9
G. Knihovny	1	2	9
H. Vzdělávací akce, kurzy	1	2	9
I. Společenské akce	1	2	9

21. Jaká je úroveň péče o kulturní památky ve vašem okolí?

Velmi dobrá
Spíše dobrá
Spíše špatná
Velmi špatná
Nedokážu posoudit

22. Jaké jsou podle vás možnosti vašeho regionu v rozvoji cestovního ruchu z hlediska:

1	Velmi dobré	4	Velmi špatné
2	Spíše dobré	5	Nedokážu posoudit
3	Spíše špatné		

A. Kvality přírodního prostředí	1	2	3	4	5
B. Sportovního vyžití a rekreace	1	2	3	4	5
C. Kulturních a historických památek	1	2	3	4	5
D. Vybavenosti území infrastrukturou cestovního ruchu (hotely, penziony, restaurace)	1	2	3	4	5

22a. Považujete váš region /kraj/ z hlediska plnohodnotného života vašich dětí za perspektivní region?

1	Určitě ano	4	Určitě ne
2	Spíše ano	5	Nedokážu posoudit
3	Spíše ne		

Nyní se již budeme věnovat životnímu prostředí.

23. Velkou část vašeho regionu /kraje/ tvoří chráněná území, která přinášejí rozvojovým aktivitám a ostatním činnostem celou řadu omezení. Jak vnímáte omezení vyplývající z ochrany přírody a krajiny?

Velmi brání v rozvoji regionu	1
Respektuji je, ačkoliv mě omezují	2
Chráněná území jsou pro region přínosem	3
Nedokážu posoudit	9

24. Myslíte si, že máte dostatek informací o důvodech ochrany životního prostředí ve zvláště chráněných územích i mimo ně?

1	Určitě ano	4	Určitě ne
2	Spíše ano	5	Nedokážu posoudit
3	Spíše ne		

25. Myslíte si, že je ve vašem regionu /kraj/ žádoucí další rozšiřování zvláště chráněných území?

1	Určitě ano	4	Určitě ne
2	Spíše ano	5	Nedokážu posoudit
3	Spíše ne		

26. Do kterých tří oblastí by měly být nejvíce uvolňovány finance na ochranu životního prostředí?

Ochrana přírody a krajiny	1
Ochrana ovzduší	2
Ochrana vod	3
Ekologické a energetické zemědělství	4
Ekologické využití odpadů	5
Šetřné a alternativní energetické technologie	6
Sanace starých ekologických zátěží a revitalizace nevyužívaných zdevastovaných ploch a objektů	7
Šetřná a alternativní doprava	8
Vzdělávání, osvěta a výchova v oblasti životního prostředí	9

27. Jak často využíváte přírodu vašeho regionu /kraje/ pro trávení vašeho volného času?

Velmi často	1
Občas	2
Výjimečně	3
Vůbec ne	4

28. Do jaké míry jste spokojen(a) s kvalitou životního prostředí v okolí vašeho bydliště, pokud jde o:

1	Velmi spokojen(a)	4	Velmi nespokojen(a)
2	Spíše spokojen(a)	5	Nedokážu posoudit
3	Spíše nespokojen(a)		

A. Vodní zdroje	1	2	3	4	5
B. Kanalizace a čištění odpadních vod	1	2	3	4	5
C. Kvalita ovzduší	1	2	3	4	5
D. Hluk	1	2	3	4	5
E. Odvoz a likvidace odpadů	1	2	3	4	5
F. Dopravní situace	1	2	3	4	5
G. Obecní /městská/ zeleň	1	2	3	4	5
H. Kvalita přírody a krajiny v okolí obce /města/	1	2	3	4	5

29. Co nejvíce ohrožuje životní prostředí ve Vaší obci /vašem městě/?

.....

30. V čem do budoucna vidíte hlavní riziko ohrožení kvality životního prostředí ve vašem regionu?

.....

31. Zajímáte se o dění v ochraně životního prostředí ve vašem okolí?

Nesleduji vůbec nebo pouze náhodně	1
Sleduji a pasivně se podílím (cíleně sleduji, podepisuji petice, účastním se akcí apod.)	2
Aktivně se podílím (na jednáních, organizuji akce, terénní práce, projekty, práce v nestátní neziskové organizaci apod.)	3

31.1 Pokud se pasivně nebo aktivně účastníte ochrany životního prostředí, uveďte příklad, co konkrétně děláte:

.....

32. Provádíte ve vaší domácnosti následující opatření, která vedou k úsporám energie?

1	Určitě ano	4	Určitě ne
2	Spíše ano	9	Nevím
3	Spíše ne		

A. Nakupujeme energeticky úsporné spotřebiče	1	2	3	4	9
B. Máme izolované nebo si budeme nechávat důkladně izolovat obytné prostory	1	2	3	4	9
C. Šetříme energii a vodou	1	2	3	4	9
D. Máme nebo plánujeme alternativní zdroj energie (geotermální, solární apod.)	1	2	3	4	9
E. Využíváme nebo plánujeme využívat obnovitelné zdroje energie (dřevo, biomasa)	1	2	3	4	9

33. Třídíte ve vaší domácnosti odpad?

Ano	1 ⇒ pokračujte otázkou 34
Ne	2 ⇒ pokračujte otázkou 33.1

33.1. Proč netřídíte odpad?

V blízkosti bydliště nejsou speciální kontejnery	1
Nevím o sběrném místě v mém okolí	2
Nemám na to čas, je to příliš pracné	3
Nebaví mě to	4
Považuji to za zbytečné	5
Jiný důvod, vypište:	6

34. Které druhy domovního odpadu třídíte?

	ANO	NE
A. Sklo	1	2
B. Papír	1	2
C. Plasty	1	2
D. Zbytky, části potravin	1	2
E. Krabicové obaly od potravin	1	2
F. Nebezpečný odpad	1	2

A nakonec se budeme věnovat veřejné správě a místní samosprávě.

35. Na které tři oblasti by se měla v nejbližší době zaměřit činnost krajského úřadu a volených orgánů vašeho regionu /kraje/?
Vyberte 3 z následujících oblastí:

Problematika bydlení (výstavba a nabídka bytů /domů/, údržba, napojení na infrastrukturu)	01
Problematika dopravy (otázka jízdného, hustota a různorodost spojů, stav komunikací)	02
Problematika ochrany životního prostředí (kvalita ovzduší, rekultivace a sanace, odpady)	03
Problematika zdravotnictví (provoz zdravotnických zařízení a jeho dostupnost, kvalita zdravotní péče, prevence)	04
Problematika nezaměstnanosti (vytváření nových pracovních příležitostí, rekvalifikace)	05
Sociální problematika (sociální zařízení a služby, minoritní a problémové skupiny obyvatelstva)	06
Problematika bezpečnosti a kriminality (policie, bezpečnost silničního provozu, hasičský sbor, krizové centrum)	07
Problematika výchovy a vzdělávání (nabídka a dostupnost vzdělávacích nařízení, kvalita pedagogů, mimoškolní činnosti)	08
Problematika podnikání a získávání investic (podpora podnikání, zvýhodňování perspektivních forem podnikání, motivace, nabídka investičních možností)	09
Rozvoj demokracie (komunikace s veřejností, zapojení občanské společnosti, vyšší kontrola, snížení byrokracie)	10

36. Považujete spolupráci jednotlivých institucí veřejné správy s občany za:

Velmi dobrou	1
Spíše dobrou	2
Spíše špatnou	3
Velmi špatnou	4
Nedokážu posoudit	5

37. Zapojujete se aktivně do veřejného života ve Vaší obci /vašem městě/? Nemyslíme tím účast ve volbách nebo pasivní členství v nějaké organizaci apod.

Ano, pravidelně	1 ⇒ pokračujte otázkou 37.1
Ano, nárazově	2 ⇒ pokračujte otázkou 37.1
Ne	3 ⇒ pokračujte otázkou 38

37.1. Jak se zapojujete do veřejného života?

	ANO PRAVIDELNĚ	ANO NÁRAZOVĚ	NE
A. Účastníte se voleb či referend	1	2	3
B. Podáváte přímé dotazy, žádosti a podněty na místní úřad	1	2	3
C. Jste členem místní nestátní neziskové organizace	1	2	3
D. Podílíte se na místním plánovacím procesu	1	2	3
E. Organizujete místní demonstrace či petice nebo se jich účastníte	1	2	3
F. Pracujete v zastupitelstvu obce nebo v jeho komisích	1	2	3

38. Mělo by do budoucna dojít k dalšímu posílení pravomocí místní /obecní/ samosprávy na úkor orgánů státní správy?

Určitě ano	1
Spíše ano	2
Spíše ne	3
Určitě ne	4
Nedokážu posoudit	5

39. Co je v současnosti nejdůležitější v oblasti rozvoje venkova? A co považujete za druhé nejdůležitější?

Vzájemná spolupráce obcí	
Hledání finančních zdrojů a investic	
Rozvoj občanské společnosti	
Zvyšování odbornosti představitelů obcí	
Vytváření pracovních míst na venkově	
Zvyšování atraktivity venkova jako místa pro život, zejména pro mladé rodiny	

40. Máte pocit, že můžete dostatečně ovlivňovat veřejnou správu, tzn. spolupracovat na konkrétních činnostech, podílet se na přípravě koncepčních a strategických dokumentů, vstupovat do rozhodování apod.?

Určitě ano	1
Spíše ano	2
Spíše ne	3
Určitě ne	4
Nedokážu posoudit	5

Příloha 3. Burza indikátorů udržitelného rozvoje na místní a regionální úrovni: **Struktura indikátorového listu**

SHRNUTÍ

1. POPIS

- 1.1 Číslo (ID)
- 1.2 Název indikátoru
- 1.3 Oblast
- 1.4 Podoblast
- 1.5 Definice
- 1.6 Jednotka
- 1.7 Klíčová slova 1 – 3
- 1.8 Indikátorová sada

2. KVALITA INDIKÁTORU

- 2.1 Podrobná definice
- 2.2 Související indikátory
- 2.3 Důvod sledování a využitelnost
- 2.4 Úplnost a reprezentativnost
- 2.5 Validita
- 2.6 Jedinečnost

3. DATA

- 3.1 Identifikace dat
- 3.2 Název dat
- 3.3 Zdroje dat, dodavatel dat
- 3.4 Měřítko
- 3.5 Spolehlivost, správnost
- 3.6 Srovnatelnost v čase
- 3.7 Srovnatelnost v prostoru
- 3.8 Frekvence sledování
- 3.9 Náklady

4. ZPRACOVÁNÍ DAT

- 4.1 Popis zpracování dat pro výpočet indikátoru
- 4.2 Relevantní dokumenty

5. ADMINISTRATIVA

- 5.1 Autor indikátoru
- 5.2 Reference
- 5.3 Další informace
- 5.4 Datum poslední aktualizace metodického listu

POPIS JEDNOTLIVÝCH KATEGORIÍ

1. POPIS INDIKÁTORU

1.1	Číslo (ID)	Pořadové číslo indikátoru.
1.2	Název indikátoru	Stručný název.
1.3	Oblast	Název oblasti udržitelného rozvoje na místní a regionální úrovni.
1.4	Podoblast	Název podoblasti udržitelného rozvoje na místní a regionální úrovni.
1.5	Definice	Stručná definice indikátoru. Co se má indikátorem měřit, sledovat?
1.6	Jednotka	Jednotka nebo rozměr dat, které tvoří indikátor.
1.7	Klíčová slova 1 - 3	1 až 3 klíčová slova nebo reference vystihující podstatu, způsob a důvod sledování indikátoru. Např. <i>spokojenost, občané, dotazníkové šetření</i> .
1.8	Indikátorová sada	Je indikátor součástí nějaké sady či klasifikačního systému? Např. ECI, TISSUE, OECD, atp.

2. KVALITA INDIKÁTORU

2.1	Podrobná definice	Rozpracování stručné definice uvedené v bodě 1.5 pojmy a koncepty uvedené ve stručné definici jsou zde rozvedeny a popsány, aby nemohlo dojít k dvojznačnému výkladu indikátoru.
2.2	Související indikátory	Zde se uvedou čísla a odkazy na přímo související indikátory (sledují se pomocí jednoho šetření).
2.3	Důvod sledování a využitelnost	Objektivní popis hlavních důvodů, proč je vhodné indikátor sledovat. Jaké nové informace přinese a jakému uživateli? Jaký je jeho vztah k „místní udržitelnosti“ a k jejím aspektům? Jaká je jeho využitelnost?
2.4	Úplnost a reprezentativnost	Reprezentuje indikátor dostatečně danou oblast a důvod sledování? Nebo je vhodné ho zkombinovat s dalšími indikátory k získání komplexního obrázku skutečnosti? <i>Např. subjektivní hodnocení dostupnosti veřejných prostranství a služeb občany pomocí dotazníkového šetření je vhodné zkombinovat s měřením reálné dostupnosti pomocí GIS. Podobně indikátor „mobilita a místní přeprava cestujících“ se sleduje dotazníkovým šetřením mezi obyvateli města, tudíž jeho výsledky nereprezentují celkový obrázek mobility na území daného města, neboť nezahrnují tranzitní dopravu a návštěvníky města. Je vhodné ho doplnit dalšími indikátory o dopravě ve městě.</i>
2.5	Validita	Jsou data, která tvoří indikátor, objektivním a platným měřítkem indikátoru a jevu, který chceme sledovat? Reprezentují dostatečně celý indikátor? <i>Např. data pro indikátor „spokojenost občanů“ se zjišťují dotazníkovým šetřením mezi občany staršími 18 let. Indikátor tudíž nereprezentuje spokojenost VŠECH občanů města, ale pouze všech plnoletých občanů. Tuto skutečnost je nutné uvést v této kolonce.</i>
2.6	Jedinečnost	Je indikátor jedinečný, nepřináší redundantní informace, neopakuje a nedubluje informace existující jinde? <i>Např. počet podnikatelských subjektů v obci patří mezi data rutinně sledovaná a publikovaná ČSÚ. Podobný ukazatel by tudíž byl redundantní. Avšak podíl subjektů certifikovaných podle normy EMAS ku počtu všech podnikatelských subjektů s více než 10 zaměstnanci již přináší novou informaci a je to tudíž vhodný indikátor.</i>

3. DATA

Tato část se opakuje pro jednotlivá data tvořící indikátor (část 3.1) – zkopíruje se a vyplní zvlášť.

3.1	Identifikace dat	ID (viz bod 1.1) – x (a,b,c,d).
3.2	Název dat	Tato pole obsahuje název dat, <i>např. počet obyvatel města.</i>
3.3	Zdroje dat, dodavatel dat	Co je zdrojem, eventuálně kdo je dodavatelem dat? (<i>Např. statistický úřad, šetření, zpráva, atd.</i>), Uvést kontakt a příslušnou webovou adresu, pokud existuje.
3.4	Měřítko	Jaké je měřítko, v kterém se data sledují? Jaké jsou omezení dané oblasti? <i>Např. obec, okres.</i>
3.5	Spolehlivost, správnost	Do jaké míry jsou data sbírána a měřena správně? Jak jsou spolehlivá? Jakou jsou zatížena chybou?
3.6	Srovnatelnost v čase	Existují časové řady daných dat? Do jaké míry je možné provádět srovnání v čase? Nezměnila se metodika jejich sledování, tudíž je možné provádět srovnání? Zde je nutné uvést <i>např. modifikaci metodiky sběru dat, ke které v minulosti došlo.</i>
3.7	Srovnatelnost v prostoru	Do jaké míry je možné provádět srovnání v prostoru? <i>Např. mezi městy navzájem či mezi městem, okresem, krajem a národní úrovní?</i>
3.8	Frekvence sledování	Jak často se opakuje měření dat? Kdy jsou publikována daná data? <i>Např. v březnu výsledky určité statistiky za loňský rok.</i>
3.9	Náklady	Jaké jsou náklady na pořízení dat nutných k sledování indikátoru?

4. ZPRACOVÁNÍ DAT

4.1	Popis zpracování dat pro výpočet indikátoru	Jaký je postup pro výpočet indikátoru z výše uvedených dat? Zde je nutné uvést vzorec pro výpočet indikátoru.
4.2	Relevantní dokumenty	Zde se uvedou odkazy na všechny relevantní dokumenty, instituce apod., které souvisejí s výpočtem indikátoru (<i>například dotazník, metoda dotazníkového šetření, metodický list z jiného serveru...</i>).

5. ADMINISTRATIVA

5.1	Autor indikátoru	V případě, že existuje autor indikátoru, uvést kontakt, odkazy na autora či organizaci atp.
5.2	Reference	Odkazy na použití a výsledky indikátoru v jiných organizacích.
5.3	Další informace	
5.4	Datum	Uvést datum poslední aktualizace metodického listu.

PŘÍKLAD INDIKÁTORU

1. POPIS INDIKÁTORU

1.1	Číslo (ID)	1
1.2	Název indikátoru	Rozdělení osobní dopravy podle způsobu (cesty)
1.3	Oblast	Doprava
1.4	Podoblast	Místní mobilita
1.5	Definice	Procento užití různých způsobů dopravy mezi všemi cestami.
1.6	Jednotka	%
1.7	Klíčová slova 1 - 3	Doprava; občané; dotazníkové šetření
1.8	Indikátorová sada	ECI; TISSUE

2. KVALITA INDIKÁTORU

2.1	Podrobná definice	Tento indikátor zjišťuje a popisuje mobilitu občanů žijících na území dané územní jednotky. Indikátor zjišťuje způsob dopravy obyvatel starších 18 let žijících na území dané administrativní jednotky jednotlivými dopravními prostředky.
2.2	Související indikátory	Zde se uvedou čísla a odkazy na přímo související indikátory (sledují se pomocí jednoho šetření).
2.3	Důvod sledování a využitelnost	Doprava je klíčovým faktorem ovlivňujícím životní prostředí měst. Z indikátoru lze vyčíst podíl neudržitelných způsobů dopravy po městě. Výsledky lze využít ke zkvalitnění systému dopravy v oblasti.
2.4	Úplnost a reprezentativnost	Indikátor se sleduje dotazníkovým šetřením mezi vzorkem obyvatelů města, tudíž jeho výsledky nereprezentují celkový obrázek mobility na území daného města, neboť nezahrnují tranzitní dopravu a návštěvníky města. Je vhodné ho doplnit dalšími indikátory o místní mobilitě ve městě, které jsou sledovány jednotným dotazníkem.
2.5	Validita	Indikátor je zjišťován šetřením vzorku obyvatel starších 18 let. Údaje se týkají běžného pracovního dne, takže indikátor nepostihuje víkendové dny či mimořádné dopravní situace.
2.6	Jedinečnost	

3. DATA

Tato část se opakuje pro jednotlivá data tvořící indikátor (část 3.1.) – zkopíruje se a vyplní zvlášť.

3.1	Identifikace dat	1.a
3.2	Název dat	Počet cest uskutečněných daným způsobem dopravy za jeden den.
3.3	Zdroje dat, dodavatel dat	Dotazníkové šetření. TIMUR, www.timur.cz
3.4	Měřítko	Obec, mikroregion, kraj
3.5	Spolehlivost, správnost	Odpovídá kvalitě provedení dotazníkového šetření (výběr respondentů, tazatelů, správnost odpovědí, způsob vyhodnocování), načasování dotazníkového šetření (roční období, mimořádné dopravní situace).
3.6	Srovnatelnost v čase	Ano
3.7	Srovnatelnost v prostoru	Ano, v rámci podobných územních jednotek (např. město/město)
3.8	Frekvence sledování	Tříletá
3.9	Náklady	Celé dotazníkové šetření stojí 30.000,-

4. ZPRACOVÁNÍ DAT

4.1	Popis zpracování dat pro výpočet indikátoru	Podíl cest vybraným způsobem dopravy ku celkovému počtu cest.
4.2	Relevantní dokumenty	Dotazník (odkaz), metoda dotazování (odkaz), metoda výběru vzorku obyvatel (odkaz).

5. ADMINISTRATIVA

5.1	Autor indikátoru	ECI, TISSUE
5.2	Reference	www.timur.cz/vysledky
5.3	Další informace	
5.4	Datum	18.05.2005

Příloha 4. Pilotní projekt UNDP "Podpora při přípravě zpracování strategie udržitelného rozvoje ve vybraných krajích České republiky"

V období od dubna 2004 do května 2005 proběhl v rámci České republiky a celé střední Evropy pilotní projekt s názvem "Podpora při přípravě strategie udržitelného rozvoje ve vybraných krajích České republiky". Projekt proběhl pod hlavičkou UNDP (Programu rozvoje OSN), MŽP ČR, MMR ČR a za spolufinancování ze SFŽP ČR. Realizátorem projektu byl Ústav pro ekopolitiku, o.p.s., nestátní nezisková organizace. Při přípravě projektu realizátor oslovil ke spolupráci potenciální partnery na úrovni krajů České republiky a nakonec se k účasti přihlásil Liberecký a Ústecký kraj. Projekt byl jednou z posledních akcí financovaných v České republice Rozvojovým programem OSN (UNDP).

Projekt byl plánován zcela v souladu s mandátem udržitelného rozvoje lidstva UNDP a s českými prioritami udržitelného rozvoje stanovenými paralelně zpracovávanou a následně vládou schválenou Strategií udržitelného rozvoje České republiky. Národní strategie UR jasně ukázala, že je nutné posílit kapacity na krajské úrovni, aby se principy udržitelného rozvoje integrovaly do plánování regionálního rozvoje. Projekt byl realizován v souladu s globálními procesy posunu směrem k udržitelnému rozvoji a jeho prostřednictvím došlo k doplnění podpory, která již byla UNDP České republice na poli udržitelného rozvoje na národní úrovni poskytnuta v rámci projektu "K udržitelnosti v České republice - Budování národních kapacit pro udržitelný rozvoj".

Smyslem projektu bylo pilotně zpracovat strategie udržitelného rozvoje na regionální úrovni a odzkoušet navržený metodický rámec v praxi. Při přípravě regionálních strategií byly brány v úvahu i jednotlivé priority a strategické cíle definované Strategií udržitelného rozvoje České republiky. Koncepční materiály v oblasti udržitelného rozvoje existují zatím pouze na celostátní úrovni a ve velmi malé míře jsou připravovány na místní úrovni ve městech a mikroregionech prostřednictvím místní Agendy 21.

Hlavní výsledek projektu:

- Aplikace nově navržené metodiky strategického plánování a vyhodnocování udržitelného rozvoje na regionální úrovni.

Dílčí výsledky projektu:

- Pilotní zpracování regionálních strategických plánů udržitelného rozvoje pro Liberecký kraj a Ústecký kraj na období 2006 - 2020.
- Dokumentace současné situace v oblasti aktivit souvisejících s udržitelným rozvojem na úrovni krajů České republiky za účelem přípravy podmínek pro jeho strategické plánování a uplatňování v praxi.
- Posílení postavení regionálních a místních institucí /organizací/ v problematice plánování a realizace udržitelného rozvoje na úrovni regionů.
- Zpracování pilotních projektů pro vytvoření podmínek pro realizaci strategických plánů.
- Posílení povědomí zástupců zájmových skupin, představitelů hlavních společenských skupin a veřejnosti o prioritách udržitelného rozvoje regionu.
- Sumarizace výsledků a jejich prezentace na národní konferenci a na seminářích v dalších krajích České republiky s cílem poskytnout kapacity a "know-how" pro vytvoření jejich vlastních strategických plánů udržitelného rozvoje.

Regionální strategie udržitelného rozvoje budou sloužit jako rámcové dokumenty všech stávajících koncepčních materiálů krajů, a to jak těch, které vycházejí ze zákona (jako např. Program rozvoje kraje, Plán odpadového hospodářství atd.), tak i těch, které jsou zpracovány na základě iniciativy jednotlivých krajů (příkladem mohou být Strategie ochrany přírody a krajiny). Regionální strategie udržitelného rozvoje definují priority a strategické cíle rozvoje dvou konkrétních krajů za harmonizace všech oblastí kvality života: ekonomické, sociální a environmentální v prostoru správy věcí veřejných. Zpracované strategie navrhnou sady indikátorů pro možnost sledování společenských změn vyplývajících z implementace těchto dokumentů.

Použitá navržená metodika strategického plánování využívala zkušenosti s koncepčním plánováním udržitelného rozvoje na regionální úrovni ověřené v praxi v zahraničí (konkrétně ve Velké Británii a ve Spojených státech amerických). Zároveň zohledňovala česká specifika a stávající podmínky ve dvou regionech. Obecný metodický rámec je možné bez významných změn použít také v jiných krajích České republiky a tam, kde je to vhodné, v souvislosti s přípravou strategií udržitelného rozvoje také na jiných úrovních společenské organizace (městské, mikroregionální nebo národní). Při přípravě strategií bylo využíváno zkušeností získaných při realizaci iniciativ a procesů vedoucích k udržitelnému rozvoji na místní a regionální úrovni.

Na základě zkušeností z výše uvedeného projektu byla metodika strategického plánování a vyhodnocování udržitelného rozvoje aktualizována a doplněna a je souhrnně představena a popsána v této publikaci.

Příloha 5. Doporučení z konference "Otázky udržitelného rozvoje"

Konference byla uspořádána v rámci projektu "Podpora při přípravě strategie udržitelného rozvoje ve vybraných krajích České republiky" za podpory Rozvojového programu OSN, Ministerstva pro místní rozvoj ČR a Ministerstva životního prostředí ČR v rámci Dne Evropy 9. května 2005 v Ústí nad Labem ve spolupráce s Krajským úřadem Ústeckého kraje.

Závěrečná doporučení vznikla na základě konsensu všech účastníků konference. Kromě společné části byl program částečně rozdělen do tří samostatných sekcí podle dílčích témat.

Sekce "Budoucnost konceptu udržitelného rozvoje"

Udržitelný rozvoj na regionální úrovni:

- EU klade i v nadcházejícím programovém období (2007 - 2013) velký důraz na podporu udržitelného rozvoje regionů (až 70 % prostředků strukturálních fondů bude určeno na projekty související s udržitelným rozvojem). Regiony se zpracovanými a schválenými strategiemi udržitelného rozvoje by proto měly využít své komparativní výhody a připravovat projekty navazující na tyto strategie. V případě Ústeckého a Libereckého kraje je nejvíce možné využít přeshraničních programů.
- Kraje se mohou aktivně zapojit i do programů rozvojové pomoci.
- Strategické dokumenty udržitelného rozvoje na národní, regionální a místní úrovni musí být komplementární a vzájemně propojené. Krajské strategie udržitelného rozvoje musí být v souladu s národní strategií udržitelného rozvoje: Ve vztahu k nižším úrovním veřejné správy zachovat autonomii krajů.
- Ústecký a Liberecký kraj by měly aktivně sledovat koncepční dokumenty udržitelného rozvoje v sousedním Německu a Sasku a hledat styčné body a projekty.

Metodika a hodnocení strategií:

- Při zpracování a vyhodnocování koncepčních dokumentů používat SIA (posuzování udržitelnosti /Sustainability Impact Assessment/).
- Při tvorbě strategií udržitelného rozvoje využívat ex ante normativní indikátory, které umožňují kvantifikovat cíle strategií.
- Pro hodnocení implementace strategií a jejich popularizace používat ex post deskriptivní indikátory, u kterých často neznáme cílové hodnoty.

Ostatní:

- Na všech úrovních vytvářet a podporovat programy výchovy k udržitelnému rozvoji.
- Formulovat konkrétní projekty udržitelného rozvoje ve spolupráci univerzit, krajských úřadů a podnikatelského sektoru. Tyto projekty by měly vést mj. k větší transparentnosti uzavřeného českého prostředí.
- Vrátit konceptu udržitelného rozvoje jeho původní jasnost a jednoduchost. Zjednodušit příliš složité systémy související s ochranou životního prostředí a udržitelného rozvoje, vyvarovat se vnitřní rozporuplnosti a nabídnout udržitelný rozvoj jako pozitivní, netechnický koncept, který veřejnost a podnikatele nechce omezovat, ale nabízí jim novou příležitost.

Sekce "Udržitelný rozvoj na místní a regionální úrovni"

Doporučení pro zpracovatele:

- Vymezit dokument krajská strategie udržitelného rozvoje vůči stávající legislativě (tj. vazba na ostatní strategické a koncepční dokumenty, jak jsou zakotveny v platné legislativě) - "určit její místo na slunci".

Doporučení pro styl komunikace udržitelného rozvoje:

- Přestože je zřejmé, že cesta k udržitelnému rozvoji vyžaduje pro dosažení cílů ve středně- až dlouhodobém horizontu vysoké náklady /investice/ na počátku (tj. v krátkém časovém horizontu), je třeba trvale zdůrazňovat, že následné významné přínosy budou nejen ve zlepšení (nebo minimálně udržení) stavu životního prostředí a kvality života, ale že vznikne i řada pracovních míst.

Doporučení pro implementaci udržitelného rozvoje:

- Zaměřit se na osvětu a aktivní zapojení důležitých cílových skupin jako klíčové faktory úspěchu v dosahování udržitelného rozvoje.
- Zajistit kontinuitu v rozhodování o rozvoji a soulad z toho vyplývajících koncepcí, opatření apod. (navazovat na vše dobré, co již bylo učiněno).
- Zaměřit se na řešení venkovského prostoru jako specifické oblasti udržitelného rozvoje na regionální úrovni - důraz na multifunkční zemědělství.

Sekce "Nástroje udržitelného rozvoje"

Obecné:

- Opustit holistický přístup ve snaze o aplikaci konceptu udržitelného rozvoje, tedy i v metodice využívání nástrojů - ve strategickém plánování a používání indikátorů.
- Základem pro strategické plánování a využívání indikátorů musí být především příklady dobré praxe.
- Strategické plánování a indikátory nelze používat samostatně, ale vždy v kontextu. Jeden bez druhého postrádají logiku.

Strategické plánování:

- Diverzifikovat úroveň strategického plánování na základě logicky rozdílných požadavků objednatelů (podnik, obec /město/, region, stát).
- Strategie musí vznikat zdola na základě potřeby podniků, obcí, atd. Uvědomit si a akceptovat, že shora iniciované koncepce vznikají pouze na základě společenské resp. politické dohody (udržitelný rozvoj = horizontální téma EU).

Indikátory:

- Důsledně dodržovat pravidlo, že každá věc má svého zákazníka, zejména monitoring.
- Sledovány by měly být pouze ty indikátory, které se vyplatí sledovat, o jejichž výsledcích má smysl diskutovat.
- Je-li požadován všeobecně princip efektivity, musí být tento princip aplikován na vlastní monitoring.
- Je zapotřebí definovat primární producenty dat, sdílet tato data se "stakeholders" a smysluplně a logicky je agregovat.
- Sady indikátorů by měly reagovat na společenské změny, na dynamicky se měnící priority /cíle, problémové okruhy/.

